

УЧЕБНИК

ГРАЃАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ

7

ЗА СЕДМО ОДДЕЛЕНИЕ ВО ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ

Билјана Синадиновска Шотаровска
Татјана Ѓеоргиевска

ГРАЃАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ 7, учебник за седмо одделение во основно образование
Авторски права © 2025, Арс Ламина – публикации

Издава
Арс Ламина, Скопје 2025

Главен уредник
Бранка Бугариска

Уредник
Татјана Димовска-Атанасова

Автори
Билјана Синадиновска Шотаровска
Татјана Георгиевска

Јазична редакција
Васка Чоневска

Стручна редакција
Проф. д-р Трајче Стојанов, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Факултет за Образовни науки
Д-р Пеце Трифуновски, наставник по граѓанско образование во ООУ „Елида Караманди“, Битола

Графичко и техничко уредување
Арс Ламина

Дизајн
Pointer Creative Agency

Печати
Бранко Гапо - графичко производство, Скопје 2025

Тираж
14500

Сите права се задржани. Ниту еден дел од оваа книга не смее да биде препечатувач или пренесуван во каква било форма или со какви било средства, електронски или механички, вклучувајќи и фотокопирање, документирање или да биде зачуван во систем за повторно пронаоѓање без писмена согласност од издавачот.

Овој учебник е одобрен за употреба во деветгодишно основно образование, со Одлука за одобрување и употреба на учебник по наставниот предмет Граѓанско образование за VII одделение во основно образование број 26-883/1 од 14.8.2025, Министерство за образование и наука на Република Северна Македонија.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

373.3.016:3427(075.2)-163.3

СИНАДИНОВСКА Шотаровска, Билјана
Граѓанско образование 7 : учебник за седмо одделение во основно образование / Билјана Синадиновска Шотаровска, Татјана Георгиевска. -
Скопје : Арс Ламина, 2025. - 125 стр. : илустр. ; 29 см

Непознати поими: стр. 122-123. - Библиографија: стр. [124]

ISBN 978-608-247-919-4

1 Георгиевска, Татјана [автор]

COBISS.MK-ID 66678021

СОДРЖИНА

Вовед	5
-------	---

Тема 1: ЕТИКА И РЕЛИГИЈА	6
---------------------------------	----------

ЕТИКА И МОРАЛ

Етика	8
Морал	12
Морални вредности	16
Морална дилема и донесување одлуки	22
Морално и неморално однесување	28
Морални норми	34
Етички кодекс	39

РЕЛИГИЈАТА ДЕНЕС

Улогата на религијата во животот на луѓето	44
Јудаизам	48
Христијанство	52
Ислам	56
Хиндуизам	60
Будизам	63
Влијанието на религијата врз формирањето на чувство на заедништво	66
Меѓурелигиски дијалог и правото на слобода на вероисповед	69

ЗАЕДНИЧКИТЕ ЕТИЧКИ ПРИНЦИПИ НА РЕЛИГИИТЕ

Заедничките етички принципи на религиите	72
Религиите и последиците од нивната злоупотреба	78

СЕКУЛАРИЗАЦИЈА

Секуларизација	82
----------------	----

ТЕМА 2: ИДЕНТИТЕТ 86

ПОИМ ЗА ИДЕНТИТЕТ

Поим за идентитет	88
Личен и групен идентитет	95

ЛИЧЕН ИДЕНТИТЕТ

Аспекти на личниот идентитет	100
Мултидимензионалност и развој на идентитетот	104
Вредности, самодоверба и самопочитување	108
Идентитетот на социјалните медиуми и личниот идентитет	113

ГРУПЕН ИДЕНТИТЕТ

Што е групен идентитет?	116
-------------------------	-----

Непознати поими	121
-----------------	-----

Драги ученици,

со помош на овој учебник ќе имате можност да ги истражувате темите предвидени со наставната програма по предметот **Граѓанско образование за VII одделение**. Се надеваме дека учебникот ќе ве поттикне критички да размислувате и да решавате проблеми за важни теми од нашето секојдневје.

На почетокот ќе се запознаете со **етиката** како наука и со што се занимава таа, и со **моралот**, што го определува човековото однесување. Ќе научите како да го избирате доброто, а да го отфрлате злото, како да градите морални вредности и да донесувате етички одлуки. Во непосредна врска со етиката и со моралот на луѓето се **религиите**. Запознавајќи се со религиите, ќе го откриете нивното значење во животот на луѓето. Во сите религии што ќе ги запознаете, се опишани етичките правила и принципи за градење чувство на заедништво, култура, обичаи и традиции во различни делови на светот. Ќе се запознаете со христијанството, јудаизмот, исламот, хиндуизмот и будизмот, нивната улога и влијание, како и нивните основни карактеристики, предности и предизвици со кои се соочуваат во современите општества. Ќе ја откриете важноста на религиозните права и слободи и како тие се практикуваат кај нас и во светот. Преку примери ќе можете да се запознаете со позитивните влијанија на религијата врз мирот во светот, но и со негативните последици предизвикани од злоупотреба на религиозни авторитети.

Во втората тема „Идентитет“ ќе истражувате што е **личен идентитет**, како се гради низ животот и кои се карактеристиките на личниот и групниот идентитет. Понатаму ќе откривате што е тоа мултидимензионалност на идентитетот и како се развива и менува низ животот. Ќе се стекнете со знаења за различни видови идентитети. Ќе откривате што влијае на вашиот идентитет и ќе сфатите како самодовербата и самопочитувањето се важни во формирањето на личниот идентитет, а и каква е улогата на семејството, врсниците и училиштето во обликувањето на идентитетот.

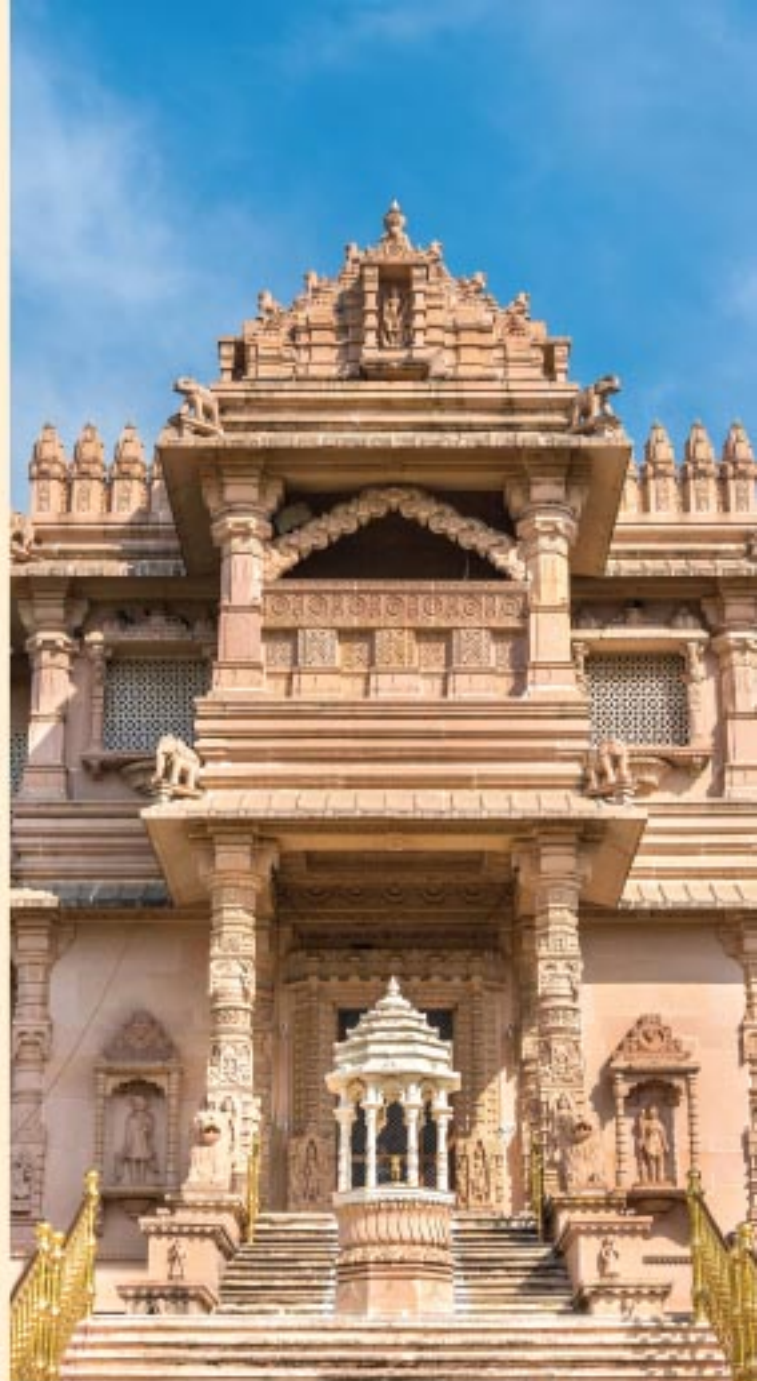
Искрено се надеваме дека содржините што ги нуди учебникот ќе ве заинтересираат и мотивираат да истражувате и да ги поврзувате знаењата со темите од историјата, географијата, мајчиниот јазик итн. На овој начин ќе создадете вистински и трајни знаења што ќе ви отворат нови хоризонти на патот на вашето образование. Најважно е да запомните дека секое знаење ако се посее на добра почва ќе има плодови.

Од авторите

Тема:

**ЕТИКА И
РЕЛИГИЈА**

- • Етика и морал
- • Религијата денес
- • Заедничките етички принципи на религиите
- • Секуларизација

ЕТИКА

За поттик

- ▶ Што мислиш, кои особини ги поседува еден добар човек?
- ▶ Како можеме да знаеме дали нашите постапки се добри или лоши?
- ▶ Дали сите луѓе ги разбираат доброто и злото на ист начин?

Дали можам да разликувам што е добро, а што зло?

Што ќе научам?

Што е етика.

Што е добро, а што зло и како да ги препознавам во секојдневното однесување.

Размисли и разговарај

1. Еден ученик го губи телефонот одејќи низ ходникот на училиштето. Ти го здогледуваш телефонот. Што ќе направиш? Образложи ја твојата одлука.
2. Зададен ви е групен проект, но еден член од вашата група не ја завршил својата задача. Поради тоа цела група ќе добие помалку поени за проектот. Како ќе постапиш? Образложи ја твојата одлука.

Што е етика?

Зборот „етика“ го вовел грчкиот философ Аристотел (384 – 322 г. пр.н.е.). Тој е еден од најучените луѓе на своето време. Роден е во Стагира, град на Егејското Море источно од Солун, и во младоста ја посетувал школата на големиот философ Платон. Неговиот татко бил лекар на македонскиот крал Аминта. Кралот Филип II, син на Аминта, го повикал веќе прочуениот философ да му биде учител на Александар Македонски.

Аристотел прв го употребил зборот „етика“ за да именува научна област развиена од неговите претходници Сократ и Платон, која е посветена на обидот да се даде разумен одговор на прашањето како треба да се однесува еден добар човек. Аристотел ги нарекол етички оние добродетели со кои човекот избира да постапува правилно (умереност, храброст, пријателство, штедливост и др.).

Етика е наука за моралот, која ги проучува доброто и злото и правилата за добро и правилно однесување меѓу луѓето. Таа ни помага да разбереме што е исправно, а што погрешно и како да носиме добри одлуки. Таа нè подучува како треба правилно да размислуваме, како правилно да се однесуваме, да правиме добри дела, како да се грижиме за другите и секогаш да правиме само добри работи.

Етиката е твојот патоказ во животот. Таа ти покажува кој пат е правилен – исполнет со добри постапки, а кој пат треба да го избегнуваш – постапки што можат да повредат некого.

Примени го знаењето

Замисли го животот на луѓето без патокази (етика).

Опиши како тоа ќе влијае на односите во општеството, во училиштето и дома.

Процени дали би сакал да живееш во таков свет и објасни зошто.

Открив!

Знаењето со кое се стекнуваме учејќи етика може да влијае врз нас. Тоа може да го насочува нашето однесување кон правење добро и да ни укажува како би требало правилно да се однесуваме кон другите луѓе.

Основни етички категории

Основните категории во етиката се добро и зло. Тие се основните принципи во етиката. Со нив се мерат постапките на луѓето. Со погледот кон доброто, со неговото избирање и следење се создава исправен живот, човекова среќа или најголема корист за најголем број луѓе.

Добро е секоја постапка што придонесува за благосостојба, среќа или развој на секој човек поединечно, но и на општеството како целина. Злото е негација на доброто, отргнување од него и израз на негативните стремежи. Тоа е основен елемент на лошото дејствување, сила за понижување и повредување на луѓето.

Зло е секоја постапка што предизвикува штета, неправда или страдање. Лошите дела можат да произлезат од себичност, неразмислување или непочитување на другите.

Активности

Процени кои од наведените примери се добро, а кои зло?

- 1) Помош на луѓе и животни во неволја.
- 2) Ширење лажни информации со цел да се наштети некому.
- 3) Намерно повредување на чувствата на неког или физички напад.
- 4) Споделување на знаење со оние на кои им е потребна поддршка.

Зошто е важна етиката?

Етиката говори за човековото познавање на доброто и злото и човековото дејствување кое го следи доброто, а го избегнува злото. Таа е темел на доброто живеење во семејството, во училиштето и во заедницата. Етиката е важна затоа што ни помага да се сложуваме со другите, да се однесуваме праведно со луѓето и да го направиме светот подобро место за живеење. Следејќи ги етичките принципи, градиме доверба и почит во нашите заедници.

Открив!

Етика е наука што ги проучува правилата за добро и правилно однесување меѓу луѓето. Таа ни помага да разбереме што е исправно, а што е погрешно и како да носиме добри одлуки. Етиката е наука за која доброто дело е главна цел.

Етичка ризница

Животната цел за секого е секогаш иста: да напредува во доброто.

– Лав Толстој, руски писател

Активности

1) Прочитај и одговори на прашањата.

Ученикот Горан беше дел од фудбалска екипа. Еден ден, неговиот соученик Дејан побара да се приклучи на играта, но Горан одлучи да не му дозволи. Причината беше што друг ученик му вети услуга доколку го спречи Дејан да учествува. Горан чувствуваше дека неговата постапка не е исправна, бидејќи знаеше дека сите соученици треба да имаат еднакви можности за учество во игрите.

- а) Дали Горан постапи етички исправно? Објасни го твојот одговор.
- б) Зошто Горан се почувствува лошо поради тоа што не му дозволи на Дејан да игра?
- в) Како би се чувствувал Дејан ако дознал зошто Горан намерно го спречил да учествува во играта?
- г) Дали е подобро Горан да се раководи според ветувањата што ги добива од другите ученици или да постапува според принципите на праведност? Објасни!

2) Круг на идеи

Поделете се во мали групи. Користејќи го методот за интерактивно учење „Круг на идеи“, изразете ги вашите мислења и предлози за доброто и злото. Потоа, нацртајте постери на посебни листови хартија кои ќе ги прикажат вашите мислење и идеи за тоа што за вас е добро, а што зло. На крајот, објаснете ја содржината на вашиот постер.

Проверка на знаењето

1. Што е етика?
2. Зошто Аристотел се смета за важен философ во етиката?
3. Доколку твој другар каже нешто невистинито за да избегне казна, што ќе направиш?
4. Според тебе, дали е полошо да излажеш или да издадеш тајна? Објасни.
5. Прогледи, дали доброто може да биде зло и обратно, злото да биде добро? Објасни го твојот одговор.
6. Состави приказна во која ќе ја прикажеш борбата меѓу доброто и злото и нацртај сцена од приказната. Потоа, прочитај ја приказната пред своите пријатели и заедно разговарајте за тоа што ви се допадна во неа.

МОРАЛ

За поттик

Марко не ти е другар, ти се заканува и често ја краде твојата ужинка. Го гледаш како го зема тестот по математика од кабинетот на наставникот. Тој те забележува и ти го нуди тестот, да го решите заедно и да добиете добри оценки без труд.

- Што мислиш за постапката на Марко?
- Како ќе постапиш ти? Дали ќе го пријавиш кај наставникот или ќе го прифатиш неговиот предлог? Објасни го својот одговор.

Што ќе помислам и кажам кога ќе го слушнам зборот „морал“?

Што ќе научам?

Што е морал и по што се разликува од етиката.

Што е морал?

Софи:

Здраво! Јас сум тука за да ти помогнам да разбереш што е морал. Моралот е како водич во животот.

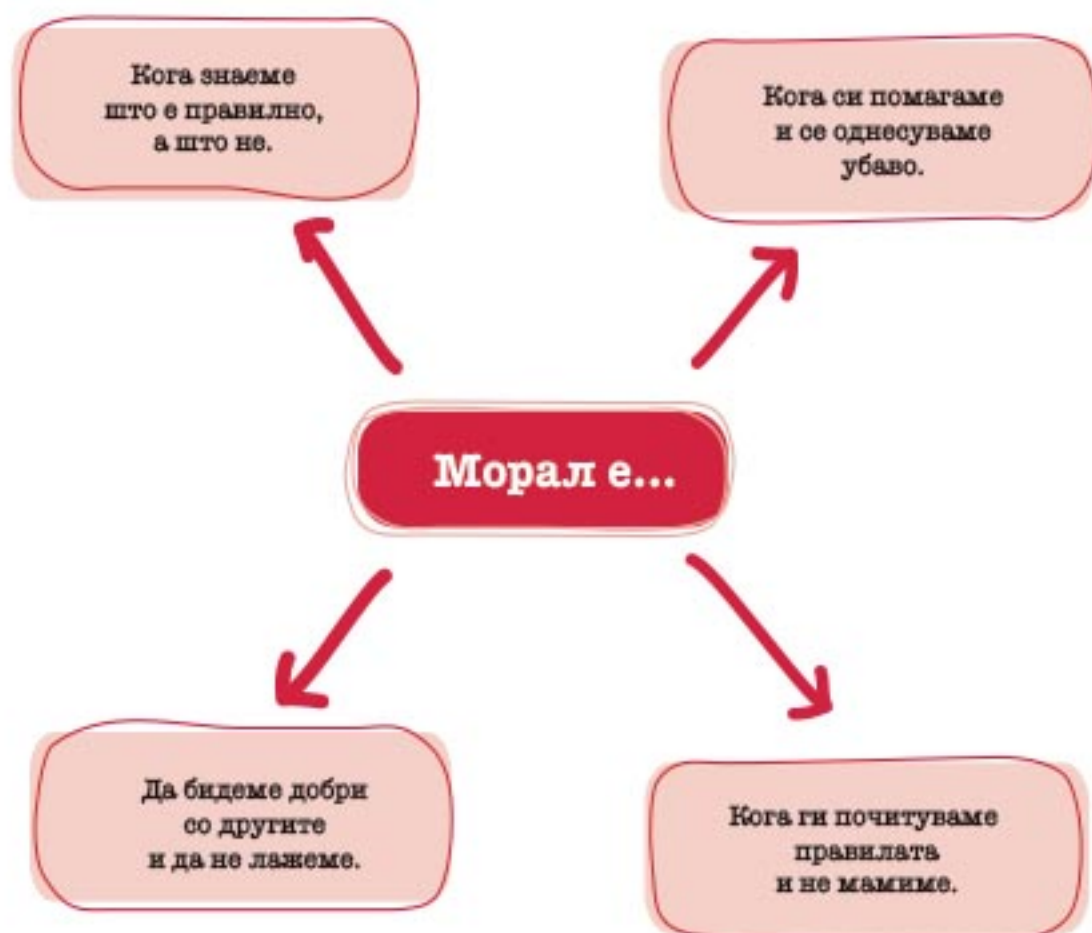
Етос:

Така е! Да се биде добронамерен, да се грижиш за другите, да се однесуваш чесно, тоа е морал!

Моралот е збир на непишани правила за однесувањето на луѓето, а како што претходно спомнавме, науката која го проучува моралот е етиката.

Моралот подразбира посакувано однесување и се цени во сите делови на светот. Моралниот човек знае дека неговите дејства нема да повредат никого и неговото однесување му дава чувство на достоинство и задоволство. Тој постои во човековото општество уште од најрани времиња, кога луѓето живееле во првобитни заедници. Со животот во заедница настанала и потребата да се усогласат личните потреби со потребите на другите. Затоа, луѓето се труделе да пронајдат правила за тоа како треба да се однесуваме едни кон други.

Моралот не е ист во сите општества, религии или историски епохи. Она што се сметало за морално во еден период или општество, може да не биде вреднувано како такво во друг период или општество. Сепак, постојат некои универзални вредности кои секогаш се почитувале, без разлика на место или религија. Тоа е сè она што е добро, достоино, човечно и хумано.

Моралноста не е ограничена само на една област во животот на човекот; таа влијае на сите меѓучовечки односи: кон себе, кон другите, кон животните, кон природата и кон сè она што е поврзано со човековите активности.

Открив!

Морал претставува збир на вредности и правила што ни помагаат да разликуваме правилно од погрешно однесување. Тој е дел од нашиот карактер и култура и често е втемелен во семејните, општествените и религиозните учења.

Морално е човековото однесување кое го следи и го почитува **доброто**, а го осудува и го избегнува **злото**! Морално е и она што е за пофалба (неморално е она што се оценува негативно и се отфрла).

Етиката е теоретска наука (размислување за правилата). Моралот се однесува на практична примена и дејствување (следење на тие правила во животот).

Етиката, значи, ги истражува оние човекови намери и дејства кои можат да се мерат како **добри** или **лоши** (зли) – добрите се следат и се извршуваат, а злите се критикуваат и се избегнуваат. Етиката е наука за моралот.

Примени го знаењето

Прочитај го извадокот од бајката „Свезденото момче“ од Оскар Вајлд.
Обрни внимание на тоа како се однесува момчето во приказната.

„Свезденото момче порасна гордо, себично и сурово. Се гордеше пред децата на двосечачот и другите селски деца, сметајќи се за подобар од нив, бидејќи тие беа сиромашни, а тој потекнуваше од благородничко семејство. Ги туркаше и ги нарекуваше свои слуги. Не само што немаше сочувство за сиромашните и беспомошните туку ги каменувааше и ги бркаше од патот, викајќи им да молат за леб на друго место. Заслепен од својата убавина, тој се исмеваше со несреќните. Се сакаше себеси и често лежеше во градината на свештеникот, се смешкаше и се восхитуваше на својот одраз во водата.“

- Што мислиш за однесувањето на Свезденото момче кон другите луѓе?
- Дали би прифатил пријател со такво однесување кон другите?
Објасни го твојот одговор.
- Опиши ги спротивните карактеристики на однесувањето на Свезденото момче.

Етичка ризница

Германскиот поет Хајнрих Хајне (1797 – 1856) тврдел:

„Моралот е умот на срцето“.

Проверка на знаењето

1. Што е морал? Објасни со свои зборови.
2. Што значи исказот „Моралот е збир на напишани правила“? Објасни.
3. Наведи пример од твојот живот кога си покажал морално однесување.
4. Дали луѓето треба да бидат добри дури и кога тоа не им носи лична корист? Објасни го твојот одговор.
5. Осмисли ситуација во која мораш да избереш помеѓу добивање нешто за себе и помагање на другите. Како би се однесувал и зошто?

Препорака

Ако твојот соученик со Даунов синдром ја испушти ужинката, можеш да му помогнеш, да му ја подадеш и да му се насмевнеш. Таа мала добрина може да му го разубави денот.

Мила секогаш доаѓа на училиште во стара облека и нема мобилен телефон. Некои ученици се подбиваа, но Ивона им рече: „Не е важно каква облека имаш, туку каков човек си.“ Наскоро Мила ги воодушеви сите со својот труд и идеја за проектот по географија.

- Дали е во ред да судиме некогаш според изгледот?
- Што е поважно – изгледот или карактерот?

МОРАЛНИ ВРЕДНОСТИ

За поттик

На големиот одмор, Марија забележа дека другарка ѝ Сандра седи сама и изгледа тажно. Наместо да остане со другите другарки кои зборуваа за новата серија, таа ѝ пријде на Сандра и ја праша дали е сè во ред и дали сака друштво.

- ▶ Дали Марија постапила правилно?
- ▶ Како би постапиле вие во ваква ситуација?
- ▶ Зошто е важно да покажуваме грижа и внимание кон другите?

Што те води да постапуваш морално во различни ситуации?

Што ќе научам?

Што се морални вредности.

Зошто ни се потребни и како ги применуваме во секојдневниот живот.

Вредноста за една личност претставува нешто особено важно во нејзиниот живот и влијае на нејзиното однесување. Тоа се одредени идеи и ставови преку кои луѓето ги задоволуваат своите интереси. Вредностите можат да бидат материјални и морални.

Материјалните вредности вклучуваат различни предмети, имот и пари што му се потребни на човекот за задоволување на неговите потреби.

Моралните вредности, пак, претставуваат основа на човековото однесување и служат како насоки за неговите постапки. Тие се основни верувања и принципи што ни помагаат да разликуваме што е исправно, а што погрешно, што е добро, а што лошо. На пример, искреноста, почитта, одговорноста и правичноста се дел од моралните вредности што нè водат во секојдневниот живот.

Секој човек може да има различни вредности бидејќи тие зависат од семејството, училиштето, културата и од околината во која растеме. Она што е важно за еден човек, можеби нема да биде исто толку значајно за друг. Тие влијаат на нашите мисли, постапки и одлуки, водејќи нè низ животот. Опфаќаат карактерни особини, однесување и начин на живот. Моралните вредности ги учиме уште од мали – од нашите родители, наставници и пријатели. Тие ни помагаат да изградиме добар карактер и да станеме одговорни и чесни луѓе.

- А) Што мислиш, како овие морални вредности се важни за меѓучовечките односи?
- Б) Предложи морални вредности што би требало да се додадат на овој цвет.

Размисли!

Во одделението пристигна нов ученик по име Бесим, кој користи количка за движење. Некои ученици не знаеја како да му пристапат, но Сара предложи да му помогнат да стигне до неговото место, а Марко се понуди да го придружува до училишната библиотека. Со текот на времето, Бесим учествуваше во сите активности на одделението.

Прашања за дискусија:

- Како се чувствуваше Бесим?
- Кои морални вредности ги покажаа неговите соученици?
- Како можеме сите да обезбедиме еднакви можности?

1. Скромност и чесност

Скромноста ни помага да не бидеме горделиви и да ја цениме својата положба, без да се воздигнуваме над другите.

ПРИМЕР: Кога ќе постигнеш успех, важно е да не се вообразиш, да не се фалиш, туку да бидеш благодарен.

Чесност подразбира да ја говориш вистината, да не лажеш, да не мамиш и да не крадеш. Тоа е една од најважните вредности во животот бидејќи гради доверба меѓу луѓето. Чесноста покажува дека сме одговорни за своите постапки.

ПРИМЕР: Матеј одбрал производи во продавница и отишол да плати. Кога стигнал на касата, забележал дека продавачот не му наплатил некои од производите, што ги ставил во корпата. Матеј веднаш му рекол на продавачот: „Извинете, но забравивте да ми наплатите некои од производите.“

2. Праведност и Еднаквост

Праведноста значи дека им даваш еднакви можности на сите, без да бидеш пристрасен. Но, праведноста не значи само еднаквост, туку и обезбедување на правични услови за секој, според неговите индивидуални потреби. Важно е никој да не е исклучен поради своите разлики.

Еднаквоста се однесува на тоа дека сите луѓе, без разлика на тоа од каде доаѓаат и колку се разликуваат треба да имаат еднакви можности, права и обврски. Еднаквост е кога сите добиваат исто.

ПРИМЕР: Замисли дека сите ученици играат на училишното игралиште. Ако некои ученици добијат поквалитетни топки, а други користат стари и искинати, тоа не би било фер. Сите ученици, без разлика од каде доаѓаат или какви се нивните услови дома, имаат право да играат со истите топки, на истото игралиште и под истите правила. Ова важи и за правата на луѓето. Ако некои луѓе имаат поголеми можности само затоа што припаѓаат на одредена група, а други ги немаат истите можности, тоа не е еднаквост.

Размисли и разговарај

Работете во парови. Анализирајте ги дадените слики и разговарајте:

- По што се разликуваат овие две слики?
- На која слика е прикажана еднаквоста, а на која праведноста? Објаснете го одговорот.
- Дали во овој случај еднаквоста кон тројцата има позитивен исход за сите? Објаснете го одговорот.
- Според исходите на двете слики, дали сметате дека понекогаш е подобро да победи праведноста на сметка на еднаквоста? Објаснете го одговорот.

3. Доследност

Доследност значи да се придржуваме кон одредени правила, принципи или однесување без отстапување. Таа се однесува на постојаноста и логичната поврзаност на мислите, постапките или одлуките.

ПРИМЕР: Ако наставникот ги оценува сите ученици според истите правила, тој е доследен. Ако секогаш ги исполнуваш своите ветувања, покажуваш доследност.

4. Хуманост

Хуманоста е способност и подготвеност да се покаже грижа, сочувство и солидарност со другите луѓе, особено со оние што се во потреба. Таа вклучува однесување кон другите со љубов, разбирање и поддршка кога им е потребно.

ПРИМЕР: Во едно основно училиште, седмоодделенците организираа акција за донирање пакетчиња за болните деца. Со помош на наставниците собраа играчки, книги, топли чорапи и слатки, спакувани со пораки за поддршка.

5. Почит и емпатија

Почитувањето е кога се однесуваш кон другите со учтивост, разбирање и праведност. Тоа вклучува препознавање на сечија вредност, без разлика на нивното потекло или верување.

Емпатијата е способност да се разберат и да се споделат туѓите чувства. Тоа значи да се „ставиш во нивна кожа“ и да замислиш како тие би можеле да се чувствуваат.

Моралните вредности во човековото однесување често се споредуваат со компас.
Што мислиш, зошто е направена оваа споредба?

Зошто се важни почитта и емпатијата?

Кога покажуваш почит и емпатија, градиш доверба, ги решаваш конфликтите на мирен начин и создаваш посилни односи. Овие квалитети ни помагаат да ги разбереме меѓусебните разлики и да работиме заедно во хармонија.

Препорака

- Твојот другар во училиште е во инвалидска количка. Не гледај во него чудно и не допирај ја количката без дозвола, зборувај со него како со секој друг. На тој начин ќе покажеш правилен однос и почитување.
- Ако другарче со пречки во говорот се обидува да ти каже нешто, чекај трпеливо, насмевни се и обиди се да го разбереш. Не прекинувај го и не заминувај си.

Моралните вредности на индивидуата се формираат под влијание на средината.

Добар модел можат да ти бидат членови на семејството, наставниците и други луѓе во заедницата. Кога ќе му се восхитуваш на некој поради неговата добрина, искреност или праведност, обиди се да размислиш што го прави добар модел и како можеш да го следиш неговиот пример во сопствениот живот.

Открив!

Моралните вредности се она што вреди или чини според етичката определба на човекот. Тие му помагаат да го избере и да го следи доброто, со цел да се создадат искрени, веродостојни, правични проценки и односи во секојдневниот живот. Тие се основни верувања и цели за кои човекот мисли дека се правилни, му се допаѓаат, потребни му се и ги следи во животот.

Етичка ризница

Свезденото небо над мене
и моралниот закон во мене.

– Имануел Кант (1724 – 1804)

Препорака

- Ако случајно си земал пенкало што му припаѓа на твоето другарче со аутизам, кажи ја вистината и врати го, дури и ако тоа не забележало.

Активности**1) Приказна за новиот ученик**

„Во одделението на Мила дојде нов ученик, Артем, кој штотуку се пресели од друга земја. Артем беше срамежлив и не зборувааше многу за време на одморите. Некои ученици шепотеа за него, давајќи коментари за неговиот акцент и различниот начин на облекување. Мила го забележа ова и почувствува дека таквото однесување кон Артем не е во ред. За време на ручекот реши да седне до него. Таа го праша за неговото омилено хоби и сподели неколку смешни приказни за нивното училиште. Наскоро, се придружија и други соученици, па Артем почна да се чувствува подобро. Со текот на времето, тој стана дел од групата, благодарейќи на подготвеноста на Мила да ја почувствува состојбата на Артем.“

Прашања за дискусија

- а) Кои морални вредности ги препознаваш во постапките на Мила?
- б) Што можело да се случи ако Мила се однесувала исто како другите ученици?
- в) Дали некогаш си пружил поддршка на некој што се чувствувал осамен?
Објасни како се чувствуваше потоа.

Активности

2) Круг на емпатија

Чекор 1: Поделете се во мали групи од 4-5 ученици.

Чекор 2: Прочитајте ја приказната:

„Никола дојде на игралиште да игра фудбал со пријателите, но кога го виде Марко, новото дете, како седи сам, застана. Размисли, па потоа му пријде. 'Сакаш да играме?' – праша Никола. 'Не знам како', призна Марко. Пријателите на Никола се насмевнаа, но тој се сети колку и самиот беше нервозен пред да научи добро да игра. 'Ќе те научам', му рече на Марко. Набрзо, Марко стана одличен играч. Еден ден, додека се враќаше од фудбал, виде едно девојче како носи тежок ранец. Се стрча и го зеде нејзиниот ранец за да ѝ помогне. Подоцна, девојчето го подели својот ручек со другар кој имаше заборавено пари за ужинка. Така добрите дела се надоврзуваа едно на друго.“

Чекор 3: Разговарајте во групата, а потоа запишете какви чувства предизвика приказната за секој член од вашата група. Објаснете во групите како би постапиле кога би биле во улогата на Никола.

Чекор 4: Разговарајте за тоа како се чувствувате кога сте слушнати, разбрани и прифатени од другите? Како се чувствувате кога не сте.

Чекор 5: Создајте приказна за добро дело што сте го направиле, а кое било поттикнато од нечија добрина кон вас.

Проверка на знаењето

1. Кои се најважни морални вредности за тебе?
2. Како може да се објасни поимот „скромност“ во секојдневниот живот?
3. Зошто е важно да бидеме искрени во комуникацијата со другите?
4. Дали може другите да имаат доверба во тебе ако не ја кажуваш вистината? Објасни зошто.
5. Објасни ги придобивките на граѓаните ако законот важи исто за сите?
6. Како ти со твоите постапки можеш да ги промовираш моралните вредности во својата средина?

Препорака

- Ако играте игра со другар кој има потешкотии и кому му треба повеќе време, покажи трпение и дозволи му го тоа. Тоа е правично, затоа што правичност значи секој да го добие она што му е потребно за да може да успее.

МОРАЛНА ДИЛЕМА И ДОНЕСУВАЊЕ ОДЛУКИ

За поттик

- ▶ Што ако твојот најдобар другар направи нешто погрешно?
- ▶ Како ќе постапиш?
- ▶ Изнеси ги своите аргументи за донесената одлука.

Дали е поважно да се придржуваш до правилата или да му помогнеш на твојот другар, доколку овие две нешта не се согласуваат?

Што ќе научам?

Што е морална дилема и зошто тешко се решава.

Кои фактори треба да се земат предвид при обидот да ја решиме моралната дилема.

Размисли и разговарај

Ема е најдобрата спортистка во нејзиното соседство и многу сака да се качува на дрвја. Еден ден таа падна од дрво, но не беше повредена. Но, нејзиниот татко ја виде како паѓа и беше многу загрижен.

Тој ѝ вели на Ема: „Вети дека никогаш повеќе нема да се качиш на дрво“. Ема ветува и во знак на договор се ракува со татко си.

Истото попладне таа ги среќава другарките. Сашка, нејзината најдобра другарка, е многу загрижена. Нејзиното мало маче се качило на дрво и се плаши да слезе. Нешто мора веднаш да се стори, пред мачето да падне од дрвото. Секое дете знае дека Ема е најдобрата спортистка, па Сашка ја замолува да го спаси нејзиното маче.

„Те молам Ема, спаси го моето маче“. Но Ема се сеќава на ветувањето што му го даде на својот татко.

Што мислиш, што треба да направи Ема?

Донесување одлуки

Секој ден носиме различни одлуки. Некои избори се многу едноставни и лесни, додека други можат да бидат тешки и да бараат подолго размислување. Некои одлуки можат да имаат морални последици – тоа значи дека треба да размислиме што е правилно, а што е неправилно. Лесни избори се оние кои немаат големи последици и кои зависат од нашите лични желби.

На пример: дали да гледаш филм или да читаш книга, да се запишеш на кошарка или на одбојка. Тешките избори бараат повеќе размислување, затоа што може да влијаат врз нас или врз другите луѓе. На пример: да кажеш вистина, иако некој може да се налути; да пријавиш некој што направил нешто лошо, дури и ако ти е близок.

Моралните вредности се водилка за етичко одлучување и донесување на одлуки.

Открив!

Вредностите заземаат клучна улога во етичката димензија на нашиот живот, тие се водилка во нашето одлучување и дејствување, тие се критериумот според кој ги донесуваме одлуките.

Што е морална дилема?

Замисли дека си во лавиринт и пред тебе има две патеки. И двете водат до излез, но секоја патека има свои предности и недостатоци. Ти треба да одлучиш кој пат да го избереш, а таа одлука може да има големо влијание врз тебе и врз другите. Во животот често ќе се сретнуваш со ситуации каде што ќе мора да направиш избор меѓу различни опции, кои не се секогаш едноставни. Некои од овие ситуации се нарекуваат **морални дилеми**.

Моралните дилеми се ситуации во кои не е лесно да се одлучи што е правилно, бидејќи секој избор носи и позитивни и негативни последици. На пример, можеш да се најдеш во ситуација во која треба да избереш помеѓу чесноста и пријателството – дали да му кажеш на наставникот дека твојот пријател препишувал на тестот или да го заштитиш, иако знаеш дека тоа не е фер?

Активности

МОРАЛНА ДИЛЕМА

Вие сте капетан на брод кој тоне на отворено море. Во последниот чамец за спасување собира само осум луѓе, а заедно со вас има десет луѓе кои треба да се спасат: пензионеран лекар, бремена жена, млад брачен пар, дете на дванаесет години, наставничка, механичар, војник и бездомник кој се шверцувал на бродот. Имате пет минути да одлучите кои осум луѓе да се качат во чамецот.

Активности

Работа во група

Вашата задача е да одлучите кои осум лица ќе се качат во чамецот, знаејќи дека двајца ќе останат на бродот. Времето за одлука е ограничено на пет минути. Секоја група дискутира и носи одлука во рамките на пет минути, а потоа ја презентира својата одлука пред класот.

По презентацијата на одлуките, следува отворена дискусија базирана на следниве прашања.

- a) Врз основа на кои критериуми одлучивте?
- b) Дали донесените одлуки се правилни или погрешни? Зошто?
- v) Кои морални вредности се почитувани во донесената одлука?
- г) Кои морални вредности се занемарени?
- д) Какви морални дилеми покренува ова сценарио?
- ф) Кои морални вредности се спротивставени при одлучувањето?

Открив!

Моралните дилеми се сложени ситуации во кои мораме да донесеме одлуки, кои не се секогаш лесни и јасни. Во животот, често ќе се соочуваме со ситуации каде ќе треба да избереме помеѓу различни морални вредности и принципи. Донесувањето на овие одлуки бара размислување, одговорност и внимателност. Важно е да разбереме дека во моралните дилеми не постојат единствени или универзални одговори и дека одлуките се секогаш зависни од конкретните околности и вредности што ги поседуваме и ни се важни.

Етичка ризница

„Понекогаш мораме да жртвуваме едно добро за да зачуваме друго, поголемо добро.“

– Виктор Иго

„Драг ми е Платон, но подрага ми е вистината.“

– Аристотел

Решавање на моралните дилеми

Кога се соочуваме со морални дилеми, важно е внимателно да размислиме пред да донесеме некоја одлука. Следи ги овие чекори:

Чекор 1: Разјасни ја ситуацијата

- Што точно се случува?
- Кој е проблемот?
- Кои се можните избори што ги имаш?

Чекор 2: Размисли што е важно

- Што е најважно за тебе во оваа ситуација?
- Како твојата одлука ќе влијае на тебе и на другите?
- Дали твоите родители или пријатели би ја одобриле?

Чекор 3: Пронајди различни решенија

- Размисли за сите можни начини на кои може да ја решиш дилемата.

Чекор 4: Споредба на добри и лоши страни

- За секоја од можностите, разгледај ги позитивните и негативните последици.
- Отстрани ги оние решенија што се премногу ризични или неправедни.

Чекор 5: Размисли за последиците

- Што би можело да се случи доколку ја избереш секоја од можностите?
- Како тоа ќе влијае на тебе и на другите на краток и на долг рок?

Чекор 6: Донеси одлука

- Одбери го решението што ти изгледа најдобро според сите анализи.

Чекор 7: Преземи акција

- Спроведи ја својата одлука на најдобар можен начин.

Чекор 8: Провери дали твојата одлуката била добра

- Дали резултатот е она ти што го очекуваше?
- Дали треба нешто да измениш во иднина?

Активности

Осмисли морална дилема која твоите другари треба да се обидат и да ја решат раководејќи се по горенаведените чекори.

Примени го знаењето

Формирајте две групи (група 1 и група 2) и протолкувајте ја горенаведената мисла на Аристотел и организирајте дебата на тема:

„Вистината е поважна од пријателството.“

(Тројца ученици се избираат како судии).

Групата 1 ќе го брани ставот дека **Вистината е поважна од пријателството.**

Групата 2 ќе го брани ставот дека **Пријателството е поважно од вистината.**

ТЕК НА ДЕБАТАТА

Воведни говори (по 1-2 минути)

- Групата 1 објаснува зошто ја поддржува идејата.
- Групата 2 објаснува зошто не се согласува.

Главни аргументи (по 2-3 минути)

- Секоја група презентира два до три силни аргументи со примери.
- Треба да бидат јасни и логични.

Противаргументи (по 2 минути)

- Секоја група внимателно слуша и потоа одговара на аргументите на противникот.
- Целта е да се покаже зошто аргументите на другата страна не се доволно силни.

Заклучни говори (по 1-2 минути)

- Секоја група ги повторува своите најважни аргументи.
- Обид да се убеди публиката или судијата.

Гласање и евалуација

- Судиите одлучуваат која група има подобри аргументи.
- Сите добиваат кратка повратна информација за својот настап.

СОВЕТИ ЗА УСПЕШНА ДЕБАТА

- Говорете јасно и смилено.
- Користете примери од секојдневниот живот.
- Почитувајте го противникот – без викање и навреди.
- Внимателно слушајте и брзо размислувајте.

Проверка на знаењето

1. Кои се разликите помеѓу лесни и тешки одлуки?
2. Опиши што ти служи како основа во донесувањето на тешки одлуки при морална дилема.
3. Избери една од ситуациите со морални дилеми и анализирај ја користејќи ги чекорите за донесување одлуки.
4. Како би го анализирал процесот на донесување одлука во вашата група за избор на осум луѓе за чамецот? Кои фактори беа најважни во вашата одлука и како тие влијаеја на конечниот избор?
5. Дали сите луѓе би донеле исти одлуки во истите морални дилеми? Објасни го својот став.
6. Смисли сценарио во кое мораш да избираш помеѓу лична корист и доброто на групата. Напиши го твоето решение.

МОРАЛНО И НЕМОРАЛНО ОДНЕСУВАЊЕ

За поттик

- ▶ Што мислиш, дали е секогаш лесно да се биде морален?
- ▶ Како ќе реагираш во ситуации кога некој постапува неморално?

Како се разликува моралното од неморалното однесување?

Што ќе научам?

Како можам да разликувам морално и неморално однесување според правилата за добро и лошо.

Што ги карактеризира личностите што се чесни и праведни.

Размисли и разговарај

Добиваш одлично додавање од Етос и имаш идеална шанса да постигнеш гол. При ударот кон голот, топката те удира во раката и завршува во мрежата.

Судијата не забележува ништо, противничките играчи не реагираат, а твојот тим слави.

Соиграчите ти честитаат, трибините навиваат — но ти знаеш што навистина се случи.

- Како ќе постапиш?
- Кои ќе бидат последиците од твојата постапка?
- Што мислиш, која би била моралната одлука во оваа ситуација?

Етичка ризница

Каков што е човекот, таков му е и изборот.

– Македонска народна поговорка.

Што е морално и неморално однесување?

Моралните вредности служат како насоки за однесување и постапување и тие ни помагаат да знаеме како да се однесуваме и да донесуваме правилни одлуки. Ако покажеш добрина, искреност и почитување, луѓето ќе сакаат да бидат покрај тебе, затоа што твоите дела носат среќа и хармонија.

Моралот е начинот на кој постапуваме во различни ситуации. За да кажеме дека некоја личност е морална или има морално однесување, ги набљудуваме нејзините постапки, размислувања и однесување. Ако тие се во склад со прифатените вредности во општеството, тогаш велиме дека таа личност е морална. Морален е оној што се води според моралните вредности, прави добри дела за себе и за другите и не му нанесува зло на никого. Со етичките и со моралните својства на личноста се изразува односот кон себе и кон другите луѓе, кон заедницата, работата, природата, кон моралните и културните вредности.

На пример: Ако личноста се грижи за своето здравје, образование и развој, таа покажува одговорност и самопочит; ако некој им помага на постарите лица да преминат улица или поддржува пријател во тешки моменти, покажува емпатија и добрина; учеството во волонтерски акции или помагањето на сиромашни лица ја покажува одговорноста кон општеството; човек кој штеди вода, сади дрвја и не загадува ја покажува својата еколошка свест. Моралната одговорност значи дека личноста е подготвена да ги почитува моралните правила, може да ги предвиди последиците од своите постапки и настојува да спречи можни негативни последици. Секое добро дело е морално ако е направено на правилен (морален) начин. Важно е не само што правиме, туку и како го правиме. Не смееме да користиме лоши постапки за да постигнеме добри резултати бидејќи тогаш и самото дело престанува да биде добро.

Моралното однесување се темели на етички принципи како честност, праведност, почит и одговорност. Тоа вклучува постапки кои се во согласност со општествените и етичките норми, како што се помагање на другите, одржување на дадениот збор и покажување емпатија.

Спротивно на тоа, **неморалното однесување** ги прекршува овие принципи. Ова може да вклучува лаги, измама, непочитување на другите и себичност. Таквото однесување често води до недоверба, конфликти и негативни последици во општеството. На пример: некој што намерно оштетува природни убавини или ја загадува околината покажува непочитување кон природата; ако некој ги навредува другите поради нивните вредности или традиции, тоа покажува нетолеранција; фрлањето отпадоци на улица или непочитувањето на законите покажува неодговорност.

Етичките принципи се водич за разликување на правилното од погрешното и играат клучна улога во изградбата на праведно и хармонично општество.

Размисли и разговарај

Размислете за подолу дадената шема „Неморални дела“.

Работејќи во парови, разговарајте за прашањето:

Зошто овие постапки се неморални?

Во вашите тетратки креирајте група со наслов „Морални дела“.

Активности

Поделете се во шест групи.

Секоја група добива по една од следните ситуации: препишување на писмена работа, пронаоѓање изгубен паричник, споделување навреди на социјални мрежи, скришно берење овошки од дворот на соседите, криење на колегата што украде пари од фирмата, крадење чоколадо од продавница.

Три групи треба да смислат и да прикажат како би изгледало морално однесување во „нивната“ ситуација, а другите три групи треба да смислат и да прикажат како би изгледало неморално однесување во „нивната“ ситуација.

- секоја група го презентира сработеното, а доброволци од другите групи кажуваат како би изгледало обратното однесување во истата ситуација (ако групата презентира морално однесување, другите даваат примери на неморално и обратно).
- Дискутирајте кои морални вредности го водат моралното однесување.

Моралното однесување се заснова на почитување на етичките принципи како чесност, праведност, одговорност, грижа за другите. Секој избор што го правиш има влијание не само на тебе туку и на луѓето околу тебе.

Пред да дејствуваш, прашај се:

Како ќе се чувствуваат другите? Дали тоа ќе им помогне или ќе им наштети?

Открив!

Моралното однесување значи да правиме добри дела – да бидеме искрени, праведни, да ги почитуваме другите луѓе и да се грижиме за нив. Спротивно на тоа, **неморалното однесување** вклучува Нечесност, Неправда, Непочитување и себичност. Нашето однесување е севкупност од нашите постапки. Моралното однесување е клучно за создавање на добри односи и здраво општество.

Што е интегритет?

Замисли дека секогаш кога правиш нешто, одлучуваш да бидеш искрен, чесен и да постапуваш морално исправно, дури и кога никој не те гледа. Тоа е **интегритет**! Личностите кои живеат со интегритет се секогаш посветени на вистината и на правдата. Тие никогаш не се колебаат да ги прават вистинските работи, без разлика на околностите.

Како се разликува личноста со интегритет од онаа без него?

Личноста со интегритет секогаш ќе биде искрена и ќе се придржува до моралните и до етичките принципи. На пример, ако најде изгубен телефон, ќе се потруди да го врати на сопственикот, наместо да го задржи за себе. Од друга страна, личноста без интегритет може да манипулира со ситуациите за лична корист, иако знае дека тоа не е правилно.

„Постојано и најважно
животно прашање е:
'Што правиш за
другите?'“

Мартин Лутер Кинг

„Она за што
размислуваш,
тоа и стануваш.“

Махатма Ганди

„За да го вратиме мирот,
не ни требаат оружја и
бомби. Ни требаат љубов
и сочувство.“

Мајка Тереза

Пример за интегритет

На човек што работи на голем проект во компанија му се нуди можност да измами за да постигне брз резултат и унапредување, но знае дека тоа ќе биде против правилата и етиката на неговата компанија. Иако понудената опција може да му донесе брзи резултати, решава да остане доследен на правилата и да работи чесно. Тој презема одговорност за своето однесување и се држи до принципите на вистината.

Интегритетот е вграден во одговорноста за своите постапки и доследноста во етичките одлуки. Тој значи да се донесуваат одлуки кои се во согласност со моралните принципи, дури и кога тоа е тешко.

Историски личности кои покажале интегритет:

- **Махатма Ганди**, водач на индиското движење за наезависност и борец за човекови права, не се откажувал од своите принципи на мир и правда, залагајќи се за ненасилна борба.
- **Мартин Лутер Кинг**, американски свештеник и борец за граѓански права, пример како да се бориме за еднаквост, дури и кога тоа значи соочување со големи предизвици и ризици.
- **Мајка Тереза**, хуманистка и добитничка на Нобелова награда за мир, го посветила својот живот на помагање на најсиромашните и болните, без оглед на сопствените тешкотии, покажувајќи љубов и пожртвуваност.

Личностите на кои им се восхитуваме можат да ни бидат пример за морални одлуки. Тие можат да бидат членови на семејството, наставници или луѓе од заедницата.

Која постапка го прави некого добар пример за морално однесување?

Како можете да го следите неговиот пример во сопствениот живот?

Активности

1 Интегритет во училишниот живот

Дадените ситуации треба да бидат напишани секоја на посебно ливче.

- 1) Ученикот А ја препишува домашната од својот другар и ја предава на наставникот како негова.
- 2) Ученикот Б шири лажни гласишта за друг ученик од неговата паралелка за да се стекне со популарност меѓу соучениците.
- 3) Ученикот В е определен од наставникот да учествува во групен проект по предметот Природни науки, но иако не учествува во работата, на крајот се потпишува како и тој да придонел во проектот.
- 4) Ученикот Г не му дозволува на соученик да игра фудбал со групата затоа што друг ученик му вентил некоја услуга ако го направи тоа.
- 5) Ученикот Д ги лаже родителите дека на тестот добил 5 за да му дозволат да оди кај другарот на роденден.
- 6) Ученикот Ѓ ја препишува домашната од интернет и ја предава како тој самиот да ја составил.
- 7) Ученикот Е позајмува книга од соученик, но ја губи, а пред другите тврди дека ја вратил.
- 8) Ученикот Ж наоѓа паричник што му паднал на друг ученик и си го присвојува откако ќе се увери дека никој не го видел.
- 9) Ученикот З најчесто доцни на средбите со другарите и секогаш измислува причини и ветува дека следниот пат ќе дојде навреме.

Поделете се во девет групи. Секоја група извлекува по едно ливче. Секоја од групите треба да утврди кои морални вредности не се испочитувани и кои од горенаведените карактеристики на интегритетот недостасуваат кај ученикот опишан во „нивната“ ситуација, а потоа да смислат и да опишат и друга ситуација од училишниот живот во која некој ученик манифестира недостаток на друга карактеристика на интегритетот. По претставувањето на сработеното пред целата паралелка, водете отворена дискусија по прашањата:

- а) Кои луѓе ги сметаме за поморални – оние со интегритет или оние без интегритет? Зошто?
- б) Зошто е важно луѓето да бидат со интегритет? Како интегритетот влијае врз угледот на луѓето?
- в) Како интегритетот влијае врз меѓучовечките односи и пријателството меѓу луѓето? Кои се предизвиците во одржување на интегритетот во денешното општество?

2) Примени го знаењето

Поделете се во парови и изработете ги барањата според следната ситуација:

Гледате како група ученици го задеваат вашиот соученик. Тие се смеат на неговата облека и го исмејуваат. Како ќе постапите во оваа ситуација?

- а) Разговарајте меѓусебно за тоа што сметате дека е исправно да се направи во оваа ситуација. Дали треба да застанете во одбрана на вашиот соученик? Дали треба да се приклучите кон исмејувањето затоа што ви изгледа забавно?
- б) По дискусијата, запишете ги постапките што би ги презеле и објаснете зошто. Дали би реагирале? Дали би заминале? Дали би се обиделе да му помогнете на соученикот да се чувствува подобро?
- в) Како мислите дека вашите постапки би можеле да влијаат врз вашиот соученик и врз групата што го задева? Какви би биле последиците доколку никој не преземе ништо?

Открив!

Личностите со интегритет имаат поголем углед. Многу често се изложени на предизвици кои го доведуваат во прашање доследното почитување на моралните вредности. Неопходно е да знаат како успешно да одолеат на негативните влијанија.

Проверка на знаењето

1. Што е морално однесување?
2. Како интегритетот влијае врз одлуките што ги носиме?
3. Како ќе постапиш доколку пронајдеш изгубено куче на улица?
4. Која е разликата помеѓу личност со интегритет и личност без интегритет?
5. Дали сметаш дека постојат ситуации во кои е оправдано да се користат неморални средства за да се постигне морално дело? Образложи го својот став со конкретни примери.
6. Дизајнирај постер што ги промовира моралните вредности и го објаснува значењето на интегритетот.

МОРАЛНИ НОРМИ

За поттик

- ▶ Што ќе се случи ако секој ученик во училиштето прави што сака?
- ▶ Што го ограничува неговото однесување?

Зошто треба да постојат правила во училиштето?

Што ќе научам?

Што се морални норми и како се разликуваат од законите кои се пропишани од државата.

Размисли и разговарај

Размисли како се однесуваш со твоите пријатели, семејство и наставници.

Ако секогаш ја кажуваш вистината, им помагаш на другите и покажуваш почит, тогаш ги следиш моралните норми.

Кои се последиците кога не ги следиш моралните норми?

Правила во заедниците

Луѓето во општеството се стремат да ги постигнат своите цели: да добијат образование, да најдат работа, да се стекнат со средства за живот, да се забавуваат, да се воспостави ред. Бидејќи живееме и работиме во заедници, ние сме опкружени со други луѓе и треба да внимаваме на другите и да ги земеме предвид нивните потреби. Спротивно на тоа, ако сите дејствуваме како што сакаме, ќе си попречуваме, ќе си наштетуваме и нема да ги постигнеме заедничките цели.

За да се избегне таква состојба, луѓето во секоја заедница имаат правила според кои треба да се однесуваат. Секоја заедница има правила кои се однесуваат на сите нејзини членови.

Правилата во заедниците ги поставуваат луѓето и треба да ги почитуваат. Ако сметаат дека правилата кои се воспоставени не се добри или неопходни, **можат да ги променат.**

Правилата можат да бидат **напишани** или **непишани**.

Доаѓајте навреме, односно пред да почне филмот, за да не им пречите на другите кои веќе го гледаат, станувајќи за да стигнете до своето место.

Што се морални норми?

За да може секогаш да постапуваме на правилен начин, потребни ни се морални правила кои се нарекуваат морални норми.

Моралните норми се напишани правила кои ни помагаат да одлучиме што е правилно, а што погрешно. Тие се засноваат на морални вредности како чесност, добрина и почит. Овие норми не се запишани како закони, туку тие го обликуваат нашето однесување.

Норма значи барање, заповед за тоа што мора да се прави, а што треба да се отфрли во нашето однесување или во едно општество. Со моралните норми се наложува тоа што треба да се направи, како, на пример, „Помагај, не повредувај!“, „Почитувај ја природата и не уништувај ја!“

Во семејството, на училиште и на други јавни места, постојат многу правила кои не се напишани. Ги среќаваме додека растеме (некои подоцна), ги прифаќаме како свои и се обидуваме да постапуваме според нив. Тие одредуваат како да се однесуваме соодветно кон други луѓе или на јавни места (на пример, во театар, спортски објекти, на лекар итн.). Понекогаш натписите или етикетите ни ги кажуваат овие правила, на пример, во јавниот превоз: луѓето треба да ги отстапат своите места на луѓето со инвалидитет, на стари лица и на бремени жени.

Моралните правила можат и да се менуваат во зависност од духот на времето во кое постојат (на пример, во минатото девојчињата не ги пуштале на училиште, денес се образоваат во поголемиот број држави).

Најчесто, овие правила возрасните лица им ги пренесуваат усно на помладите и на децата. Децата ги учат овие правила особено во периодот на растење кога дознаваат за последиците од нивното однесување кон другите во заедницата. Овие правила важат и без писмени и официјално донесени прописи или закони. Одредени морални норми се и законски забранети, како што се постапки на насилство, кражба на имот и слично. Моралните норми се создаваат врз основа на избраните вредности.

Активности

- 1) Поделете се во пет групи. Размислете и креирајте 5-7 правила за соодветно однесување во дадената ситуација.

Група 1: „Спортски натпревар“

Група 2: „Театар“

Група 3: „Училишна екскурзија“

Група 4: „Јавен превоз“

Група 5: „Систематски преглед“

- а) Презентирајте ги правилата и разговарајте за тоа што се случува ако некој не се придржува до правилата.
- б) Дискутирајте кои од овие морални правила треба да станат пишани закони.

Моралните норми и законите

Моралните норми и закони се поврзани, но не се исти. Законите се официјални пишани правила донесени од власта, а ако ги прекршиш, има последици како парични или друг вид казни. Многу важни правила се напишани во разни документи наречени, на пример, прописи, статuti, куќен ред, закон.

Овие правила ги предлага одредена заедница на луѓе или претставници на таа заедница. Обично ги прифаќа група овластени луѓе (на пример, училиштен одбор, одбор на сопственици, министер, собрание).

Пишаните правила ги обврзуваат возачите и сите учесници во сообраќајот како да се однесуваат.

Моралните норми, од друга страна, не се спроведуваат со закон, тие се непишани правила, но општеството очекува луѓето да ги следат. На пример: морална норма е да му се помогне на постар човек да ја премине улицата. Ако не го направиш тоа, нема да бидеш уапсен, но луѓето може да те сметаат за безобсирен и неморален. Моралните норми најчесто низ историјата станале законски правила. На пример, морална норма и законско правило е да не се краде, тој што краде ги крши и моралните вредности и законот, тогаш ќе има правни последици и морална осуда.

Законите се најважни пишани правила во земјата што важат за сите граѓани подеднакво. Нив ги донесуваат пратениците во Собранието. Законите предвидуваат: како треба да постапуваме, какви права и должности имаме, како работат институциите, како се распределуваат средствата за заеднички потреби како, на пример, чистење улици, здравство, образование.

Вработени кои работат во угостителски објекти за подготовка на храна мора да постапуваат како што е наведено во хигиенските прописи.

БОНТОН

Бонтон се правила за тоа како да се однесуваме на правилен начин во различни ситуации: на маса на ручек, во различни места, институции, со различни луѓе. Луѓето исто така ги менуваат овие правила со текот на времето.

Открив!

Моралните норми помагаат да се создаде добро општество каде што луѓето меѓусебно имаат доверба и почитување. Иако тие не се секогаш наметнати со закон, нивното следење не прави подобри поединци и ни помага да живееме сложено и во мир со другите.

Етичка ризница

„Прави го она што сакаш другите да ти го прават тебе“.

„Не прави го она што не сакаш другите да ти го прават“.

– Златно етичко правило

Активности

Формирајте две групи (група 1 и група 2) и организирајте дебата на тема:

„Дали сите морални норми треба да станат закони?“ (тројца ученици се избираат како судии).

Групата 1 ќе го брани ставот дека сите морални норми треба да бидат законски пропишани.

Групата 2 ќе го брани ставот дека не треба сите морални норми да бидат закони.

Тек на дебатата:

Воведни говори (по 1-2 минути);

- Групата 1 објаснува зошто ја поддржува идејата.
- Групата 2 објаснува зошто не се согласува.

Главни аргументи (по 2-3 минути);

- Секоја група презентира два до три силни аргументи со примери.
- Треба да бидат јасни и логични.

Контрааргументи (по 2 минути);

- Секоја група внимателно слуша и потоа одговара на аргументите на групата што презентира.

Заклучни говори (по 1-2 минути);

- Секоја група ги повторува своите најважни аргументи.
- Обид да се убеди публиката или судијата.

Гласање и евалуација.

- Судиите одлучуваат која група има подобри аргументи.
- Сите добиваат кратка повратна информација за својот настап.

Во училишните простории е забрането психичко и физичко насилство.

Што е психичко насилство?

Тоа е насилничко однесување, понижување, исмејување или на друг начин предизвикување вознемиреност на друго лице.

Проверка на знаењето

1. Што претставуваат моралните норми?
2. Како се регулираат односите помеѓу луѓето во општеството?
3. Дали треба да се почитуваат моралните правила? Објасни зошто?
4. Кои се последиците за сите ако не се почитуваат моралните или законските норми?
5. Зошто некои морални норми во минатото биле пречка за напредокот на жените?
6. Направи истражување за морални норми кои ги заштитуваат човековите права.

ЕТИЧКИ КОДЕКС

За поттик

- ▶ Што треба да содржи еден етички кодекс?
- ▶ Дали сметаш дека сите ученици и наставници го почитуваат Етичкиот кодекс на училиштето? Зошто да/не?
- ▶ Истражи за Хипократовата заклетва, како таа им помага на докторите да бидат чесни и грижливи кон своите пациенти?

Дали имало ситуација во која требало да донесеш одлука која се базира на некој етички кодекс?

Дали се чувствувааш под притисок кога постапи според правилото во тој кодекс?

Што ќе научам?

Која е улогата на етичките кодекси во различни професии.

Размисли и разговарај

Поделете се во парови. Замислете дека сте на училиште и гледате ученик како прекршува училишно правило, на пример, трча по ходниците или не го остава мобилниот телефон во кутијата/организерот и си ја игра омилената игра за време на час.

- а) Што треба да направите? Разговарај со соученикот до тебе за тоа што треба да се преземе.
- б) Дали би го потсетиле ученикот за правилото? Дали би го пријавиле на наставник?
- в) Запишете го вашиот одговор и објаснете зошто е важно да се следат правилата на училиштето.

Што е етички кодекс?

Етичките принципи бараат од луѓето да се воздржат од неетичко однесување, како што се лажење, озборување, кражба, насилство, измама и други слични постапки. Покрај тоа, тие поттикнуваат доблести како искреност, сочувство, лојалност и почитување на човековите права. Овие стандарди се применуваат во сите сфери на животот и често се нарекуваат кодекси на однесување.

Кодексите се принципи и вредности што ги водат луѓето или организациите во нивното однесување. Постојат специфични етички кодекси за различни професии, како што се здравствените работници, новинарите, наставниците, научниците и бизнис-заедницата. Исто така, постојат кодекси на однесување за учениците во училиштата, кои содржат правила што секој ученик треба да ги знае и применува.

Открив!

Етичкиот кодекс е како прирачник за правилно однесување. Тој содржи правила и насоки што ни кажуваат како да се однесуваме во различни ситуации за да бидеме чесни, почитувани и одговорни. Тој е збирка на принципи, правила и насоки кои го дефинираат моралното однесување на членовите на некоја професија или заедница. Тој е документ кој објаснува што е прифатливо, а што не е во однос на професионалните обврски и одговорности.

КОДЕКС

ЗА ОДНЕСУВАЊЕ НА УЧЕНИЦИТЕ

Ученикот е должен навреме и редовно да доаѓа на настава;

Ученикот е должен да се грижи за училишниот простор и имот;

Ученикот е должен да се грижи за хигиената во училиштето и блиската околина;

Во училиштето ученикот треба да биде совесен, одговорен, со должно почитување кон сите;

Во училиштето учениците треба да доаѓаат уредни.

На часовите ученикот треба внимателно да слуша и навреме и целосно да ги извршува училишните обврски...

Активности

- 1) Поделете се во групи. Разгледајте го кодексот на вашето училиште и одберете дел од кодексот што ќе го анализирате.
На пример, еден дел може да се однесува на дисциплина, друг дел на почитување на правата, а третиот на меѓусебна соработка. Потоа, размислете и одговорете на следниве прашања:
 - а) Зошто овие правила се важни?
 - б) На кои начини овие правила придонесуваат за подобра атмосфера и за безбедност во училиштето?
 - в) Кои можни последици може да настанат доколку овие правила не се почитуваат?
 - г) Презентирајте им ги вашите заклучоци на останатите ученици. Разговарајте како одредени правила може да се применат во училиштето и разгледајте кои правила би сакале да се додадат или да се изменат во кодексот.

Етички кодекси во различни професии

Луѓето кои работат во различни професии имаат важни одговорности и треба да се придржуваат до етички правила за да постапуваат праведно и чесно. На пример:

1. Здравство: Лекарите, медицинските сестри и другите здравствени работници се соочуваат со големи одговорности во врска со животите на луѓето. Затоа, етичките кодекси во здравството се клучни за да се осигура дека здравствените професионалци ќе постапуваат во најдобар интерес на пациентите, почитувајќи ја нивната приватност и обезбедувајќи им достоинство лекување.

Кодексите вклучуваат принципи како: почитување на достоинството и правата на пациентите; придржување до доверливоста на медицинските информации; обезбедување на квалитетна нега без разлика на социјалниот статус, пол, раса или религија.

Лекарот мора да обезбеди највисоко ниво на грижа за да го зачува здравјето на пациентот.

2. Право: Адвокатите имаат задача да го претставуваат интересот на своите клиенти, но и да се уверуваат дека нивните дејства се во рамките на законот и моралот.

Етичкиот кодекс за адвокати бара од нив да бидат чесни, да не претставуваат клиенти во случаи каде постои конфликт на интереси и да ја почитуваат тајноста на информациите кои се добиени од клиентите. Принципите на честност, независност и праведност се основа за нивната работа.

Помеѓу адвокатот и клиентот мора да постои однос на доверба, а тоа може да се постигне исклучиво доколку адвокатот поседува лично достоинство, честност и интегритет.

3. Новинарство: Новинарите имаат задача да ја информираат јавноста и да ја подобруваат работата на властите и на другите институции.

Етичкиот кодекс за новинари ги обврзува да бидат објективни, точни и непристрасни во своето известување. Тој им налага на новинарите да претставуваат вистински информации без да ги извртуваат фактите, да обезбедат заштита на приватноста на поединците; да објавуваат изјави само кога имаат потврда од доверливи извори.

Новинарскиот етички кодекс ја осигурува довербата на јавноста во медиумите.

4. Бизнис и економија: Во бизнисот, етичките кодекси се однесуваат на прашања како што се фер конкуренција, транспарентност во работењето и одговорност за влијанието на бизнисот на животната средина и општеството. Компаниите што се придржуваат до овие кодекси ја градат довербата на потрошувачите и инвеститорите и спречуваат незаконски или непрофесионални активности.

5. Образование: Наставниците треба да ги почитуваат правата и достоинството на учениците, да обезбедат фер и праведни можности за сите и да создадат безбедна образовна средина. Тие треба да покажуваат професионален интегритет, да бидат објективни при оценувањето и да обезбедат еднакви можности за сите ученици.

Ученикот треба да има јасна претстава за својата улога и позиција во семејството, училиштето и општеството.

Треба да ги познава своите права и обврски и да се придржува кон нив.

Открив!

Етичките кодекси се важни правила што помагаат во одржувањето на професионализмот во секоја работа. Тие не само што поставуваат праведни и морални стандарди туку и создаваат доверба помеѓу професионалците и јавноста. Разбирањето на нивната важност и правилната примена се од суштинско значење за секој млад човек кој размислува за својата иднина во која било професија.

Проверка на знаењето

1. Што претставува етички кодекс и каква е неговата улога во различни професии (како здравство, право, новинарство)?
2. Зошто е важно професионалците во здравството, правото и новинарството да се придржуваат до етичките кодекси? Какви последици може да има непочитувањето на овие кодекси?
3. Замисли дека си новинар и треба да напишеш извештај за важен настан. Кои принципи и правила од етичкиот кодекс на новинарството ќе ги следиш за да осигуриш фер и објективен извештај?
4. Прегледај дел од кодексот на твоето училиште. Кои правила се најважни според тебе и зошто се сметаат за важни за одржување на добри односи и дисциплина во училишната средина?
5. Изработи етички кодекс за учениците кои учествуваат во некој училиштен настан. Какви правила би вклучил за да се обезбеди професионален, праведен и одговорен пристап?
6. Дали мислиш дека сите професионалци ги следат своите етички кодекси? Објасни што влијае на нивното следење или непочитување на етичките стандарди.

УЛОГАТА НА РЕЛИГИЈАТА ВО ЖИВОТОТ НА ЛУЃЕТО

За поттик

- ▶ Што мислиш, какво значење има за верниците изреката: „Ако даде Господ, ќе биде добро“?
- ▶ Обиди се да протолкуваш зошто настанале изреките во кои се бара помош од Господ, на пр. „Господи чувај нè од зло“ и „Не дај Боже“.

Што значи за тебе изразот „Религијата е мост што нè поврзува“?

Што ќе научам?

Каква е улогата на религијата во животот на луѓето. На кои начини религијата ги обликува моралната свест и однесувањето на луѓето.

Размисли и разговарај

Во едно мало село, меѓу планините, живееле пет деца: Ема, Мухамед, Сара, Ана и Тано. Тие секој ден играле заедно и биле најдобри пријатели, иако доаѓале од семејства со различна религија. Ема била христијанка, Мухамед – муслиман, Сара – Еврејка, Ана – хиндуистка, а Тано бил будист.

Еден ден, додека играле на ливадата, почнал да дува силен ветер, небото се затемнило и почнало да врне. Децата побегнале под едно дрво и почнале да разговараат за тоа како секој од нив верува во нешто посебно.

Ема рекла: „Мојата вера ми дава сила да се справувам со тешкотиите, затоа што верувам во Божјата љубов.“ Мухамед се насмевнал и додал: „Моето верување ме учи да бидам добар човек и да им помагам на другите. Алах ми дава мир.“ Сара го погледнала небото и рекла: „Ние, Евреите, веруваме во правдата и во тоа дека треба да го почитуваме сечиј живот.“ Ана им зборувала: „Во хиндуизмот веруваме дека сите треба да бидеме смирен и да се трудиме да правиме добри дела за да ја подобриме нашата душа.“ Тано со мирен глас додал: „Будизмот нè учи дека сите треба да бидеме мирни и среќни и дека со медитација можеме да го најдеме мирот во себе.“

Додека разговарале, децата почувствувале дека сите религии ги учат на слични вредности: љубов, мир и добрина. Тие сфатиле дека, иако имаат различни верувања, сите се стремат кон исти вредности.

„Религијата е како мост што нè поврзува и, наместо да ни создава разлики, нè прави посилни“, рекла Ема. Од тој ден, децата секојдневно играле заедно, но и учеле едни од други за своите различни религии, знаејќи дека на крајот сите сакаат да бидат добри и да живеат во мир.

ПРАШАЊА ЗА РАЗМИСЛУВАЊЕ:

- Што ти остави впечаток во оваа приказна? Што научи од неа?
- Што мислиш, како религиите им помагаат на луѓето кога се тажни или кога имаат проблеми?

Религијата и смислата на животот

Религијата отсекогаш играла важна улога во животот на луѓето. Самиот збор религија значи нишка што поврзува. Религијата е стара колку и човекот. Религијата денес, во различни облици, е распространета низ целиот свет, во сите општества и култури. Од детството до смртта, луѓето бараат одговори на различни прашања. Основните прашања се однесуваат на нашето постоење: Како настанал светот и човекот? Зошто е создаден светот? Зошто постојат живот и смрт? Како настануваат одредени појави во природата (грмотевици, дожд, ветрови, поплави, земјотреси и сл.)? Од каде потекнуваат доброто и злото?

Барајќи одговор на овие прашања човекот почнува да верува со цел да го осмисли она со кое мора да живее. Религијата им дава на луѓето утеха во тешки моменти, им помага да ја разберат смислата на животот и ги насочува нивните морални вредности и однесувања.

Човекот не престанал да се прашува од каде доаѓа и каде оди.

Во денешниот свет има многу религии, но пет од нив се најголеми по бројот на следбеници и влијанието што го имаат на културите и општествата.

Луѓето често се соочуваат со предизвици, болка и неизвесност. Во такви моменти, религијата може да им даде надеж и сила да продолжат понатаму. Молитвите, верските обреди и духовните учења им помагаат на верниците да се чувствуваат поврзани со нешто поголемо од нив самите. Многу религии веруваат во живот по смртта, што им дава надеж дека постои нешто подобро по овој живот.

Влијанието на религијата врз моралните вредности и однесувања

Религијата содржи морални учења кои ги насочуваат луѓето кон добрина, почит и чесност. На пример, многу религии ги поттикнуваат луѓето да бидат љубезни, да им помагаат на другите и да простуваат. Вредностите како искреност, одговорност и соработка се промовирани преку верските учења и практики. Религиозните норми и правила често влијаат врз тоа како луѓето се однесуваат во општеството. Во многу заедници, религијата ги поврзува луѓето и ги учи на заедништво и солидарност.

Верувањата во Бог или богови помагаат да се одредат правила и вредности кои луѓето ги следат. За христијаните, на пример, следењето на учењата на Исус и љубовта кон ближниот е главна цел и патот до спасение. За муслиманите, патот до спасение е преку покорност на Алах и преку следење на учењата на пророкот Мухамед.

Открив!

Религијата има значајна улога во животот на луѓето, нудејќи им утеха, омисла и морални насоки. Без разлика дали некој е религиозен или не, важно е да се разбере како религијата влијае врз општеството и поединците.

Активности

Разгледај ги примерите од големите светски религии.

(1) ХРИСТИЈАНСТВО: мисијата на Мајка Тереза

Мајка Тереза го посветила својот живот за да им служи на сиромашните во Калкута, Индија. Нејзината работа е пример за христијанските вредности како сочувство, несебичност и љубов кон ближниот. Таа ја основала организацијата Мисионерите на милосрдие, која им обезбедува грижа и поддршка на оние на кои им е потребна.

(2) ИСЛАМ: концептот на зекат (добротворност)

Зекат е еден од петте столбови на исламот, кој бара од муслиманите да дадат дел од своето богатство на оние што имаат потреба.

Оваа практика ги одразува исламските вредности на милосрдие, сочувство и помагање на помалку среќните. Муслиманите се охрабруваат да го споделат своето богатство со сиромашните и со оние што се соочуваат со тешкотии.

Активности

(3) ХИНДУИЗАМ: посветеноста на Махатма Ганди

Махатма Ганди, истакната фигура во индиското движење за независност, се залагал за ненасилен отпор (ахимса) против угнетувањето. Неговата посветеност на ненасилство е длабоко вкоренета во хиндуистичките вредности на вистината, неповредувањето и почитувањето на сите живи суштества.

(4) БУДИЗАМ: Далај Лама, добитник на Нобеловата награда за мир

Тензин Ѓацо, 14. Далај Лама, е духовен водач на тибетскиот будизам. Познат е по заложбите за човековите вредности и по важноста на сочувството во поттикнување на индивидуална и општествена благосостојба. Во 1989 година ја добил Нобеловата награда за неговата ненасилна борба за ослободување на Тибет и за грижата за глобалните еколошки проблеми.

Дискутирајте на дадените прашања:

- Како религиозните вредности како добрина, помагање на другите и ненасилство можат да влијаат на однесувањето на луѓето едни кон други?
- Што значи кога велиме дека религијата може да ни помогне да бидеме подобри луѓе?

Проверка на знаењето

1. Каква улога има религијата во животот на луѓето?
2. Кои вредности се учат во различните религии? Кои добри поуки луѓето ги учат од религијата?
3. Дали луѓето што не веруваат во Бог можат да научат нешто добро од религиите?
4. Можеш ли да споделиш пример кога религијата му помогнала некому?
5. Може ли религијата да помогне во решавањето на проблеми како што се насилство или неправда во општеството?
6. Ако ти можеш да измислиш нова важна вредност што ќе го направи светот подобро место за живеење, која ќе биде таа?

ЈУДАИЗАМ

За поттик

- ▶ Што можеш да откриеш за историјата на Ерусалим?
- ▶ Дали познаваш други свети места од различни религии? Кои?
- ▶ Какво би било твоето чувство доколку имаш можност да го посетиш ова место?

Што веќе знам за религиите?

Што ќе научам?

Кои се основните карактеристики на јудаизмот.

Размисли и разговарај

Алекс и Давид биле соученици и најдобри пријатели. Еден ден, Давид го поканил Алекс да оди со него и со неговото семејство во синагогата за време на Сабат.

Кога пристигнале, забележале дека луѓето носат кипа (мала капа) и читаат од светите книги. По молитвата, целото семејство на Давид седнале на вечера и разговарале за важни животни вредности.

Неколку недели подоцна, Алекс го поканил Давид на својата семејна прослава. Овој пат, Давид бил тој што учел за нови обичаи. На крајот, двајцата сфатиле дека, и покрај разликите, почитувањето и пријателството се најважни.

- Дали познаваш некоја личност која има различна верска традиција од твојата?
- Како можеш да покажеш почит кон верувањата и традициите на другите луѓе?
- Зошто е важно да учиш за различните религии и култури?

Јудаизам

Јудаизмот е најстарата монотеистичка религија во светот. Таа е прва религија во која се верува во само еден Бог (Јахве). Во суштината на јудаизмот е верувањето дека постои само еден Бог кој е создател и владетел на целиот свет. Тој сè гледа и сè знае. На нејзините темели подоцна настанале христијанството и исламот. Јудаизмот е религија на еврејскиот народ.

Историјата на оваа религија е стара околу 4 000 години, во времето кога Евреите биле номадски народ познати како Хебреи и живееле на Блискиот Исток. Оваа религија има околу 15 милиони следбеници ширум светот. Учењето на јудаизмот е изложено во светата книга **Танах** – „Еврејска Библија“ или, за христијаните, позната како „Стар Завет“.

Кој е основач на јудаизмот?

Се верува дека Авраам бил првиот Евреин и основач на јудаизмот. Историјата на јудаизмот започнува со Авраам и Мојсеј, кој ќе го изведе својот народ од египетското ропство преку Црвеното Море назад во ветената земја, Ханаан (денешен Израел). Се верува дека Бог му ги открил Десетте заповеди на Мојсеј на планината Синај.

Авраам, првиот водач на Евреите, е роден во Муру, денешен Ирак, околу 2 000 г. пр.н.е.

Мојсеј го води израелскиот народ преку морето

Света книга на Евреите

Светата книга на Евреите се вика **Танах**. Во неа е запишана историјата на еврејскиот народ. Нејзин најважен дел е Тората, односно тоа се првите пет книги од Библијата. Тука се содржани законите, вклучувајќи ги Десетте заповеди кои Јахве-Бог му ги дал на Мојсеј.

Во нив се опишани закони и упатства (вклучувајќи ги и Десетте заповеди) според кои Евреите треба да дејствуваат. За нив тие се Божји закони, како и кај христијаните.

Друга значајна книга за верниците на јудаизмот е **Талмудот**. Во неа се забележани мисли и коментари на рабините за содржините и почитувањето на законот. Тој содржи мудри поуки и правила за тоа како да се живее во согласност со добри вредности и етика.

Свиток на Тора која се чита од десно кон лево
и покажувач – јад

Давидова звезда

Симболи и молитва во јудаизмот

Давидовата звезда е важен еврејски симбол. Таа датира од средниот век, но денес стои на националното знаме на израелската држава. Друг симбол на јудаизмот е и **менората** што претставува седмочак свекник. Местото каде што Евреите одат да се молат се нарекува **синагога**. Синагогите не се само место за молење, туку и за учење, прослави и за дружење.

Рабин – еврејски верски учител
и толкувач на Тората

Истражете каде се наоѓала „Вет
Јаков“, старата синагога во Скопје.

Еврејски празници

Некои од верските празници се:

- **Јом Кипур** (Ден на помирување) е празник на покајание и простување и е најважниот празник на еврејската вера. Овој ден е и ден на жалоста поради разорувањето на Ерусалимскиот Храм во 70 г. од н.е.
- **Пасха** (еврејска Пасха) е празник во чест на заминувањето на Израелците од египетско ропство.

Празникот Рош Хашана ја
прославува еврејската Нова година

- **Шавуот** или **Педесетница** се слави 50 дена по Пасха, и е потсетување на сојузот склопен на Синај и добивањето на Тората.
- **Ханука** – свеченост која трае осум дена и секој ден се пали по една свеќа од менората. Овој празник ги потсетува Евреите на победата за самостојност на Јудеја.

Активности

Истражување на симболите на јудаизмот (работа во група)

Работете во мали групи. Пронајдете слика со симбол на јудаизмот. Потоа, истражувајте што значи тој симбол. Помислете на тоа колку е важен во јудаизмот и што претставува за луѓето што веруваат во оваа религија. За време на истражувањето, одговорете на следните прашања:

1. Кој симбол го имате на сликата?
2. Што значи тој симбол?
3. Дали има некакво историско или културно значење?

Откако ќе завршите со истражувањето, изберете еден од групата кој ќе го покаже симболот на јудаизмот и ќе објасни какво значење има во оваа религија.

Открив!

Јудаизмот е најстарата монотеистичка религија која проповеда вера во еден Бог, Јахве, и има света книга Танах. Важни личности во историјата на религијата се Авраам и Мојсеш, а меѓу најзначајните празници се Јом Кипур, Рош Хаšana и Пасха. Симболите на јудаизмот се Давидова звезда и менора, а религијата се практикува во синагогите и има различни традиции и обичаи.

Проверка на знаењето

1. Кој е основачот на јудаизмот?
2. Објасни ја улогата на рабините во еврејската заедница.
3. Направи краток опис на еден празник во јудаизмот и спореди го со празник од друга религија.
4. Анализирај ја важноста на Десетте заповеди во еврејската традиција и нивното влијание врз другите религии.
5. Замисли дека си новинар. Напиши кратка статија за значењето на религиозните празници во различни култури.
6. Напиши писмо до замислен пријател од еврејска вера, во кое ќе му поставиш прашања за неговата религиозна традиција.

ХРИСТИЈАНСТВО

- Дали ти е познат ликот од сликата и каде си го видел досега?
- Со што го поврзуваш овој лик?
- Кои се главните празници во христијанството?

За поттик

Каква религија е христијанството?
Во што веруваат христијаните?

Што ќе научам?

Што е христијанството и во што веруваат христијаните.

Размисли и разговарај

Што проповедал Исус?

Какво е влијанието на неговото учење на секојдневниот живот на луѓето?

Христијанството е најраспространетата религија во светот и има монотеистички карактер. Се заснова на учењата на **Исус Христос**, кој живеел пред околу 2 000 години. Според христијанското верување, Исус Христос е **Божјиот Син**, испратен на Земјата за да ги ослободи луѓето од гревовите. Тој бил осуден на смрт, распнат на крст, но, според христијанското учење, **воскреснал од мртвите**. Христијанството бара од верниците да се покајат за своите гревови, да простуваат и да покажуваат љубов и милосрдие.

Кој е основач на христијанството?

Основач на христијанството е Исус Христос, кој бил роден во Витлеем (град во денешен Израел). За време на неговиот живот, поради неговите зборови и дела, бил осуден на смрт од неговите противници и распнат на крст, на кој умрел. Христијанската вера учи дека тој подоцна воскреснал од мртвите и на тој начин ја победил смртта. Според Новиот завет, кој е дел од светата книга Библија, постои живот по смртта за сите христијани. Ова е основата на христијанството.

Христијаните веруваат дека Исус бил Христос или „спасител“ кој дошол да го спаси човечкиот род, да го ослободи од сите страдања и да воспостави праведен живот. Иако тој живеел на Земјата како човек, христијаните веруваат дека бил Божји син и го нарекувале Богочовек.

Христијаните веруваат во еден Господ за кој сметаат дека е бесконечен и вечен. Тие сметаат дека Бог е еден, но се јавува во три лица Божји: како Бог отец, Бог син и Бог свети дух. Ова се нарекува **Свето тројство**.

Светото тројство се темели на тоа дека Бог отец го праќа својот син на земјата, каде тој добива човечки облик. Како син Божји, Исус дошол на земјата да нè учи за љубовта, за праведноста и за простувањето. Исус едновременно бил и Бог, пратен на земјата за да го спаси човештвото. Во христијанството, Бог е семоќен и владее со сè: и со небото и со земјата.

Христијанската црква била единствена сè до 1054 година кога се поделила на Источна и Западна, односно Православна и Католичка, а во 16. век од Католичката се одделила Протестантската црква под водство на Мартин Лутер. Во рамките на православната верска заедница се појавиле неколку помали заедници, кои се врзани за поединечни народи (руски, македонски, грчки, српски итн.).

Света книга на христијаните

Светата книга во христијанството се нарекува **Библија**. Библијата е збир од списи, самиот збор „библио“, значи книги.

Таа се состои од два дела: **Стар завет** – во кој се раскажуваат приказни за создавањето на земјата и еврејската историја и **Нов Завет** – кој е приказна за животот на Исус и неговото учење. Новиот завет го пишувале учениците на Исус – апостолите, од кој најважни се четирите книги наречени евангелија.

Главна тема на Новиот завет е Исус Христос (ветениот Месија од Стариот завет) и основањето на црквата. Новиот завет започнува со четирите евангелија: според Матеј, според Марко, според Лука и според Јован. Во нив станува збор за раѓањето, животот, смртта, воскресението и вознесувањето на Исус Христос. Иако евангелијата се занимаваат со истите случувања, тие од различни агли го прикажуваат најголемиот и најважниот настан на историјата – доаѓањето на Богочовекот.

Новиот Завет содржи 27 книги и е напишан на старогрчки јазик.

Библија на
македонски јазик

Света книга на
христијаните

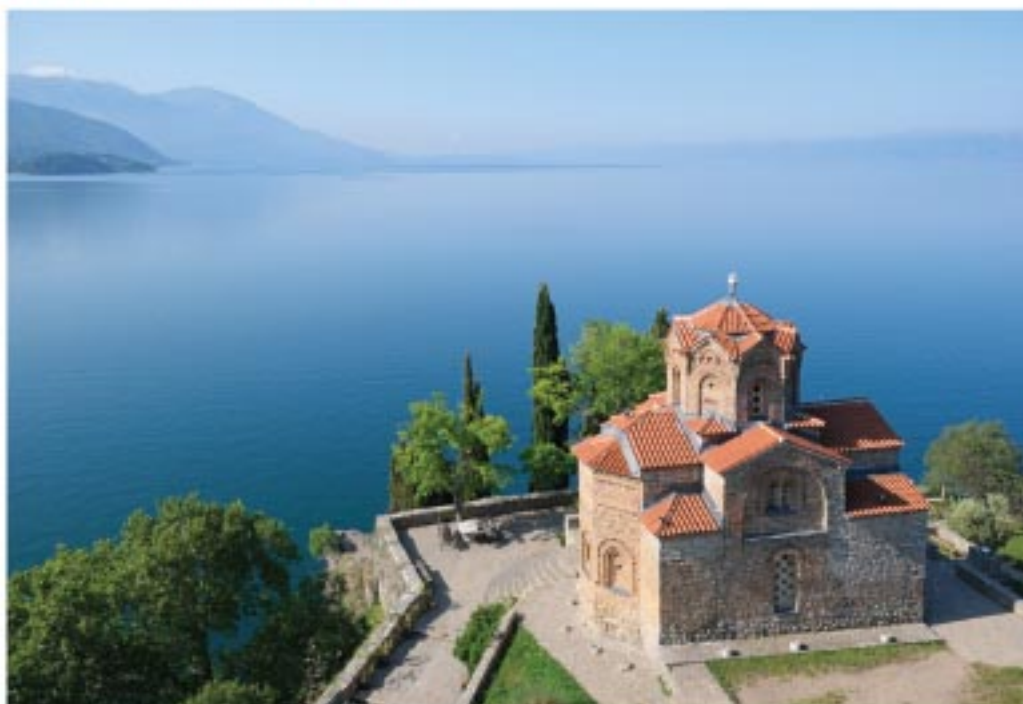
Симболи и молитва во христијанството

Крстот ги потсетува христијаните дека Исус умрел за нив на него со цел да бидат спасени. Тоа е главниот христијански симбол. Други христијански симболи се: рибарскиот брод, гулабот и рибата.

Пабло Пикасо „Детето со гулаб“. Гулабот е симбол на Светиот Дух и на мирот.

Местото за молитва кај христијаните се вика **црква**. Често, црквите се изградени во облик на **крст**, со олтарот свртен кон исток. Христијанството вклучува славење на Бога преку **музика**, **говор**, **читање писма**, разни **молитви**, **беседи** и други свети ритуали.

Црква „Св. Јован Крстите“ – Охрид

Христијански празници

Најголеми верски празници во христијанството се:

- **Божик**, празник во чест на раѓањето на Исус Христос.
- **Велигден** е најважниот христијански празник. Христијаните на овој ден ги слават Исусовото воскресение од мртвите и надежта за вечен живот.
- **Педесетница или празникот на Светиот Дух**. На 50. ден по Велигден, христијаните го слават доаѓањето на Светиот Дух.

- **Прочка или Велики поклади** – ден во христијанството на меѓусебно простување помеѓу верниците пред почетокот на велигденскиот пост.
- **Успение на Пресвета Богородица или Голема Богородица** – значаен христијански празник. Христијаните веруваат дека, како и Исус, и Богородица по смртта воскреснала и заминала на небото, како со душата така и со телото. Оттаму и називот успение, што значи искачување.

Открив!

Христијанската вера бара од верниците да се покажат за своите гревови и да им проопштаат на другите луѓе. Оваа вера има силни етички елементи кои му покажуваат на поединецот како да се однесува кон другите луѓе. Бог бара од луѓето да бидат праведни, милостиви и посветени на мирот. Христијанската вера проповеда љубов кон луѓето и кон оё што е човечко.

Активности

Поделете се во пет групи. Истражувајте и подгответе по една презентација за христијанството. Во секоја презентација, преку текст и слики, треба да ги презентирате одговорите на по едно од следните прашања:

1. Како се нарекуваат оние кои веруваат во Исус Христос?
2. Кои се симболи на христијанството?
3. Што е Библијата и од што е составена?
4. Какво е централното учење во христијанството?
5. Кои се најзначајните празници во христијанството и кои настани ги обележуваат?

За секоја презентација изработете насловна страница и соодветни илустрации. Потоа, врз основа на сите презентации, можете да направите и квиз.

Проверка на знаењето

1. Кој е основач на христијанството?
2. Во што веруваат христијаните?
3. Објасни ги општочовечките вредности на христовото учење.
4. Објасни дали Исус живеел во согласност со она што го проповедал.
5. Размисли по што Исус се разликувал од другите историски личности. Според христијанството, објасни како треба да се однесуваат верниците за да бидат спасени.

ИСЛАМ

- Погледни ја оваа слика. Што забележуваш? Дали ти изгледа познато?
- Кои објекти ги знаеш каде што луѓето се собираат на молитва?

За поттик

Што знам и што сакам да знам за исламот?

Што ќе научам?

Кои се основните карактеристики на исламот.

Размисли и разговарај

Јана и Теута имаат 12 години и учат во исто основно училиште во Скопје. Тие се запознале на заедничка ликовна работилница што се одржала во нивното училиште.

„На почетокот не бев сигурна дали ќе запознам нови другари, но сега ми е многу мило што учествував на работилницата. Така се запознавме со Теута и оттогаш сме добри другарки. Научивме многу една за друга – за нашите празници, обичаи и сличностите помеѓу нас“, вели Јана.

- Дали во твоето училиште се организираат вакви активности?
- Кои се најважните придобивки од ваквите заеднички активности?

ИСЛАМ

Исламот е втора најбројна религија во светот со повеќе милиони следбеници во над 120 земји. Зборот ислам е од арапско потекло и значи покорување на волјата Божја. Исламот се појавува во почетокот на 7 век на Арапскиот Полуотров, а го втемелува пророкот **Мухамед** помеѓу 610 и 632 година. Следбениците на исламот се викаат муслимани.

Втемелувачот на исламот – Мухамед го сметаат за најголем и последен пророк. Тие веруваат дека постои само еден Бог, кој се вика Алах. Исламот е главна религија на Блискиот Исток, Азија и Северна Африка. Исламот е изразита монотеистичка религија. Светата исламска книга е Коранот и во неа се запишани зборовите објавени од Мухамед. Муслиманите многу го ценат моралниот живот. Во основата на исламот се петте столба на верата меѓу кои е добротворноста (зекат) - обврска на муслиманите да им помагаат на сиромашните.

Шарената џамија во Тетово

Муслимани како се молат

Света книга на исламот

Муслиманското свето писмо е **Коранот**. Се верува дека ги содржи точните зборови на Алах, како што му биле откриени на Мухамед. Мухамед го рецитирал секој стих усно на своите следбеници, кои потоа ги запишувале врз сè што можеле да најдат – врз камења или кора од дрво.”

По смртта на Мухамед тие биле собрани во една книга. Муслиманските верувања и обичаи се наоѓаат во оваа книга. Муслиманите кон Коранот се однесуваат со голема почит бидејќи веруваат дека им дава детални совети за тоа каков живот сака Алах да водат. Содржи 114 делови (сури) и пред да се допре, претходи ритуал на миење раце.

Коран –
Света книга на
муслиманите

СИМБОЛИ И МОЛИТВА ВО ИСЛАМОТ

Полумесечината со звезда е симбол на исламот. Муслиманскиот молитвен дом се вика **џамија**. Многу често џамиите имаат заоблен кров. Во неа нема слики или скулптури. Тие се украсени со зборови од Коранот на арапски јазик. Муслиманите можат да се молат насекаде, под услов да најдат чисто место и простирка.

Симбол

Полумесечината со звезда е симбол на исламот.

Сината џамија во Истанбул

Покрај тоа што е место за молење, џамијата служи и како центар на заедницата, а има училница каде децата учат да го читаат и да го рецитираат Коранот. Кога муслиманите одат во џамија, ги соблекуваат чевлите како знак дека се чисти за молитва. Свечената молитва се изведува во петок во џамија под водство на имам.

Муслимански празници

Некои од верските празници се:

- **Рамазан (Рамазан-Бајрам)** – Време кога муслиманите постат во текот на денот. Муслиманите веруваат дека вратите на рајот се отворени, а вратите на пеколот се заклучени за време на месецот Рамазан. Во текот на овој празник се читаат стихови од Коранот.
- **Фитр-Бајрам** – Го означува крајот на Рамазанскиот пост. На овој ден верниците одат во џамија, а во домовите се подготвува свечен ручек.
- **Хиџра** – Настан од 622 година кога започнува муслиманското календарско броење. Муслиманите секоја година ја слават Новата хиџра година.
- **Курбан-Бајрам** – Празник што се слави за време на хаџот, аџилакот во Мека.

Активности

Кои од петте столба на исламот се прифатливи и за христијаните?

Работете во групи и истражувајте за петте столба на исламот. Потоа одговорете на поставените прашања:

- Кои од овие пет столба според вас можат да бидат прифатени и од христијаните?
- Какви сличности и разлики можете да забележите помеѓу христијанството и исламот во врска со овие столбови?
- Како некои од овие столбови можат да се споредат со христијанските практики и вредности?

Потоа, презентирајте ја својата анализа и дискутирајте за тоа како разбирањето на различните верски практики може да ни помогне да бидеме поотворени и да ги почитуваме луѓето со различни верувања.

Открив!

Исламот е втора најголема религија во светот, основана од пророкот Мухамед во 7 век, и проповеда верба во единствениот Бог, Алах. Муслиманите го следат Коранот, кој содржи зборови откриени на Мухамед, и се водат од петте столба на верата: вера во Бог, молитва, добротворноста, аџилак и пост. Молитвата се врши пет пати дневно и обично во џамија, во која нема икони, а муслиманите се молат свртени кон Мека.

Проверка на знаењето

1. Кој е основачот на исламот?
2. Како исламските вредности намагање на другите влијаат на односите меѓу луѓето?
3. Спореди го исламскиот пост (саум) со христијанскиот пост.
4. Кои се сличностите и разликите помеѓу молитвите во исламот и во другите религии?
5. Дали сметаш дека постот како религиозна практика има позитивно влијание врз верниците? Објасни зошто.
6. Напиши дијалог помеѓу двајца пријатели од различни религии кои разговараат за своите верски обичаи.

ХИНДУИЗАМ

- ▶ Дали знаеш за некое верување од Далечниот Исток?
- ▶ Кои се имињата на религиите кои те асоцираат на источните верувања?

За поттик

Шри Маха Мариаман,
Тајланд

Како се нарекува системот на верувања кој е карактеристичен за Индија?

Што ќе научам?

Што е хиндуизам и во што веруваат хиндуистите.

Размисли и разговарај

Дали Хиндуизмот е само систем на верувања или е и начин на живот?
Што ни опишува текстот подолу?

Хиндуизмот претставува религиска култура, духовна и интелектуална потрага за пронаоѓање мир и духовна и општествена хармонија. Основата на хиндуизмот се етичките учења како љубезност, вистина, гостољубивост, почит кон семејството, постарите и родителите.

Зборот „Хинду“ потекнува од персискиот јазик и означува жител на Индија. Најрани траги од хиндуизмот се појавуваат кај цивилизацијата на Инд која доживеала процут во периодот помеѓу 2 500 и 1 500 г. пр.н.е. крај бреговите на реката Инд која тече во денешен Пакистан.

Слика од повеќе богови
(Врама, Вишну, Шива)

Поимот „хиндуизам“ се однесува на мнозинската религија на Индискиот Потконтинент. Тоа е религија со историја подолга од пет илјади години. Хиндуизмот нема еден основач, туку се развивал постепено низ времето под влијание на многу луѓе. Денес, освен во Индија, хиндуизмот е распространет и во други соседни земји.

Во хиндуизмот постојат различни верувања за боговите – некои луѓе обожаваат само еден бог, други повеќе, додека некои не веруваат во ниту еден. Мнозина хиндуисти веруваат во универзалниот бог, **Брахма**, кој може да се обожава во различни облици. На пример, Бог може да биде прикажан како дете, пријател, крал, мајка или во машки и женски облик, а понекогаш и во нечовечки форми. Тој може да биде претставен преку слики (икони) или статуи.

Во хиндуизмот многу луѓе веруваат во повеќе богови, но истовремено сметаат дека сите тие богови се, всушност, дел од еден единствен Бог. Некои од најпознатите хиндуистички богови се:

- **Брахма** – богот кој го создал светот;
- **Вишну** – богот кој го зачувува светот;
- **Шива** – богот на уништувањето и на преобразбата.

Според оваа религија, по смртта душата се преселува – **се реинкарнира** – во ново човечко или животинско тело. Животот што ќе го добие некој во следното раѓање зависи од делата што ги направил во минатото, што се нарекува **карма**. Главната цел на хиндуистите е да се спасат т.е. ослободат преку овој циклус на повторно раѓање и умирање. Целта е конечното ослободување и соединување со Бога, која може да се постигне на четири начини: **преку знаење, преку љубов, преку работа, преку духовни вежби (јога).**

Свети списи

Најстарите свети списи во хиндуизмот се нарекуваат Веди. Тие содржат информации за древната историја, боговите, верските обреди, свештениците (браманите) и за минатото на Индија. Напишани се на јазикот санскрит (зборот значи „префинет“), кој денес го зборуваат поучените луѓе. Едни од најпознатите хиндуистички епови се **Рамајана** и **Махабхарата**, во кои централни теми се спасението на светот и постојаната борба помеѓу доброто и злото.

Според хиндуистичките сфаќања, светото е присутно и не се наоѓа само во храмовите и осветените статуи, туку и во природата, во каменот, во дрвото, во планините и во реките. Индиската река Ганг се смета за света и симболизира бесконечност.

Акшардхам храмот во Њу Делхи е голем комплекс, посветен на хинду културата и духовноста.

Симбол

Аум (ॐ) или Ом, најпознатиот симбол на хиндуизмот.

Верници се напат во реката Ганг верувајќи дека водата ќе им ги исчисти гревовите

Празници

Хиндуистичката календарска година се обележува со низа религиски свечености. Свеченостите се одвиваат со носење на статуа на божеството низ градот или селото, нудејќи им на верниците можност да го видат во сета своја убавина и слава.

Активности

1) Прочитај и одговори на прашањата.

Поделете се во пет групи. Секоја група нека подготви презентација за хиндуизмот. Во секоја презентација, преку текст и слики, прикажете одговори на по едно од следните прашања:

1. Што знаеме за припадниците на хиндуизмот?
2. Како се нарекуваат верските објекти карактеристични за хиндуизмот, како изгледаат и што се случува во нив?
3. Кои се светите книги во хиндуизмот?
4. Што претставува Брама/Шива/Вишну во хиндуизмот?
5. Според верувањето, што се случува со луѓето по смртта во хиндуизмот?

За секоја презентација изработете насловна страница и соодветни илустрации. Потоа, врз основа на сите презентации, можете да направите и квиз.

Открив!

Хиндуизам – индиска религија, една од трите најголеми религии во светот, со 1,2 милијарди следбеници, или 16% од светското население, чии следбеници се наречени хиндуисти. Хиндуизмот не е само религија туку и култура и начин на живеење. Мнозинството од современи хиндуисти го следаат верувањето дека постои само еден Бог – Брама, кој може да се појавува во различни облици.

Проверка на знаењето

1. Каде се појавил и каде е најраспространет хиндуизмот?
2. Како се нарекуваат верниците во хиндуизмот?
3. Во кои Бог и богови веруваат хиндуистите?
4. Какво верување е верувањето во реинкарнацијата?
5. Каква цел има преселувањето на душата?
6. Објасни зошто хиндуизмот значи повеќе од религија?

БУДИЗАМ

- ▶ Дали сте слушнале или можеби знаете кој бил Буда?
- ▶ Што мислите, дали постои верување во Буда како духовен водач?

За поттик

Буда

Која религија е доминантна во Кина?

Што ќе научам?

Што е будизам и во што веруваат будистите.

Размисли и разговарај

Дали будизмот е само систем на верувања или е и начин на живот?

Што ни опишува текстот подолу?

Што мислиш за сфаќањето на Буда дека ништо не е трајно? Објасни го својот став.

Будизмот е една од големите светски религии, која произлегла од учењата на Буда. Буда, односно Сидарта Гаутама, се родил околу 560 пр.н.е. во богато семејство. Со текот на времето, тој го напуштил својот дом и почнал да патува, при што сфатил дека светот постојано се менува и дека луѓето страдаат бидејќи нивните желби често остануваат неисполнети. Тие имаат тешкотии да прифатат дека ништо не е трајно, па дури и најголемите задоволства и среќа се минливи.

Буда Даибуцу, Камакура, Јапонија.

Оваа статуа на Амитабха Буда, изработена од бронза, е висока 11,40 м и тежи 93 т.

Будизам

Според будистичките учења, човекот може да се ослободи од страдањето ако ја напушти приврзаноста кон минливите нешта, како што се желбите, луѓето и материјалните добра. Ова се постигнува преку длабоко размислување за природата на светот, медитација – техника која помага да се смири умот и да размислува за значењето на животот и постоењето.

Како и во хиндуизмот, будизмот учи дека душата се реинкарнира по смртта, односно дека може да се роди во ново тело. Ако во животот правиме добри дела, следниот живот ќе биде подобар. Ова е поврзано со кармата – принципот според кој нашите постапки влијаат на идните животи.

Крајната цел во будизмот е да се достигне **нирвана** – состојба на целосен мир и ослободување од кругот на постојани преродби.

Свети списи

Еден од најзначајните свети текстови во будизмот е **Типитака** (Три кошеви), каде што се собрани учењата на Буда, напишани по неговата смрт.

Типитака (Три кошеви)

Симболи

Тркалото на
дармата

Лотосов
цвет

Симболи и верски објекти

Тркалото на дармата е еден од најпрепознатливите симболи на будизмот. Друг препознатлив симбол е **Лотосовиот цвет**, кој ја симболизира можноста за просветлување на секој поединец.

Будистичките храмови често служат како манастири за монасите, но повеќето верници ги изведуват своите религиозни обреди во домашни услови.

Воробудур во Централна Јава,
најголемиот будистички храм
во светот.

Празници

Будистите слават многу празници, од кои повеќето ги обележуваат важните настани од животот на Буда. Датумите на празниците се засноваат на лунарниот календар и често се разликуваат по земја и традиција.

Весак – Денот на полната месечина во месец мај се смета за најголем будистички празник. На овој ден се слават раѓањето, просветлувањето и смртта на Буда, или нирвана. Традиционално, на овој ден, пред зори, будистите се собираат во храмовите, свечено го креваат знамето и пеат во чест на Буда, неговите учења и ученици. Потоа се нудат свеќи, цвеќиња и стапчиња од темјан, се пеат мантри, верниците медитираат, оставаат подароци во храмовите за сиромашните.

Активности

Поделете се во пет групи. Секоја група нека подготви презентација за будизмот. Во секоја презентација, преку текст и слики, прикажете одговори на по едно од следните прашања:

1. Каков начин на живот имаат будистите?
2. Кои се најголеми празници во будизмот и какво е нивното значење?
3. Што значи медитација за будистите?
4. Што е тоа мандала и што се претставува со неа?
5. Што значи нирвана во будизмот?

За секоја презентација изработете насловна страница и соодветни илустрации. Потоа, врз основа на сите презентации, можете да направите и квиз.

Открив!

Будистите веруваат дека човечкиот живот е циклус на страдање и повторно раѓање, но дека со постигнување на состојба на просветлување (нирвана) е можно засекогаш да се избега од овој циклус. Ондарта Гаутама, Буда, бил првата личност што ја достигнал оваа состојба на просветлување. Будизмот не е унифицирана религија – постојат различни форми како што се кинески, јапонски, тибетски и индиски будизам.

Проверка на знаењето

1. Од каде произлегол будизмот?
2. Кој бил Буда?
3. Што е карма?
4. Дали според будизмот човекот може да се ослободи од страдањето и како?
5. Која е крајната цел на будизмот?

ВЛИЈАНИЕТО НА РЕЛИГИЈАТА ВРЗ ФОРМИРАЊЕТО НА ЧУВСТВО НА ЗАЕДНИШТВО

За поттик

- Дали можеш да споделиш пример од некоја религија каде што празниците имаат посебно значење за заедницата?
- Објасни зошто тие празници се важни за луѓето што ги слават.

На кој начин луѓето во една религија си помагаат едни на други?

Што ќе научам?

Како религијата влијае врз формирањето на чувство на заедништво во различни култури.

Размисли и разговарај

- Дали во твоето семејство постојат верски обичаи што ти ги пренеле баба ти, дедо ти или родителите? Можеш ли да споделиш пример?
- Што мислиш за улогата на празниците во зближувањето на семејството? Што правите заедно за време на празниците?

Религијата има големо влијание врз формирањето на чувство на заедништво и врз културата, обичаите и традициите на луѓето. Во многу случаи, религијата ги обединува луѓето, им дава чувство на припадност и им помага да создадат силни врски со други луѓе кои ги споделуваат истите верувања. Религијата влијае на начините на кои луѓето се облекуваат, јадат, како ги празнуваат важните настани во животот и како се однесуваат во заедницата.

Чувство на заедништво

Религијата често помага во создавањето на силни заедници. На пример, во христијанството, луѓето кои веруваат во истата религија често се собираат на молитва в црква. Таму, тие се молат и го споделуваат своето искуство со другите. Ова не е само духовно искуство, туку и социјално, бидејќи луѓето се запознаваат и учат како да се поддржуваат меѓусебно. Слично е и во исламот, каде што луѓето се собираат во џамијата за молитва и заеднички ги слават празниците како Рамазан и Курбан Бајрам. Овие настани ги зближуваат луѓето и создаваат силни врски меѓу нив.

Религијата и културата

Религијата има длабоко влијание врз културата на различни народи. На пример, многу празници и обичаи се поврзани со религиски верувања. Во христијанството, **Божик** и **Велигден** се важни празници кои ги обележуваат раѓањето и воскреснувањето на Исус Христос. За време на овие празници луѓето се собираат со своите семејства и пријатели, а обичаите, како што се вапсање јајца или подготовка на традиционални јадења, се многу важни.

Во исламот, битни датуми се празникот **Рамазан** и прославата на **Курбан Бајрам**. На Рамазан, муслиманите постат од зора до залез на сонцето, а по завршувањето на постот се собираат на заедничка вечера. Курбан Бајрам е празник кога муслиманите жртвуваат животно и месото им го делат на сиромашните. Овие практики создаваат чувство на солидарност и блискост меѓу верниците.

Во хиндуизмот на празникот **Дивали**, кој ја означува победата на светлината над темнината, се слави со украси, светлина и подароци. Празникот **Холи**, фестивалот на боите, е време кога луѓето ги споделуваат радоста и љубовта еден со друг.

Религијата и традициите

Религијата игра важна улога во формирањето на традициите. Во Јудаизмот, традицијата како **Шабат** е многу значајна. Секој петок навечер семејството се собира заедно за да го започне викендот и да го прослави Шабат. Ова е време кога семејствата се спојуваат и ги зацврстуваат своите врски. Други важни традиции се **бар** и **бат мицва**, кои го означуваат преминувањето на младите од детството во зрелоста.

Прослава на Вожик

Празничната трпеза за Рамазан Вајрам

Прослава на Шабат

Открив!

Религијата создава чувство на заедништво и силно влијае на културата и традициите. Религиозните празници и ритуали ги обединуваат луѓето и помагаат во зачувување на културното наследство. Почитувањето на различните традиции гради толеранција и меѓусебно разбирање.

Етичка ризница

Идејата за Бог, како колективна вредност,
служи за обединување на групата.

– Емил Диркем

Активности

Поделени во групи, истражувајте како религиите влијаат на културата, обичаите и на традициите на луѓето. Секоја група избира ливче на кое е напишана одделна религија и празникот (обичаите, традициите) поврзани со него и со неговото славење:

- 1) Христијанство: Божиќ (христијанска традиција, прославувањето на раѓањето на Исус, како влијае на божиќните обичаи и традиции ширум светот, вклучително и сцените на раѓањето, коледарските песни и подароците);
- 2) Ислам: Рамазан низ светот (како муслиманите ширум светот го почитуваат постот во текот на месецот Рамазан, како практикуваат заеднички молитви, какви се обичаите, какви се оброците за ифтар и ноќните молитви, и како тоа создава чувство на заедништво);
- 3) Хиндуизам: Дијали – фестивал на светлината (културното значење на Дијали, хиндуистички фестивал на светлината, како се слави со палење светилки од масло, огномет и размена на подароци и како ги зближува хиндуистичките заедници);
- 4) Будизам: Медитација и вежбање на свеста (медитација, зошто денес стана културен тренд, како промовира внатрешен мир и личен раст);
- 5) Јудаизам: Пасха (значење, традиционални јадења и ритуали кои се вклучени, кога се слави, како ги зајакнува врските на еврејската заедница и ги зачувува културните традиции).

По презентацијата дискутирајте на овие прашања:

- Како празниците влијаат на културата и на традициите на некоја религија?
- Зошто е важно да ги почитуваме празниците и обичаите на другите?

Проверка на знаењето

1. Кои се најважните празници во христијанството и со кои настани од Библијата се поврзани?
2. Зошто празниците, како Божиќ или Рамазан, имаат големо значење за заедниците?
3. Како практиките на Рамазан ги зближуваат муслиманите и зошто е тоа значајно за нив?
4. Како различните религии ги прославуваат своите празници? Што забележуваш како слично или различно?
5. Направи краток план за прославување на религиозен празник во твојата заедница. Која е традицијата и кои обичаи се важни? Вклучи ги обичаите и традициите на таа религија.

МЕЃУРЕЛИГИСКИ ДИЈАЛОГ И ПРАВОТО НА СЛОБОДА НА ВЕРОИСПОВЕД

За поттик

- Кога ќе се сретнеш со лице од друга религија, како се чувствуваш при разговорот?
- Дали се чувствуваш изненадено, срамежливо или, можеби, ти е интересно?

Зошто е важно луѓето од различни религии да соработуваат?

Што ќе научам?

Што е религиска слобода. Што е меѓурелигиски дијалог и како меѓурелигискиот дијалог придонесува за мир.

Размисли и разговарај

Што мислиш за овој извадок од Уставот на нашата држава:

„Слободата на вероисповед значи дека секој може слободно да ја практикува својата религија или верување, било јавно или приватно?“

Што значи религиска слобода?

Едно од основните човекови права е можноста да се прифати одредена религија или воопшто да не се верува. Луѓето кои веруваат во богови или божества се нарекуваат **теисти**. Оние луѓе кои не веруваат во постоењето на бог или божества се викаат **атеисти**.

Религијата е личен избор на секој човек и е многу важен аспект на неговиот живот. Правото на религиска слобода значи дека секој човек има право да верува во што сака, да ја практикува својата религија, или да не верува во ништо, без страв од дискриминација, насилство или прогон. **Религиска слобода** значи дека никој не може да биде присилен да верува во нешто што не го сака. Слобода на уверување значи дека секој има право да избере во што ќе верува.

Открив!

Религиската слобода е дел од човековите права. Човековите права се основни права кои му се загарантирани на секој човек, без разлика на неговото потекло, вера, пол или возраст. Овие права вклучуваат право на живот, право на образование, право на изразување и, секако, право на религиска слобода.

Значењето на меѓурелигискиот дијалог за обезбедување мир и стабилност во современото општество

Зошто е важен меѓурелигискиот дијалог?

Во денешниот свет, религијата има важна улога во животите на многу луѓе. Понекогаш, разликите во верувањата можат да доведат до конфликти. Но, кога луѓето од различни религии разговараат и се разбираат, можат да изградат мир и почит. **Меѓурелигискиот дијалог** значи разговори помеѓу луѓе кои следат различни религии. Целта е да научиме едни од други, да ги разбереме разликите и да најдеме заеднички точки. Во овој дијалог е важно да ги слушаме сите мислења и да ги почитуваме различностите.

Ифтарска вечера, Охрид 2017 година. Оваа вечера се организира во духот на заедништвото и солидарноста.

Луѓето кои ги знаат светите книги на своите соседи, тие се почитуваат, се разбираат и си помагаат во нивниот духовен живот.

Како меѓурелигискиот дијалог придонесува за мир?

Меѓурелигискиот дијалог значи разговор и разбирање помеѓу луѓе кои следат различни религии. Овој дијалог може да помогне во решавањето на конфликти помеѓу различни верски групи. Кога луѓето се отворени да разговараат за своите различности, тие можат да најдат начини како да ги решат несогласувањата на мирен начин. Ова е многу важно во места каде што живеат луѓе од различни религии. Дијалогот помага да се намали напнатоста и ги поттикнува луѓето да се поврзат и да живеат во мир.

Како религиите можат да помогнат во дијалогот?

Религиите самите по себе учат за важноста на мирот, љубовта и почитта кон другите. Во христијанството, на пример, Исус Христос учи дека треба да ги почитуваме нашите соседи, без оглед на нивната вера. Во исламот, пророкот Мухамед говори за важноста на мирот и толеранцијата. Во будизмот, постои принцип на ненасилство, кој учи дека сите живи суштества треба да се почитуваат.

Кога луѓето се фокусираат на заедничките принципи на мир и љубов, тие можат да изградат здрави и трајни односи меѓу различни религиозни заедници.

Предизвици во меѓурелигискиот дијалог

И покрај големите предности, меѓурелигискиот дијалог не е лесен. Понекогаш постојат предрасуди или недоверба помеѓу различните религиозни групи. Овие предизвици можат да го попречат процесот на дијалог, но важно е да се продолжи со комуникација и размена на идеи.

Охридски фестивалски денови.
Зближување преку културни манифестации.

Активности

Во група разгледај го работниот лист Можни негативни последици од конфликти меѓу религиите, во кој се наведени различни можности.

Вашата задача како група е да ја означите со Т, ако сметате дека е точна (дека навистина е можност), односно со Н, ако ја сметаат за неточна (дека не е можност).

Можни негативни последици од конфликти меѓу религиите:

- Напнатост меѓу припадниците на различни религии
- Соработка меѓу припадниците на различни религии
- Насилство меѓу верските заедници
- Физички, психолошки и материјални загуби за припадниците на една или повеќе религии
- Почитување на религијата и обичаите на припадниците на другите религии
- Дискриминација на припадниците на помалку застапените верски заедници во општеството
- Раселување на луѓето и бегалски кризи
- Заедничко празнување на различни верски празници
- Изолација на припадниците на помалку застапените верски заедници
- Принудна промена на верските практики

По завршувањето на задачата дискутирајте на прашањето:

Како може да се избегнат негативни последици во општествата?

Проверка на знаењето

1. По што се разликуваат теистите од атеистите?
2. Како можат принципите на мир и толеранција да се применат во секојдневниот живот?
3. Кон што води меѓурелигискиот дијалог во едно општество?
4. Зошто е важно да се води меѓурелигиски дијалог во денешното општество? Објасни!
5. Креирај активност за настан кој ќе помогне во спречувањето на предрасудите помеѓу различни верски заедници во твоето општество.

ЗАЕДНИЧКИТЕ ЕТИЧКИ ПРИНЦИПИ НА РЕЛИГИИТЕ

- ▶ Што мислиш, што значи да се биде солидарен?
- ▶ Дали имаш учествувало во добротворна акција?
- ▶ Како се чувствувааше?

За поттик

Кои етички правила се слични во различните религии и зошто се важни за добар соживот?

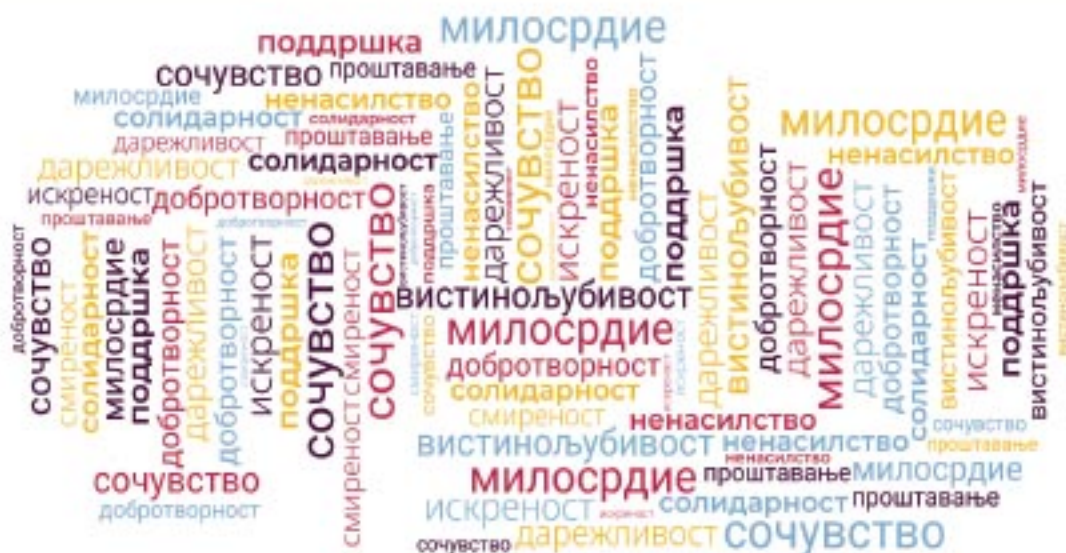
Што ќе научам?

Како заедничките религиски етички принципи можат да ни помогнат во секојдневниот живот и во нашите односи со другите.

Размисли и разговарај

Избери еден од долунаведените принципи што е најважен за тебе и размисли како можеш да го примениш овој принцип во твојот живот? Потоа, заедно со твоето другарче разговарај за примери од животот или од околината кои покажуваат како се применува избраниот принцип.

Религиски принципи

Во светот постојат многу различни религии и тие споделуваат заеднички етички вредности или **религиски принципи**.

Сите религии учат дека е важно да правиме добри дела, да се однесуваме со почит кон другите и да живееме чесно. Без разлика на тоа во што веруваме, сите религии зборуваат за љубов, милосрдност, искреност и почит кон животот. Овие вредности ги поврзуваат луѓето и ни помагаат да изградиме мирен и праведен свет.

Религиите учат дека моралните вредности потекнуваат од Бога. Тој се смета за извор на доброто и нè учи како да живееме праведно. Иако различните религии имаат свои верувања за Бога, сите повикуваат на почит кон себеси, кон другите луѓе и кон природата. Најважното правило е дека треба да се однесуваме со добрина и почит кон сите, без разлика на верата, културата или потеклото.

Тргај се од злото и прави добро.
– Свети Климент Охридски

Златното правило

Едно од најпознатите заеднички етички принципи е **Златното правило**.

Ова правило учи: „Не постапувај со другите онака како што не сакаш да постапуваат со тебе“. Тоа значи дека ако сакаме да бидеме почитувани, треба да ги почитуваме и другите. Овој принцип ги поврзува различните религии и ја нагласува важноста на емпатијата и меѓусебното почитување во човечките односи. Златното правило е присутно во речиси сите религии.

НА ПРИМЕР: Замисли дека си на училиште и гледаш како на еден твој соученик случајно му паѓаат книгите на подот. Наместо да поминеш покрај него без да му помогнеш, се потсетуваш на Златното правило – сигурно не сакаш сите да те одминат во таква ситуација? Веројатно би сакал некој да ти помогне. Затоа, му помагаш да ги собере книгите, покажувајќи емпатија и почит.

Праведноста во религиите

Сите религии нè учат дека треба да бидеме добри, да помагаме и да се однесуваме праведно кон другите.

НА ПРИМЕР: Марија е ученичка во основно училиште и има многу пријатели. Еден ден, додека си играле во училишниот двор, нашла изгубена банкнота. Таа знаела точно кое другарче ја изгубило, но ја ставила во џебот. Марија знаела дека тоа не е правилно, се сетила на религиозните принципи што ѝ ги кажале во училиште и во семејството – дека правдата е многу битна. Таа решила да му ја врати банкнотата на своето другарче бидејќи верувала дека е важно да бидеме чесни и да ја кажуваме вистината.

Милосрдие и сочувство

Милосрдноста е уште еден важен принцип кој е заеднички за сите религии. Сите религии поттикнуваат помагање на другите, особено на оние што се во неволја. Милосрдноста не значи само да помагаме кога е лесно, туку и кога е тешко.

НА ПРИМЕР:

Учениците во твоето училиште дознаваат дека во куќата на Александар имало пожар во кој изгубил сè и организираат акција за помош. Тие собираат храна, облека и пари, но исто така му даваат морална поддршка, го посетуваат и го охрабруваат. Овој пример покажува како милосрдието вклучува не само материјална помош туку и емпатија, грижливост и морална поддршка.

Искреност и вистинољубивост

Искреноста и говорењето на вистината се основа на секоја религија. Вистината води до праведност, па затоа сите религии учат дека е важно да се биде искрен, не само во односите со другите туку и во односот со самите себе.

НА ПРИМЕР:

Горан одлучува да му каже на наставникот што се случило, бидејќи лажното сведочење е забрането со Десетте Божји заповеди. Овие заповеди важат во јудаизмот, но и во христијанството. Во исламот, лажното сведочење е тежок грев. Во будизмот, вистината е основа на патот кон просветлување. Според Дарма во хиндуизмот, вистинитоста е основа на добриот живот.

Дарежливост и добротворност

Сите религии учат дека треба да бидеме добри кон другите, особено кон оние што имаат помалку од нас. Во јудаизмот ова се нарекува цдака – давање пари, храна или друга помош на оние на кои им е најпотребно. Во Библијата се вели дека луѓето треба да бидат дарежливи и да помагаат без да очекуваат нешто за возврат. Во црквите често се собираат донации за сиромашни семејства. Мус-

Папата Франциско:
– Жедни сме за милосрдие.

Будистите често им даваат
храна на оние кои немаат

лиманите имаат правило наречено зекат, што значи дека дел од нивното богатство треба да го дадат на сиромашните. Исто така, можат да дадат садака, што е доброволна помош. Будистите веруваат во **дана**, што значи давање без очекување нешто за возврат. Тие често им даваат храна на луѓето што немаат доволно.

Поддршка на заедницата и солидарност

Евреите веруваат во меѓусебно помагање, па често организираат групи за помош на старите и болните. Христијаните веруваат дека сите луѓе се едно големо семејство, помагајќи со добротворни акции.

Пример за ова се волонтерските акции во рамките на верските заедници, како што се народни кујни и прибирање донации за семејствата на кои им е потребна помош.

Вајрам е повод да се потсетиме на сиромашните, на децата без родители и на осамените.

Смиреност и ненасилство

Ненасилството е уште еден од клучните етички принципи во сите религии. Тоа значи дека никој не смее да нанесе штета на друг човек, без разлика дали е тоа физичко, емоционално или ментално насилство. Наместо насилство, религиите препорачуваат љубов и мир.

НА ПРИМЕР:

Монах во Тајланд спасува ранета птица, ја лекува и ја пушта назад во природата, следејќи го принципот на ненасилство (ахимса).

Проштавање

Проштавањето е важен елемент на моралот во религиите. Овој принцип учи дека треба да им простиме на другите за нивните грешки и да не ја чуваме омразата во нашите срца.

НА ПРИМЕР:

Јован и Марко имале конфликт, но Јован се сетил на учењето на Исус Христос за проштавање и одлучил да му прости. Марко се извинил и Јован го ослободил гневот. Ова е пример како проштавањето носи мир и ослободување од негативни емоции.

Етичка ризница

„Иако патиштата се различни, вистината за добрината, правдата и љубовта е иста за сите.“

Папата ја истакна големата одговорност на религиите да промовираат мир и хармонија

Папата Франциско, лево, и Вселенскиот патријарх Вартоломеј I по светата литургија во Патријаршиската црква Свети Ѓорѓи во Истанбул

ОВИЕ ЕТИЧКИ ПРИНЦИПИ ИМААТ ПРАКТИЧНА ПРИМЕНА ВО ЖИВОТОТ НА ЛУЃЕТО.

Во семејството учиме да бидеме чесни, да бидеме љубезни и да простуваме. Во општеството: почитта и праведноста ни помагаат во градење хармонични заедници. Во работата, пак, чесноста и праведноста водат кон доверба и успех. Во односот со природата: почитувањето на природата води кон еколошка одговорност.

Открив!

Сите религии во светот ги учат истите основни морални принципи: почитување на другите, љубов, милосрдноста и ненасилство. Применувајќи ги овие принципи, можеме да изградиме подобро и помирно општество.

Активности

Поделете се во пет групи.

Секоја група ќе извлече едно ливче на кое е напишана една од следните религии: христијанство, ислам, јудаизам, хиндуизам и будизам.

- 1) Истражете со кои искази се застапени трите принципи (златно правило, ненасилство и солидарност) во соодветната религија.
- 2) Дискутирајте и запишете на кои етички принципи и морални вредности се засноваат исказите.

Активности

- 3) Наведете примери од ситуации во секојдневниот живот кога се постапува во согласност со соодветниот етички принцип, а кога се постапува спротивно од него. На пример: затоа што не сака да го озборуваат и тој не ги озборува другите или иако не сака да го озборуваат, тој ги озборува другите.
- 4) Секоја група презентира или може да одглуми некоја од ситуациите.
- 5) На ниво на одделение изведете заклучок за тоа што значат овие принципи и кои се последиците од нивното почитување/непочитување во секојдневниот живот.

Проверка на знаењето

1. Наброј шест клучни религиски принципи што ги изучуваше во оваа лекција.
2. Како принципот на „ненасилство“ се одразува во различни религии, како што се будизмот, христијанството и исламот?
3. Можеш ли да се сетиш на момент кога си бил дарежлив или љубезен во твојата заедница?
4. Спореди го концептот на простување во христијанството со оној во исламот и будизмот?
5. Што мислиш, дали примената на Златното правило може да ги намали конфликтите? Зошто да или зошто не?
6. Напиши кратка приказна за ситуација во која некој покажува солидарност и им помага на другите, базирана на учењата од различни религии.

РЕЛИГИИТЕ И ПОСЛЕДИЦИТЕ ОД НИВНАТА ЗЛОУПОТРЕБА

- ▶ Ученик во училиште е љубопитен за различни религии, но неговото семејство му вели дека не смее да учи за други верувања затоа што само нивното верување е „точно“.
- ▶ Што мислиш за ставот на семејството на ученикот?

За поттик

Малала Јусуфзаи,
ко-добитник на Нобеловата
награда за мир за 2014 година

Дали знаеш за Малала Јусафзаи? Истражи што го обележува нејзиниот живот.

Зошто Малала е добитник на Нобелова награда?

Што ќе научам?

Кои предизвици се поврзани со влијанието на религиите во светот како што се догматизам и нетолеранција, потиснување на критичкото мислење, родова нееднаквост, отпор кон културни и општествени промени, злоупотреба на авторитет.

Размисли и разговарај

Размислете за зборовите на Махатма Ганди, кој еднаш рекол: „Ми се допаѓа вашиот Христос, не ми се допаѓаат вашите христијани. Вашите христијани се толку различни од вашиот Христос“. Оваа изјава ја нагласува неповрзаноста што може да постои помеѓу религиозните учења и постапките на нивните следбеници.

- 1) Размислете за значењето на овој цитат во однос на други религии во светот.
- 2) Дали религиозните учења се секогаш во согласност со постапките на верниците?

Предизвиците поврзани со влијанието на религиите

Религиите отсекогаш играле важна улога во историјата на човештвото, водејќи ги луѓето во нивните верувања и вредности. Тие учат на добрина, почит и смисла во животот. Сепак, понекогаш религиозното влијание може да донесе и предизвици. Еден од овие предизвици е потиснување на критичкото мислење.

Што овозможува критичкото мислење?

Критичкото размислување е способноста да поставуваме прашања, да анализираме информации и да формираме сопствени мислења врз основа на логика и докази. Тоа ни помага да решаваме проблеми, да носиме добри одлуки и да разбираме различни перспективи. Луѓето кои размислуваат критички не прифаќаат идеи слепо – тие се прашуваат: „Зошто е ова вистина?“ и „Како може да се докаже?“

Како религиите можат да го потиснат критичкото размислување?

Религиите со векови ги обликувале општествата, учејќи ги луѓето на морални вредности и традиции. Сепак, во некои случаи, религиозните верувања се користени за да се ограничи љубопитноста и да се обесхрабри независното размислување. Тоа доведува до појава позната како **догматизам**.

Догматизам е кога религиски учења се претставуваат како апсолутни вистини, што значи дека следбениците не смеат да ги преиспитуваат. Ако некој праша „зошто?“, може да му се одговори со „Затоа што така пишува“ или „Затоа што отсекогаш било така“. Низ историјата, религиозните институции понекогаш се спротивставувале на научните откритија што ги предизвикуваат нивните учења.

Кога Галилео рекол дека Земјата се движи околу Сонцето, црквата го казнила затоа што тоа било спротивно на тогашните верувања.

Злоупотребата на религиите може да доведе до **ограничување на образованието**. Во некои општества, религиозните групи контролираат што смеат луѓето да учат. Некои книги, идеи или дискусии се забрануваат затоа што можат да ја предизвикаат верската власт.

Злоупотребата на авторите ги доведува до слепа послушност. Некои религиски водачи бараат целосна послушност, без дозвола за размислување. Тие ја користат својата моќ за да контролираат други или за да шират страв. Ова може да доведе до тоа луѓето да следат штетни правила без да се прашаат дали се правилни и праведни.

Негативни последици од потиснувањето на критичкото размислување

Кога луѓето не се охрабруваат да размислуваат критички, општеството може да се соочи со неколку проблеми:

- **Недостаток на напредок** – Ако луѓето не смеат да ги преиспитуваат традициите, општествата не можат да развиваат нови идеи, технологии или решенија за проблеми.
НА ПРИМЕР: Се воведува нов закон за еднакви права за сите, но некои религиозни групи се противат затоа што не се согласува со нивните традиции.
- **Нетолеранција** – Без критичко размислување, луѓето може да веруваат дека нивната религија е единствената „точна“ и да се однесуваат неправедно кон другите.
- **Родова нееднаквост** – Во некои религии, застарените традиции ги ограничуваат правата на жените, спречувајќи ги да се образоваат или да носат важни одлуки.
- **Религиозен екстремизам** – Некои луѓе ги доведуваат религиските верувања до крајност, користејќи насилство за да ги наметнат своите идеи.

Во светот каде што постојат различни верувања, религијата може да биде и водилка, но и извор на конфликт. Предизвикот лежи во изнаоѓање рамнотежа помеѓу религијата и етиката, притоа верувањата на луѓето да не ги повредуваат правата и достоинството на другите.

НА ПРИМЕР:

Девојче е малтретирано затоа што носи верска облека која е различна од онаа на другите ученици во нејзиното училиште.

Религиите можат да дадат насока и да создадат заедништво, но важно е да размислуваме самостојно. Поставувањето прашања, барањето докази и учењето од различни перспективи ни помага да растеме и да го подобриме светот. Да се биде религиозен и да се размислува критички не мора да бидат спротивставени работи, односно секогаш треба да бараме вистина, праведност и знаење.

Во многу општества, религиозните верувања често се користат за да се оправда родовата нееднаквост. На пример, земјите со силни религиозни догми имаат повисока стапка на родова разлика во образованието и вработувањето на жените. Ова покрегнува критични прашања за етичките вредности на таквите верувања.

Открив!

- Религиите можат да дадат насока и да создадат заедништво, но важно е да размислуваме самостојно.
- Постапувањето прашања, барањето докази и учењето од различни перспективи ни помага да растеме и да го подобриме светот.
- Да се биде религиозен и да се размислува критички не мора да бидат спротивставени работи, односно секогаш треба да бараме вистина, праведност и знаење.

Активности

Напиши поинаква верзија на приказната и понуди решение кое ќе почива на етичките и на хуманите вредности. Ова, за жал, не е само приказна, туку ја одразува реалноста во многу делови од светот денес.

Во една мала заедница живеат рамо до рамо две религиозни групи. Првично, тие мирно си живеат, славејќи ги нивните разлики. Меѓутоа, како што се шири догматизмот, нетолеранцијата почнува да се зголемува. Едната група почнува да ги наметнува своите верувања на другата, што доведува до раскол што ја раскинува заедницата...

Проверка на знаењето

1. Кои се предизвиците во религиите во современото општество?
2. Што значи догматизам?
3. Кои се негативните последици од потиснувањето на критичкото мислење?
4. Како се манифестираат ограничувањата во однос на образованието во некои религии?
5. Дали има промени во вашите мислења за различните религии, откако се запознавте одблиску со нивните карактеристики?
6. Како можеме да развиваме средина каде што почитта и разбирањето преовладуваат над догматизмот и нетолеранцијата?

СЕКУЛАРИЗАЦИЈА

- Дали луѓето во твоето опкружување се слободни да ја изберат својата вера или тоа е им е наметнато од други?

За поттик

Замисли свет во кој не постојат религии.
Како ќе се однесуваат луѓето?
Како ќе функционираат државите?
Што ќе биде добро, а што лошо?

Што ќе научам?

- Што значи секуларизација и зошто е важна.
- Што претставува секуларно образование и секуларно правосудство и како се разликуваат од религиското.
- Кога се нарушува разделувањето на црквата и државата.

Размисли и разговарај

Замисли дека живееш во држава каде училиштата и законите се засновани на една религија. Ако не припаѓаш на таа религија, можеби нема да имаш еднакви права на образование или еднакви можности за вработување. На пример, ако не веруваш во таа религија, можеби ќе треба да ја изучуваш и да ги следиш нејзините правила, иако имаш свои, различни уверувања. Во такво општество, нема да имаш слобода да одбереш во што да веруваш или како да живееш.

- Како ќе се чувствувааш ако живееш во такво општество?
- Зошто е важно да имаш слобода на верување и право на избор?

Што е секуларизација?

Секуларност е одвоеност на државата од каква било религиозна институција, така што законите и училиштата не се водат според верските учења, туку според универзални принципи и закони кои важат за сите граѓани. Државните власти треба да бидат неутрални во однос на прашања поврзани со верата.

Во секуларните општества **религијата е приватна работа**, која не треба да има влијание врз политичките одлуки и начинот на функционирање на државата. Тоа значи дека владините институции и поединците кои ја претставуваат државата се одвоени од религиските институции и од религиските лица. Тоа значи дека верските заедници не можат да одлучуваат за заедничките работи на сите граѓани, верници и атеисти. Тие не можат да одлучуваат за политика, јавни претпријатија, јавно образование, здравство и слично. Религиозните водачи одлучуваат за тие прашања кои се однесуваат на нивните верски заедници.

Нашиот Устав повикува на секуларна држава

Република Северна Македонија, согласно со Уставот, е **секуларна држава**.

Сепак, без оглед на секуларниот карактер на државата, религијата и денес, во современото општество, има голема улога во животот на граѓаните. Затоа е значајно да се развива емпатија кон другите луѓе, разбирање и подигнување на свеста за почитување на другите религии, верски заедници и религиозни групи, како и почитување на одлуките на нерелигиозните луѓе во општеството.

Придобивки од разделувањето на црквата и државата

Разделувањето на религијата и државата носи многу придобивки за сите нас. Сите луѓе, без разлика на верата, имаат исти права и можности. Тоа значи дека сите се еднакви. Секој може да верува во што сака или да не верува, без никој да му наметнува нешто. Законите важат за сите на ист начин и не се засноваат на религија. Во училиштата, наставата се заснова на наука и факти, а не на верски правила.

Во **секуларните училишта** не се фаворизира ниту една религија. Учениците учат за различни религии и култури, но не се обврзани да припаѓаат на ниту една. Наставата ги учи учениците да размислуваат критички и рационално, така што тие самите ќе можат да донесуваат одлуки.

Во **секуларното правосудство**, сите луѓе се третираат еднакво, без разлика на тоа во што веруваат. Судовите носат одлуки според законите, а не според религиозните правила, така што секој човек има праведен третман. Ова создава фер општество каде што сите се почитуваат и имаат исти можности.

Декларацијата за човекови права на Обединетите нации во член 18 вели:

„Секој има право на слобода на мисла, совест и религија“. Ова право ја вклучува и слободата на човекот да ја промени својата религија или убедување или поединечно или во заедница со други луѓе, приватно или јавно, да ја манифестира својата религија или убедување преку подучување, практикување, одржување служби или обреди.

Елеонор Рузвелт, поранешна прва дама на САД и активистка, држи плакат од Универзалната декларација за човекови права (на англиски), Љејк Оаксес, Њујорк, ноември 1949 година.

Нарушување на секуларноста

Нарушување на секуларноста значи кога принципот на одвојување на религијата и државата не се почитува. На пример, ако во државата ѝ се дава **предност на една религија**, тоа значи дека на таа религија ѝ се даваат повеќе права во однос на другите. Тоа значи дека не се третираат сите религии еднакво.

Друг пример е ако државата создава **закони што важат само за луѓе кои припаѓаат на една религија**, а не за сите луѓе без разлика на религијата.

Нарушување на секуларноста може да биде и ако учениците во државните училишта се **принудени да учат веронаука** и немаат избор да учат нешто друго. Во секуларни училишта, учениците треба да имаат можност да изберат.

Дискриминација по вера е, исто така, пример за нарушување на секуларноста. Тоа е кога некој не може да ги користи своите права затоа што ѝ припаѓа на друга религија или воопшто не верува.

Открив!

- Секуларизацијата создава правично општество во кое сите граѓани имаат еднакви права, независно од нивната религиозна припадност.
- Кога училиштата и законите се независни од религијата, секој има слобода да избере како ќе живее и во што ќе верува.

Активности

Нарушување на секуларноста во образованието и правосудството

Поделете се во парови. Погледнете ги долунаведените различни ситуации. Една ситуација се однесува на образованието, а другата на правосудството.

- 1) Изберете една ситуација и заедно со другарчето во пар идентификувајте ги нарушувањата на секуларноста.
- 2) Објаснете кои од придобивките на секуларноста не можат да се остварат во избраната ситуација.
- 3) Презентирајте ги нарушувањата што ги идентификувавте и образложете ги вашите аргументи.
- 4) Дискутирајте во одделението кога образованието и правосудството можат да се сметаат за секуларни и како тоа влијае на демократско и праведно општество?

ОБРАЗОВАНИЕ:

Наставниците ги тераат учениците да се молат во училиштето.

ПРАВОСУДСТВО:

Судија што е припадник на една религија, без соодветни докази пресудува во корист на припадник на својата религија.

Проверка на знаењето

1. Што значи секуларизација?
2. Како секуларното образование и правосудство се разликуваат од верските системи?
3. Кога образованието и правосудството може да се сметаат за секуларни и како тоа влијае на демократско и праведно општество? Спореди го концептот на проштавање во христијанството со оној во исламот и будизмот?
4. Како нарушувањето на разделувањето на црквата и државата може да направи луѓето да се чувствуваат нееднакво?
5. Дали е во ред да се наметнува една религија во училиштето или во судот? Зошто да или зошто не?
6. Замислете дека во вашата држава не се почитува разделувањето на црквата и државата. Што би промениле за да има помалку влијание на верата во училиштето и во судот?

Тема:

ИДЕНТИТЕТ

- • Поим за идентитет
- • Личен идентитет
- • Групен идентитет

ПОИМ ЗА ИДЕНТИТЕТ

- Што мислиш, дали твојот идентитет е нешто вродено или нешто што се создава откако ќе се родиш?

За поттик

Дали две индивидуи можат да бидат сосема исти, и физички и карактерно?

Што ќе научам?

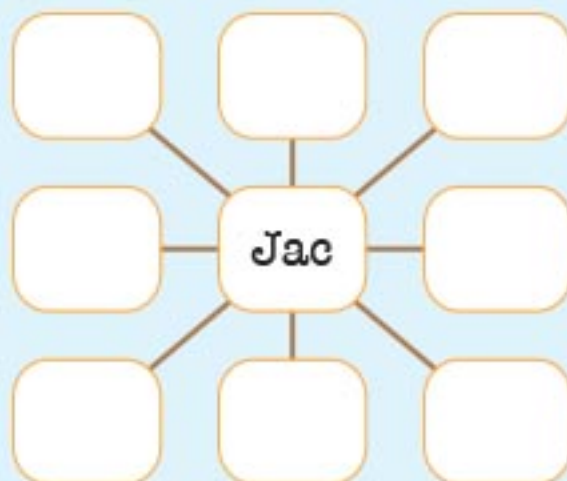
- Што е тоа што те прави да се разликуваш од другите луѓе. Какви квалитети и способности те издвојуваат.
- Што е тоа што те прави личност, и кои фактори го обликуваат твојот личен развој.

Размисли и разговарај

- Со кои зборови би се опишал себеси?
(Момче/девојче, возраст, етничка припадност, религија, јазик, спорт, хоби, облека, музика, ТВ-програма итн.)
- Кои зборови ги користат другите за да те опишат тебе?

Користи ја техниката „Мисловна мапа“

Што е идентитет?

„Кој сум јас?“, „Што сакам и што не сакам?“, „Каков сум јас?“, „Што знам и што можам да направам?“ – овие прашања си ги поставуваме сите во различни моменти од животот. Тие ни помагаат да се запознаеме подобро себеси и да го изградиме сопствениот идентитет. Идентитетот го претставува сето она што нè прави уникатни – начинот на кој размислуваме за себеси, како нè гледаат другите, како се однесуваме и што нè одликува како личности. Тој е нашата лична слика за нас самите, а токму тоа ја создава нашата индивидуалност. Некои аспекти на идентитетот се одредени уште од раѓање, како нашето име, датумот и местото на раѓање, и семејството. Овие информации обично не се менуваат и затоа се нарекуваат податоци за идентификација. Но, голем дел од нашиот идентитет се формира и се менува низ животот. Нашите интереси, способности, ставови и вредности се развиваат преку искуствата што ги стекнуваме, средината во која растеме и луѓето со кои се опкружуваме. Врз основа на идентитетот, ние ги избираме облеката, музиката што ја сакаме, нашето хоби, слободните активности и пријателите.

Идентитетот или моето, „јас“ (личниот идентитет) е збир на својства според кои стануваме уникатни, препознатливи и различни од останатите.

Мојата култура – мој идентитет

Како се формира идентитетот?

Градењето на идентитетот може да се спореди со театарска претстава. На почетокот на претставата, како и на почетокот на нашиот живот, не знаеме многу за себе, но како што продолжува приказната, започнуваме да го разбираме идентитетот и улогите на глумецот преку неговите дејства и избори. Во театарот, режисерот ја дели претставата, распределувајќи им улоги на актерите и создавајќи врски меѓу нив за да раскаже некоја важна приказна или настан. Во нашиот живот, самите сме режисери на улогите што ги играме и самите бираме како ќе ги градиме нашите идентитети. Начинот на кој се однесуваме, што сакаме и како ги правиме изборите ќе го оформат нашиот идентитет.

Фактори што го обликуваат идентитетот

Личниот идентитет не се создава одеднаш – тој се развива низ целиот живот. На него влијаат различни фактори како што се физичкиот изглед, полот, семејството, образованието, вредностите, интересите, културата, односот на другите лица кон нас (родители, пријатели, учители, врсници).

ПОЛ

Полот има два основни аспекта. Полот со кој се идентификуваме има голема улога во обликувањето на нашите социјални искуства и улоги.

Биолошки аспект – ги опфаќа физичките карактеристики со кои се раѓаат луѓето (машки или женски полови органи, хормони, генетика).

Социјален аспект – опфаќа улоги, однесувања и очекувања што општеството ги поврзува со мажите и жените.

ФИЗИЧКИ ОСОБИНИ

Нашиот изглед, како висина, боја на кожа, фризура или стил на облекување, може да влијае на тоа како нè гледаат другите и како се гледаме себеси. На пример, Марко е многу висок за својата возраст, па често го прашуваат дали игра кошарка. Понекогаш му пречи тоа, но со текот на времето почнува да го прифаќа својот изглед како дел од својот идентитет.

ОСОБИНИ НА ЛИЧНОСТА

Дали сме срамежливи или комуникативни, дали сакаме предизвици или избегнуваме ризик – овие особини го формираат нашиот карактер и начинот на кој се поврзуваме со другите. На пример, Александар е интровертен и не сака многу гужва.

ВРЕДНОСТИ

Она што го сметаме за важно (чесност, пријателство, успех) и работите што нè интересираат (спорт, уметност, технологија) влијаат врз нашите избори и цели во животот. На пример, Јана е воспитана во семејство каде што се ценат чесноста и помагањето на другите и тоа влијае врз нејзиното однесување.

ИНТЕРЕСИ

Хобијата, спортовите, уметноста, науката и другите интереси влијаат на тоа како се идентификуваме и во кои групи припаѓаме. На пример, Теута ја сака уметноста и ужива во цртањето. Таа верува дека креативноста е важен дел од нејзиниот идентитет и сака да стане дизајнер.

ОБРАЗОВАНИЕ

Знаењето и вештините што ги стекнуваме низ образовниот процес ни помагаат да го разбереме светот и да изградиме сопствена перспектива. На пример, ученик што сака математика можеби ќе избере кариера како инженер или научник, додека некој што сака уметност може да стане сликар.

ПРОФЕСИЈА

Кариерата или работата што сакаме да ја имаме во иднина, како и вештините што ги развиваме, можат да бидат важен дел од нашиот идентитет. На пример, Ефрем сонува да стане доктор бидејќи сака да им помага на луѓето. Уште сега сака да учи за човековото тело и здравјето.

ПРИЈАТЕЛИТЕ И УЧИЛИШТЕТО

Пријателите и училиштето исто така влијаат на тоа какви личности ќе станеме. Ако некој ученик е опкружен со пријатели кои сакаат спорт, тој може да развие љубов кон физичката активност и да започне да тренира кошарка или фудбал. Наставниците, пак, со поттикнување на критичко размислување, можат да помогнат ученикот да стане љубопитен и аналитичен во решавањето на проблемите.

СЕМЕЈСТВОТО

Семејството има голема улога во оформувањето на нашите вредности и ставови. Ако во едно семејство се нагласува чесноста, детето ќе ја прифати оваа вредност и ќе се труди да биде искрено во односите со другите. Ако семејството ја поддржува љубовта кон уметноста, детето може да развие интерес за музика, сликање или танцување.

ПРИПАДНОСТ НА ГРУПИ

Без разлика дали сме дел од одредено одделение, спортски клуб, онлајн заедница или религиозна група, припадноста на различни групи влијае на тоа како се идентификуваме себеси. На пример, Петар е дел од кошаркарскиот клуб на училиштето. Чувствува гордост што е дел од клубот и тоа му дава чувство на припадност.

КУЛТУРАТА И ОПШТЕСТВОТО

Културата и општеството во кои растеме исто така влијаат на нашиот идентитет. Традициите, обичаите и јазикот ни помагаат да разбереме кои сме и каде припаѓаме. Во некои култури семејните вредности и заедничките оброци имаат големо значење, додека во други се нагласува индивидуалноста и независноста.

УЛОГИТЕ

Улогите што ги имаме, како ученик, брат/сестра, пријател или член на некоја заедница, исто така придонесуваат за обликување на нашиот идентитет. На пример, ако детето расте во средина каде што волонтирањето е важно, може да развие желба да им помага на другите и да се грижи за општеството.

Открив!

Секој човек е уникатен, со свои сопствени особини и таленти кои го издвојуваат од останатите. Но, токму човечноста е она што нè обединува и нè поврзува како дел од заедничката приказна на животот. Формирањето на идентитетот е сложен процес што се одвива низ целиот живот. Тој зависи од личните карактеристики, семејството, средината, искуствата и од културните влијанија. Факторите се влијанија што го оформуваат идентитетот.

Активност 1

1) Пронајди го својот пар

На еден мал лист напиши една твоја специфична карактеристика или интерес (на пр., „сакам да читам книги“, „ми се допаѓа скијање“, „сакам пица“, „имам брат/сестра“). Потоа движи се низ просторијата и пронајди друг ученик кој има иста или слична карактеристика. Кога ќе го пронајдеш својот пар, седни заедно со него и дискутирајте за други сличности што ги споделувате.

2) Создај група

Сите кои споделуваат слични интереси или карактеристики соберете се во групи (на пр., „Сите кои сакаат спорт“ или „Сите кои имаат милениче“). Потоа секој нека каже нешто уникатно за себе што го издвојува од останатите во групата. Потоа дискутирајте по дадените прашања:

- Дали лесно или тешко го најдовте својот пар? Зошто?
- Освен карактеристиката што ве спои, што друго имате заедничко?
- Дали откривте нешто ново за себе или за другите додека ја извршувавте задачата?

Активност 2

Поделени во парови ги читате подолу дадените приказни. Еден ученик ја чита првата, а другиот втората. Секој пар треба да замисли разговор помеѓу Арбер и Давид, во кој тие разговараат за некои од следниве прашања: Кои се нивните интереси? Што ги привлекува кон тие интереси? Како луѓето во нивниот живот реагирале на тие интереси? Дали некогаш се чувствувале поинаку од групата? Кога и како? Каков совет би му дале на еден ученик да се обиде да се вклопи? Каков совет би му дале на некој кој се обидува да одлучи како да се претстави себеси пред пријателите и семејството?

Приказна 1

КОМПЈУТЕРСКА ТАСТАТУРА – ПРИКАЗНАТА НА АРБЕР

Уште кога бев дете, ме fascinираше како функционираат работите. Додека другите деца играа надвор, јас седев на подот со старо радио, шрафцигер во раката, внимателно одвртувајќи го задниот панел. Ми се допадна предизвикот да сфатам како сите мали делови се вклопуваат заедно.

Еден ден, кога имав околу десет години, вујко ми ми даде расипана тастатура за компјутер. „Можеби можеш да го поправиш ова“, рече тој со насмевка. Го расклопив, испитувајќи ги плочката, ситните гумени влошки под клучевите и начинот на поврзување на секое делче. Поминав часови тестирајќи, заменувајќи и повторно составувајќи ги деловите. На крајот, успеав да ја поправам. Тоа беше моментот кога сфатив дека ова е тоа што сакам да го правам. Но, мојата страст не ја разбраа сите. Моите пријатели мислеа дека е чудно што претпочитав да ги поправам старите уреди отколку да играм видеоигри со нив. „Зошто губиш време на тоа губре?“, ме прашуваа тие. Дури и моите родители беа загрижени бидејќи поминувам премногу време сам во својата соба, опкружен со жици и табли. Сепак, не можев да го игнорирам она што го сакам.

Почнав да гледам онлајн упатства, учејќи се како да поправам лаптопи, таблети, па дури и телефони. На крајот, луѓето почнаа да доаѓаат кај мене кога нивните уреди ќе се расипеа. „Еј Арбер, мојот телефон не може да се вклучи – можеш ли да ми помогнеш?“ Тие веќе не го гледаа мојот интерес како чуден; го гледаа како корисен.

Сега, кога ќе се навратам наназад, сфаќам дека „пронаоѓањето на мојот глас“ не беше да зборувам – туку да се слушам себеси. Се работеше за следење на она што го сакам, дури и кога другите не го разбираа на почетокот.

Приказна 2

КАМЕЛЕОН – ПРИКАЗНАТА НА ДАВИД

Во средно училиште само сакав да се вклопам. Гледав што носат популарните деца, како зборуваат, каква музика им се допаѓа. Ги проучував, надевајќи се дека ако го копирам нивниот стил, конечно ќе се чувствувам како да припаѓам таму. Еден ден, решив да купам пар скапи патики, исти како оние на моите соученици. Штедев со недели, убеден дека кога ќе ги имам, луѓето поинаку ќе ме гледаат. Во моментот кога влегов во училиштето облечен во нив, очекував восхит – можеби дури и кимање на одобрување од момците што сакав да ги импресионирам. Наместо тоа, ништо не се случи. Никој не ни забележа.

Патиките не го променија начинот на кој луѓето се однесуваа кон мене, а уште полошо, сфатив дека не го променија ни тоа како се чувствувам јас за себе. Сè уште бев истиот Давид, само со нови патики. Тој момент силно ме погоди. Поминав толку многу време обидувајќи се да се вклопам, како камелеон што менува бои. После тоа, почнав да обрнувам повеќе внимание на она што ме прави среќен – не на она што мислев дека ќе ги импресионира другите. Престанав да се облекувам за да одговарам на групата и почнав да избирам работи што ја одразуваат мојата вистинска личност.

И доволно смешно, колку повеќе станував свој, толку посамоуверено се чувствував. Сè уште понекогаш мислам на тие патики. Ме потсетуваат дека за „пронаоѓањето на гласот“ – не е битно тоа што го носиш – туку да знаеш кој си.

ЛИЧЕН И ГРУПЕН ИДЕНТИТЕТ

- Во кои групи припаѓаш (семејство, пријатели, хобија, културни или религиски заедници)?

За поттик

Како групите во кои припаѓаш влијаат врз твоите вредности, однесување или размислување?

Што ќе научам?

- Како се разликуваат личниот и групниот идентитет.
- Како идентитетот игра важна улога во секојдневниот живот.

Размисли и одговарај

Погледни ги долунаведените примери и разговарај со другарот до тебе дали се работи за личен или групен идентитет. Примери:

1. Припадност кон одредена религија
2. Љубов кон цртањето
3. Државјанство
4. Личен стил на облекување

„Кој сум јас надвор од групите на кои им припаѓам?“

Идентитетот е она што нè прави уникатни и различни од другите, но истовремено и она што нè поврзува со одредени групи. Секој човек има **личен идентитет** (карактеристики кои се уникатни за него) и **групен идентитет** (карактеристики кои ги дели со одредена група).

Личниот идентитет ги вклучува сите уникатни карактеристики на една личност, како што се:

- Физички карактеристики: висина, боја на очи, облик на лицето.
- Карактерни особини: смиреност, енергичност, амбициозност, емпатија.
- Лични вредности: чесност, љубезност, дисциплина.
- Интереси и таленти: спорт, музика, математика, готвење.
- Животни искуства: пријателства, предизвици, успеси и неуспеси.

НА ПРИМЕР: Софија е 13-годишна девојка која сака да чита книги, да пишува раскази и да игра кошарка. Таа е љубезна, амбициозна и сака да им помага на другите. Овие карактеристики го сочинуваат нејзиниот **личен идентитет**.

Групниот идентитет претставува чувството на припадност кон одредена група и вклучува карактеристики, вредности и норми кои ги делиме со други луѓе.

На групниот идентитет влијаат:

- Семејството: вредности, традиции, воспитување.
- Националноста: јазик, култура, обичаи.
- Религијата: верувања, морални принципи.
- Хобија и спортски клубови: заеднички интереси и активности.
- Пријателите и училиштето: споделени искуства и влијание врз личноста

НА ПРИМЕР: Емруш е член на кошаркарски тим. Тој споделува заедничка цел со своите соиграчи – да победат на натпреварите. Иако секој од нив има свој личен стил на игра, тие функционираат како тим. Ова е пример за **групен идентитет**.

Групниот идентитет може да влијае врз личниот идентитет – ако Емруш поминува многу време со тимот, можеби ќе почне да користи кошаркарски сленг, да ја следи истата исхрана како неговите соиграчи или да прифаќа нови вредности како тимска работа и дисциплина.

Разлики помеѓу личниот и групниот идентитет

ЛИЧЕН ИДЕНТИТЕТ	ГРУПЕН ИДЕНТИТЕТ
Уникатен за секој поединец	Споделен со група
Зависи од индивидуалните карактеристики	Зависи од заедничките вредности и традиции
Влијае врз изборите и одлуките на личноста	Влијае врз чувството на припадност и одговорност

Улога на идентитетот во секојдневниот живот

Во училиштето:

Секој ученик има свој начин на учење и размислување (личен идентитет), но исто така припаѓа на одделението и учествува во заеднички активности (групен идентитет).

Во семејството:

Членовите на семејството имаат заеднички вредности, но секој има свој уникатен карактер.

Во работната средина:

Еден вработен може да биде амбициозен и креативен (личен идентитет), но истовремено да следи правила и култура на компанијата (групен идентитет).

Во спортот:

Еден фудбалер може да има сопствен стил на игра, но кога игра во тим, мора да ги почитува тактиката и стратегијата на екипата.

Открив!

Личниот и групниот идентитет се меѓусебно поврзани – нашиот личен идентитет влијае на тоа во кои групи ќе припаѓаме, а групите влијаат на тоа како го развиваме нашиот идентитет.

АКТИВНОСТИ

1) Поделени во четири групи, изберете една од долудадените ситуации.

Задача за групата:

- **Читање и дискусија:** Прочитајте ја ситуацијата и запознајте се со деталите. Потоа, во групата дискутирајте за тоа кој дел од идентитетот (личен или групен) има најголемо влијание во однесувањето на учесниците во ситуацијата.
- **Фокусирање на идентитетот:** Разгледајте ја разликата меѓу личниот идентитет (како што се вредности, интереси, хобија) и групниот идентитет (како што е припаѓање на спортски тим, културна или етничка група).
- **Дискусија:** Како личниот идентитет (како интереси и вредности) или групниот идентитет (како тимска припадност или етничка група) влијаат на однесувањето? Дали постојат ситуации каде што личниот идентитет игра поголема улога отколку групниот, и обратно?

По дискусијата секоја група презентира а другите ученици имаат можност да им поставуваат прашања за разјаснување и можност да ги дополнуваат.

Ситуации

Навивање на меѓуучилишни натпревари

Група ученици од вашето училиште учествуваат во меѓуучилиштен натпревар во фудбал. Тие навиваат за својот тим и цело време се возбудени, но кога тимот губи, некои од нив се разочарани и лути.. Проблемот настанува кога тие почнуваат да се расправаат со учениците од другото училиште, иако знаат дека тоа не е добро.

Комуникација на лекари со колеги, пациенти и пријатели

Лекар кој работи во болница комуницира со свој колега за нови медицински протоколи. Тонот на комуникацијата е формален бидејќи се работи за професионална и медицинска дискусија. Лекарот се среќава со пациент и му објаснува за резултати од тестовите. Лекарот користи пријателски и спокоен тон бидејќи пациентот е загрижен. Лекарот комуницира со пријател на социјални мрежи. Неговиот тон на комуникацијата е неформален и пријателски.

Препорака

Марија, Јована, Мики и Дени беа дел од инклузивната балетска претстава „Пепелашка“. Тие се движеа на сцената со помош на колички. Танцуваа заедно со сите и добија награда за претставата.

„Без оглед на различните способности на лицата со попреченост, низ оваа сценско-уметничка форма, успеваме да ја покажеме вредноста на човекот, да ги промовираме толеранцијата, хуманоста, емпатијата и љубовта кон човечкиот род.“

Задача

Протолкувај ја изјавата на режисерката на претставата.

Конфликт околу топка меѓу ученици со различна етничка припадност

Ученици од различни етнички групи се во конфликт на спортскиот терен околу топката. Секој ученик сака да ја има топката, а нивните чувства стануваат поинтензивни бидејќи сметаат дека нивната група има право да ја земе.

Споделување информации за сопствени активности на социјалните мрежи

Некој ученик споделува лични мислења и слики, но не добива никаков коментар од другите. Тоа прави да се чувствува неприфатено.

Проверка на знаењето

1. Која е разликата помеѓу личниот и групниот идентитет?
2. Каква е врска помеѓу семејството и групниот идентитет?
3. Замисли дека си дел од некој училиштен тим. Како ќе го искористиш групниот идентитет за да му помогнеш на тимот да успее?
4. Како твоите карактеристики и искуства го обликуваат твојот групен идентитет во различни контексти (училиште, спорт, семејство)?
5. Дали твојот личен идентитет некогаш бил во конфликт со групниот идентитет? Како го реши тоа?
6. Креирај ситуација каде личниот и групниот идентитет можат да бидат во конфликт. Како ќе ја решиш оваа ситуација?

АСПЕКТИ НА ЛИЧНИОТ ИДЕНТИТЕТ

- Дали оваа личност го има само својот професионален идентитет или има повеќе аспекти?

За поттик

Како ќе се чувствувааш ако треба да се претставиш пред нова група луѓе?

Што ќе им раскажеш за твојот личен идентитет?

Што ќе научам?

- Кои се главните аспекти на личниот идентитет.
- Како луѓето во твојот живот (семејството, пријателите, училиштето) влијаат врз тоа како се чувствувааш и како се развива твојот идентитет.

Размисли и разговарај

Огледало на идентитетот

Во еден град, меѓу високите згради и бучните улици, живееше 13-годишната Сенада. Често размислуваше за тоа која е таа навистина. Секое утро, кога ќе се погледнеше во огледалото, ги забележуваше своите темни кадрици, светли очи и насмевка што ретко исчезнуваше. Но, дали тоа може доволно да ја опише?

Еден ден, нејзиниот дедо ѝ подари старо, украсено огледало. „Ова не е обично огледало, Сенада“, ѝ рече тој. „Ова ќе ти покаже повеќе од тоа како изгледаш – ќе ти открие која си навистина.“

Кога Сенада се погледна во огледалото, се случи нешто необично. Наместо само нејзиниот одраз, во огледалото почнаа да се прикажуваат сцени од нејзиниот живот. Таа виде:

- Како му помага на помалиот братучед со домашната работа.
- Како со љубопитност поставува прашања во училиште.

- Како ја брани другарката кога некој се однесува неправедно кон неа.
- Како дома слави празници со семејството и зборува на два јазика.

Сенада беше изненадена. Нејзиниот идентитет не беше само нејзиниот изглед. Тој се состоеше од нејзините карактеристики, постапки, вредности, од луѓето што ја опкружуваат и искуствата што ја обликуваат.

Прашања:

- Дали те дефинира твојот изглед, или твоите постапки и вредности?
- Како твоите постапки го обликуваат начинот на кој те гледаат другите?
- Ако ти имаше вакво огледало, што би ти покажало за тебе?

Задача

Напиши неколку реченици за тоа како сакаш да се гледаш во „огледалото на идентитетот“.

Аспекти на личниот идентитет

Личниот идентитет се состои од различни аспекти кои се меѓусебно поврзани и влијаат на нашето размислување и однесување. Овие аспекти вклучуваат физички особини, психолошки карактеристики и биографски елементи.

Физички особини се надворешните карактеристики како што се бојата на косата, висината, бојата на очите, формата на лицето, изгледот на кожата и телесната структура. На пример, Маре е висока и затоа таа почнува да игра кошарка и станува дел од кошаркарски тим.

Психолошки карактеристики се особини што го обликуваат начинот на размислување и однесување, како што се самодоверба, емпатија, одговорност и љубопитност. Некои луѓе се природно отворени и сакаат да запознаваат нови луѓе, додека други претпочитаат да поминуваат време сами, размислувајќи или читајќи.

АСПЕКТИ НА ЛИЧНИОТ ИДЕНТИТЕТ

Биографските елементи ги вклучуваат местото на раѓање, семејното потекло, културните традиции и јазикот што го зборуваме. На пример, дете што расте во мултикултурна средина може да зборува два јазика и да има мешани семејни традиции.

Нашите самодоверба и самопочитување се тесно поврзани со овие аспекти. Доколку сме задоволни со себе и се чувствуваме сигурни во својата личност, тоа позитивно се одразува во сите аспекти на нашиот живот.

Определи на кој од горенаведените аспекти се однесува секој од дадените примери.

- ♦ Матеја и Анита растат во различни средини. Матеја е родена во голем град каде што секојдневно се соочува со различни култури и јазици, па затоа зборува и англиски и шпански. Анита, пак, расте во мало село каде што традициите и локалниот јазик се многу важни, па затоа таа е горда на своето наследство и ја чува културната традиција на своето семејство.
- ♦ Ирина и Азем се двајца ученици од различни региони. Ирина има природно црвена коса и зелени очи, додека Азем има темна коса и темни очи. Ирина чувствува гордост затоа што нејзиниот изглед ја прави единствена, додека Азем се чувствува сигурно во својата кожа.
- ♦ Александар е многу емпатичен ученик кој секогаш се труди да помогне кога некој има проблем. Тој има силна способност да ја почувствува болката на другите, што го прави добар пријател и слушател. Наспроти него, неговата другарка Азра е поотворена и сака да биде во центарот на вниманието, што понекогаш создава конфликти со другите ученици.

Аспектите се начини на кои личниот идентитет се изразува преку различни карактеристики и однесувања.

Пример:

Давид живее во мултикултурна средина каде што зборуваат македонски и турски.

(Културен фактор)

Давид ги зборува двата јазика и слави празници од двете култури.

(Културен аспект)

Активности

Активност 1:

Поделете се во групи и разгледајте ги аспектите на личниот идентитет и факторите кои придонесуваат за формирање на идентитетот:

- 1) (1) физички особини: пол, боја на кожата, висина, тежина, црти на лицето, (2) психолошки карактеристики: особини на личноста, способности, вредности, интереси и верувања и (3) биографски елементи: образование, кариера, хобија, искуства и животни настани.

- 2) Потоа изберете по два фактора од секој од трите аспекти (меѓу оние што претходно не биле спомнувани) и, преку примери од реалноста, објаснете како тие влијаат врз формирањето на личниот идентитет, односно врз начинот на кој различни луѓе се доживуваат себе си (на пример, за образование – некој што се стекнал со повисоко образование може да се доживува себеси како поважен од некој што останал со пониско образование; на пример, за висина – некој што е многу низок и е опкружен со повисоки, може да се доживува себеси како помалку вреден од повисоките).
- 3) Презентирајте го сработеното.

Активност 2:

Во пар истражувајте за улогата на семејството, училиштето и врсниците во обликувањето на личниот идентитет. Врз основа на стекнатите сознанија подгответе три одделни продукти (постери, стрипови и/или куси драматизации) кои прикажуваат примери на случки/сцени од реалноста во кои се гледа влијанието на семејството, на училиштето и на врсниците. Потоа презентирајте пред одделението.

Проверка на знаењето

1. Наведи два фактора од секој аспект на личниот идентитет.
2. На кој начин психолошките карактеристики, како интересите и верувањата, можат да влијаат на личниот идентитет?
3. Применете го примерот за образование: како може различен степен на образование да влијае на личниот идентитет на некој човек во контекст на неговото или нејзиното доживување на себеси?
4. Разгледајте како личните искуства (како хоби или професионални искуства) влијаат на тоа како некој се доживува себеси, во контекст на неговата самопочит.
5. Кој аспект од личниот идентитет (физички, психолошки, биографски) според вас е најважен во процесот на формирање на личниот идентитет? Зошто?
6. Замислете дека морате да изберете два фактора од секој аспект (физички, психолошки и биографски) што ќе го обликуваат идентитетот на некое лице во иднина. Креирајте нова личност базирана на овие фактори и опишете како таа личност би се доживувала себеси во различни социјални и професионални ситуации (на пример, како би се однесувала во група, на работа или во семејството).

МУЛТИДИМЕНЗИОНАЛНОСТ И РАЗВОЈ НА ИДЕНТИТЕТОТ

- ▶ Што мислиш дека би се случило со твојот идентитет ако престанеш да доживуваш нови искуства?

За поттик

Како се менува твојот идентитет кога си дома, на училиште или со пријателите?

Што ќе научам?

- Како се развива мултидимензионалноста на идентитетот низ животот.

Размисли и разговарај

Напиши краток есеј за тоа како твојот идентитет се променил во последните години.

Водечки прашања за есејот:

1. Што мислиш - дали има промени кај тебе во последните неколку години? Дали нешто во твојот изглед, однесување или интереси е различно?
2. Кои луѓе, настани или искуства ти помогнале да разбереш подобро кој си? Како?
3. Дали размислуваш поинаку за некои работи? Што те поттикна да ги промениш своите ставови или верувања?
4. Како новите искуства ти помогнаа да сфатиш нешто ново за себе? Можеш ли да дадеш пример?

Мултидимензионалност на идентитетот

Идентитетот е составен од многу различни делови, како што се нашите лични карактеристики, нашата култура, улогите што ги имаме во општеството и нашите чувства. Секој од овие аспекти е дел од твојот идентитет. Мултидимензионалноста на идентитетот покажува како овие делови се менуваат и се поврзуваат во различни ситуации. Во училиште си ученик, дома си син/ќерка, со пријателите си другар/другарка. Во некои ситуации можеш да бидеш лидер (на пример, капитен на тимот), а во други да следиш нечија насока (како кога учиш со наставникот). Како што растеш, твоите интереси, ставови и друштво може да се менуваат, а со тоа и твојот идентитет. Разбирањето на сите овие аспекти на идентитетот помага да се чувствуваш добро и да разбереш дека сите луѓе се различни, но сите припаѓаат на истото општество.

Да Винчи не само што бил познат сликар (познат по дела како Мона Лиза и Последна вечера) туку и пронаоѓач, научник, анатом и инженер. Неговите љубопитност и креативност опфаќаат повеќе дисциплини.

Влијанието на културните искуства

На пример, можеме да ги земеме животите на луѓето кои се преселуваат во различни земји. Кога едно дете се преселува од една земја во друга, често се соочува со различни културни норми и вредности. Ова може да ги промени не само неговите ставови туку и неговата самоперцепција. Детето може да ги прифати новиот јазик, новите пријатели и новата култура, но исто така може да се чувствува поврзано и со своето потекло и сојузот со семејството, што го прави идентитетот мултидимензионален.

Идентитетот и личниот развој

Друг пример е кога млад човек се вклучува во волонтерска работа. Ова искуство може да го измени неговиот поглед на светот, да го формира чувството за солидарност и одговорност кон заедницата. За време на вакви активности личноста може да се изгради како лидер кој ги развива својата емоционална интелигенција и способноста за разбирање на туѓите потреби.

Идентитетот во спортот

Еден од најинтересните примери за мултидимензионалноста на идентитетот може да се види во светот на спортистите. Некои спортисти, особено оние кои учествуваат во интернационални тимови, треба да се адаптираат на различни култури и стилови на работа. На пример, кошаркарите или фудбалерите кои играат во странски клубови, честопати ги комбинираат културните вредности на својата родна земја со новите вредности кои ги научиле од туѓата култура. Ова резултира со нова верзија на нивниот идентитет.

Открив!

Идентитетот не е нешто што остајува ист цел живот, туку се менува со различни искуства, како што се воспитувањето, училиштето и луѓето што ги запознаваме. Нашиот идентитет се менува и кога се наоѓаме во нови ситуации, како што е преселбата во друга земја или нови активности што ги пробуваме. Ова го прави идентитетот единствен и разнолик, бидејќи се менува и се приспособува со текот на времето.

Активност 1

Прочитај ја приказната и одговори на прашањата.

Сабота е денот на свадбата на тетка Лајла, а Надија е избрана за цветно девојче. Утрото на церемонијата, тетка Амина ѝ ги украсува рацете на Надија на традиционален начин. Користејќи хена, природна боја, таа создава сложени цртежи, наречени мехнди. Но, Надија е загрижена. Мехнди трае долго и не се мие веднаш. Кога ќе оди на училиште во понеделник, што ќе мислат нејзините соученици за украсените раце? Дали ќе разберат дека мехнди е дел од нејзиното пакистанско наследство?

До попладнето, таа мисла ѝ поминува – Надија е зафатена од возбудата на венчавката. Сега, едвај чека да дојде понеделник, кога гордо ќе им ги покаже рацете на другарите во училиште.

„Рацете на Надија“ – Карен Инглиш.

Како ќе реагираш доколку носиш нешто што е дел од твојата култура, но другите деца не го разбираат тоа? Како ќе се соочиш со таа ситуација?

Активност 2

Напиши сопствена „биографија“, редејќи ги на временска линија значајните нешта што ги имаш доживеано/што ти се случиле во животот, од раѓањето до денес.

Линијата треба да започне со наведување на твојот датум на раѓање и давање опис на семејството во кое си се родил (членови и роднини), па потоа следуваат другите битни настани/случувања, при што на линијата се означува возраста кога се случиле и под или над линијата се дава кус опис на настанот/случувањето (на пример, на возраст од 3 години ми се роди сестра, на возраст од 5 години семејството ми се пресели во друг стан/куќа и стекнав нови другари...). По завршување на задачата, се делите во мали групи и, во рамки на групите, ги споделувате своите „биографии“ и објаснувате како настаните наведени во „биографијата“ се одразиле врз вас.

Потоа може да дискутирате на овие прашања:

- ▶ Кои настани од твојата биографија ти се најважни и зошто? Како тие настани те промениле или ти помогнале да научиш нешто ново?
- ▶ Како замислуваш дека ќе изгледа твојата биографија во иднина? Кои настани сакаш да ти се случат, и како тие би те промениле?
- ▶ Како ќе реагираш доколку носиш нешто што е дел од твојата култура, но другите деца не го разбираат тоа? Како ќе се соочиш со таа ситуација?

Проверка на знаењето

1. Што значи мултидимензионалност на идентитетот?
2. Како можеш да објасниш зошто идентитетот се менува во различни средини?
3. Како можеш да се приспособиш на нова средина без да го изгубиш својот личен идентитет?
4. На кој начин различни култури можат да придонесат кон мултидимензионален идентитет?
5. Дали е добро што идентитетот се менува со текот на времето? Објасни го твоето мислење.
6. Направи кратка приказна за личност која се преселува во друга земја и опиши како се менува нејзиниот идентитет.

ВРЕДНОСТИ, САМОДОВЕРБА И САМОПОЧИТУВАЊЕ

- ▶ Кои се твоите три омилени квалитети?
- ▶ Кажи една карактеристика кај себе за која се чувствува благодарно.

За поттик

Размисли за моментот кога имаш постигнато некаква цел.

Како се чувствувааше?

Што ќе научам?

- Како вредностите и верувањата влијаат на нашето однесување и на нашите избори.
- Како почитувањето на своите вредности ги зголемуваат самодовербата и самопочитувањето.
- Како нашите постапки влијаат на другите луѓе и на опкружувањето.

Размисли и разговарај

Сподели ситуација во која чувството на сигурност во себе ти било зголемено поради некој избор или постапка што ја имаш направено во согласност со твоите вредности.

Разговор:

- Како се чувствувааше кога ги следеше своите вредности?
- Што би можело да се случи ако не ги почитуваш своите вредности?
- Како твоите вредности влијаат на твоето однесување кон другите?

Вредностите и верувањата како основа на личниот идентитет

Нашите вредности и верувања се важни принципи кои ги водат нашите секојдневни одлуки. Тие се поврзани со нашиот морален компас, кој ни помага да го разликуваме правилното од погрешното.

Вредностите ги покажуваат работите што ни се важни и што сакаме да ги постигнеме во животот, додека **верувањата** се она што индивидуата го смета за точно или важно. Тие играат клучна улога во формирањето на личниот идентитет бидејќи ги дефинираат нашите ставови и однесувања. Кога ги следиме нашите вредности, чувствуваме почит кон себе и имаме повеќе самодоверба.

Нашите врски со другите луѓе исто така се обликувани од вредностите и верувањата што ги носиме. На пример, ако некој верува дека помагањето на другите е многуважно, ќе се труди да помага кога ќе види дека некој има потреба, без да очекува нешто за возврат.

Вредностите и верувањата исто така влијаат на тоа како ќе реагираме на важни животни одлуки, како што се изборот на образование, кариера или пријателства.

Личен идентитет, самодоверба и самопочитување

Самодовербата и самопочитувањето се основни за личниот идентитет. Кога имаш силен личен идентитет, ти си сигурен во себе и во своите избори. Самодовербата расте кога ги прифаќаш твоите вредности и верувања и живееш според нив, што води до поголемо самопочитување.

Самодовербата е позитивен резултат на добар идентитет – кога си сигурен во своите способности, вештини и вредности, полесно ги решавааш проблемите и се соочуваш со предизвиците. На пример, ако едно дете верува во својата способност да учи и се труди да ги постигне своите цели, тоа ќе има поголема самодоверба. Истовремено, ако прифаќа дека не е совршено и прави грешки, тоа ќе му помогне да ги поправи и да продолжи напред.

Самопочитувањето е способност да се почитуваш себеси и да се цениш за тоа што си. Кога се почитуваш, полесно ќе ги поставиш границите во твоите релации и ќе донесуваш одлуки кои се во согласност со твоите вредности. Ако имаш високо самопочитување, ќе се однесуваш со достоинство и ќе бараш да бидеш третиран со почит од другите.

Самодоверба и спорт

Учениците кои веруваат во себе, имаат поголема самодоверба да учествуваат во спортски активности, дури и ако знаат дека не се најдобри. Тие ќе се трудат и ќе се чувствуваат задоволни од напорот, што ќе ги охрабри да продолжат да учат и да се развиваат.

Самопочитување и односите со пријателите

Ако ученик има силно самопочитување, тој ќе се однесува со почит и внимание кон своите пријатели. Кога се поставуваат граници и не се дозволуваат несоодветни постапки од страна на другите, тоа покажува дека се цениме себеси и ја одржуваме самопочитта. На пример, ако некој другар се обидува да го натера да направи нешто што е против неговите вредности, ученикот може да каже: „Не, јас не го поддржувам тоа“.

Вредности и избори на социјалните медиуми

Учениците можат да размислат за изборот на содржина што ја споделуваат на социјалните медиуми. Ако нивните вредности вклучуваат искреност и внимание за приватноста, тие ќе бидат внимателни за тоа што споделуваат и како тоа влијае на нивната самопочит. Споделувањето нешто што е во согласност со нивните вредности ќе им помогне да се чувствуваат посигурни во себе.

Рамнотежа помеѓу училишни обврски и лични интереси

Ако еден ученик вреднува и лични интереси и образование, тој ќе најде начин да ги балансира. На пример, учениците кои ја ценат својата слобода ќе одвојат време за хоби или за активност што ги интересира, што ќе им помогне да се релаксираат и тоа ќе им ја зголеми самопочитта и самодовербата.

Поврзаност на личниот идентитет, самодовербата и самопочитувањето

Замисли си ученик кој се гордее со своите културни корени и ги цени своите вредности, како што се чесноста и трудољубивоста. Овој ученик ги покажува овие вредности во своето однесување, како во училиште, така и во односите со другите. Кога треба да донесе одлука, тој ќе се води од овие принципи бидејќи има јасен идентитет и доверба во своите способности. Поради тоа, овој ученик се чувствува сигурен и почитуван, што ја зголемува неговата самопочит.

Самодовербата и самопочитувањето, пак, му помагаат да се соочи со предизвици и да се издигне од тешки ситуации.

Александар Матовски-Цако е дипломиран професор по предучилишно воспитание и денес работи во Град Скопје. Александар е лице кое има Даунов синдром. За негов голем успех се смета освоено прво место во Република Полска во танци. Цако, покрај танцувањето, пишува и поезија, има своја радиоемисија, и е гласен борец за човековите права.

Ефекти на личниот идентитет врз околината

Нашите постапки и избори не влијаат само на нас, туку и на луѓето околу нас и на нашата околина.

На пример, ако некој наставник е секогаш праведен и ги почитува сите ученици, тие ученици ќе научат да го почитуваат истиот принцип и ќе го применуваат и понатаму во својот живот. Ако, пак, тој наставник прави неправда, тоа може да влијае врз учениците и тие да се чувствуваат неценети и да развијат негативен однос кон училиштето.

Ефектите од постапките на поединецот врз околината се исто така поврзани со неговиот личен идентитет. Ако некој верува дека заштитата на животната средина е важна, неговите акции, како што се рециклирање или намалување на потрошувачката на ресурси ќе имаат позитивен ефект на природата и на заедницата.

Открив!

Личниот идентитет, самодовербата и самопочитувањето се тесно поврзани и меѓусебно си влијаат. Самодовербата е верување во сопствените способности.

Самопочитувањето е олина за сопствената вредност, сопственото знаење и сопствената способност. Кога го разбираме и цениме нашиот идентитет, ја градиме самодовербата, која ни помага да се соочиме со животните предизвици. Истовремено, самопочитувањето ни овозможува да живееме со достоинство и да бидеме почитувани од другите.

Активност 1

Седнете во круг. Секој ученик нека сподели една позитивна особина за себе и една работа во којашто е добар. „Откако ќе ги запознаете силите на едни со други, нурнете се подлабоко во разбирањето на вашите единствени квалитети“.

Игра – давање комплименти

Еден ученик започнува со мека топка. Ја фрла топката на друг ученик и му дава комплимент. Тој што ќе ја прими топката потоа го прави истото.

Игра – мерач на доверба

На парче хартија нацртајте линија што претставува „метар на доверба“. Означете на оваа линија колку самоуверени се чувствувате за различни аспекти од вашиот живот: учење и училишни задачи, пријателства и дружење, активности надвор од училиштето (спорт, музика, хоби итн). А потоа дискутирајте како овие перцепции влијаат на вашето однесување и како можете да работите на области каде што се чувствувате помалку самоуверени.

Групна дискусија – модели и влијанија

Разговарајте во мали групи за луѓето кои ве инспирираат (славни личности, историски личности, членови на семејството) и како овие модели влијаеле на твојата самоперцепција. Одржете говор за доверба и самодоверба.

Групната дискусија може да ја водите и по овие прашања:

- 1) Како сознанието дека можеш нешто успешно да го направиш влијае врз твоите самодоверба и самопочитување? Зошто?
- 2) Како нештата во кои си вложил труд и си постигнал успех (на пример, свирење пред публика на концерт, учество на ликовна изложба со цртеж, добивање пофалба или награда за направено нешто) влијаат на твоите самодоверба и самопочитување?

Проверка на знаењето

1. Што е самопочитување?
2. Опиши како самопочитувањето може да помогне во поставувањето лични граници.
3. Анализирај како недостигот на самодоверба може да влијае на учеството во спортски активности.
4. Дискутирај дали социјалните медиуми повеќе го зајакнуваат или ослабуваат самопочитувањето на младите.
5. Според тебе, кои вредности се најважни за создавање добри пријателства? Зошто?
6. Осмисли постер или кампања за важноста на самопочитувањето кај младите.

ИДЕНТИТЕТОТ НА СОЦИЈАЛНИТЕ МЕДИУМИ И ЛИЧНИОТ ИДЕНТИТЕТ

- „На интернет, никој не знае дека си куче“.
- Дали социјалните медиуми секогаш го одразуваат нашето вистинско јас?

За поттик

Каде се криеме/откриваме повеќе, во реалниот или во дигиталниот свет? Кој е нашиот вистински идентитет?

Што ќе научам?

- Како социјалните медиуми влијаат врз формирањето и изразувањето на личниот идентитет.

Размисли и разговарај

Луѓето не секогаш вклучуваат сè во својот профил, што значи дека треба да знаеме дека некои можат да го скријат своето вистинско „јас“.

- Дискутирајте во пар и направете листа со некои од причините зошто онлајн профилот на луѓето можеби не ги претставува точно нив самите.
- Споделете ги вашите идеи со одделението. Потоа размисли: Колкав процент од твоите онлајн „пријатели“ се:
 - ◆ Семејство? ◆ Блиски пријатели? ◆ Кибер пријатели?
- Како правиш разлика помеѓу блиски пријатели и кибер пријатели?

Личен идентитет и идентитет на социјалните медиуми

Идентитетот на социјалните медиуми и личниот идентитет се два различни, но меѓусебно поврзани аспекти на нашето постоење. Личниот идентитет се однесува на тоа кои сме во вистинскиот свет, врз основа на нашите карактеристики, вредности и уверувања. Се однесува на тоа како се чувствуваме, какви одлуки донесуваме, кои се нашите интереси и како се поставуваме во однос на други луѓе и на општеството.

Од друга страна, идентитетот на социјалните медиуми често претставува селектирана верзија на нашата личност. Кога користиме социјални медиуми, избираме кои информации ќе ги споделиме со другите, како ќе се претставуваме и кои аспекти од нашиот живот сакаме да ги прикажеме. На овој начин, социјалните медиуми ни даваат можност да ја обликуваме и да ја прикажуваме нашата јавна личност, но истовремено, тоа може да доведе до создавање на нереална или променета слика за нас.

Социјалните медиуми играат голема улога во формирањето на нашиот дигитален идентитет

Понекогаш, дигиталниот идентитет може да се разликува од реалниот бидејќи често избираме да ги прикажеме само позитивните аспекти од нашиот живот. Ова може да создаде нереална претстава за тоа какви сме, што може да има и позитивни и негативни влијанија врз самодовербата. Филтрираните слики, селектираните моменти и внимателно избраните зборови може да изгледаат совршено на социјалните мрежи, но тоа не е секогаш реалната слика на нашето секојдневје. Важно е да останеме автентични и да не дозволиме социјалните медиуми да го нарушат нашето вистинско чувство за вредност.

Идентитетот треба да се гради врз основа на нашите вистински вредности и искуства, а не врз она што другите го мислат за нас на интернет.

Како можеме да одржиме здрав однос со социјалните медиуми и да останеме верни на нашиот вистински идентитет?

Јана е активна на Инстаграм и секогаш споделува совршени фотографии од своите патувања. На сите објави изгледа како да има идеален живот, но всушност, таа се чувствува осамено и под голем притисок да изгледа совршено пред другите. Ова ја прави несигурна кога ќе види дека другите исто така прикажуваат идеализирани слики од своите животи.

Тимон има профил на Твитер каде секогаш споделува свои мисли и идеи за различни теми. Некогаш се чувствува притиснат да каже нешто што ќе им се допадне на неговите следбеници, па ја крие својата вистинска личност. Кога реши да биде автентичен и да сподели лични мисли без да се грижи за туѓото мислење, тој почувствува поголема самодоверба.

На Фејсбук, една од твоите пријателки често споделува фотографии од своето семејство, на кои сите се насмеани и среќни. Меѓутоа, кога ќе ја сретнеш, таа ти признава дека зад тие фотографии стои многу напор, и дека не се секогаш толку среќни колку што изгледаат на фотографиите. Ова ти покажува дека она што го гледаме на социјалните медиуми не мора да биде вистинската слика за животот на некој.

Открив!

Иако социјалните медиуми ни помагаат да се поврзуваме со други луѓе, важно е да останеме искрени и реални. Не треба да дозволиме оликите што ги гледаме на интернет да ја променат нашата перцепција за себе, бидејќи тие не ја покажуваат целата вистина. Нашиот идентитет треба да се базира на тоа кои сме навистина, на нашите вредности и искуства, а не на она што го прикажуваме на социјалните медиуми.

Активност 1

Поделени во групи, замислете дека треба да креирате профил на измислена личност за некој социјален медиум, при што половина од групите ќе прават профил на машко, а другите на женско лице. Податоците за профилот пишувајте ги на хартија (или на видеопрезентација) наместо на вистински социјален медиум. Профилот треба да содржи профилна слика, насловна фотографија, име на корисникот, податоци за датум на раѓање, место на живеење, образование, каде работи, податоци за интереси или хобија, објави со фотографии на корисникот од настани или посети (со или без други лица), споделени објави на други, број на пријатели или следбеници и сл. (Фотографиите можат да бидат земени од интернет).

Секоја група го претставува „својот“ профил пред целата паралелка. Потоа се води отворена дискусија по следните прашања:

1. Како луѓето се претставуваат себеси на социјалните медиуми? Колку е тоа различно од начинот на кој се претставуваат во реалниот свет? Кои аспекти на идентитетот се нагласени или прикриени во профилите на социјалните медиуми?
2. На кој начин онлајн комуникацијата со другите се разликува од комуникацијата на социјалните медиуми? Кои се последиците од можноста за зачувување на анонимноста што ја нудат социјалните медиуми?
3. По што се разликуваат врските што се создаваат на социјалните мрежи од врските што постојат во реалниот свет?
4. Како влијаат социјалните мрежи врз нашето доживување на себеси?

Проверка на знаењето

1. Која е разликата помеѓу идентитетот на социјалните медиуми и личниот идентитет?
2. Зошто мислиш дека луѓето избираат да споделуваат само одредени аспекти од својот живот на социјалните медиуми?
3. Можеш ли да се сетиш на ситуација кога твојот идентитет на социјалните медиуми не бил во согласност со твојата реална личност?
4. Како примерите на Јана, Тимон и на твојот пријател го покажуваат предизвикот на управување со идентитетот на социјалните медиуми?
5. Како можеш да разликуваш реални односи од оние на интернет базирани на споделени искуства наспроти дигитални претстави?
6. Замисли дека создаваш кампања на социјалните медиуми која промовира автентичност. Што би вклучил во неа?

ШТО Е ГРУПЕН ИДЕНТИТЕТ?

- Дали некогаш си почувствувал дека припаѓаш на тим, клуб или група другари?

За поттик

Тоа е она што го нарекуваме групен идентитет.

Што мислиш, дали во современите мултикултурни општества, луѓето имаат можност слободно да припаѓаат на различни групи?

Што ќе научам?

- Што се формални групи и неформални групи.
- За различните видови групни идентитети.
- За придобивките и предизвиците што се резултат на разноликоста на етничките идентитети во мултиетничките општества.

Групен идентитет е чувството дека припаѓаш на група луѓе кои имаат нешто заедничко. Тоа може да биде врз основа на интереси, култура, националност или дури и професии, возраст или пол. Кога сме дел од група, се чувствуваме поврзано и поддржано, а заедништвото е една од основните карактеристики на секој човек.

Со оглед на тоа дека сме дел од заедницата, важно е да знаеме за своите улоги во различни видови заедници. Постојат два главни вида групи на кои припаѓаме:

- **Формални и неформални групи**

Формални групи: се организирани групи со јасни правила и улоги. Обично имаат водач и поставени цели.

НА ПРИМЕР:

Спортски тим, ученички парламент или музички оркестар.

Неформалните групи се необврзани, без официјални правила или водачи. Често се составени од другари или пријатели кои сакаат да поминуваат време заедно.

НА ПРИМЕР:

Група другари кои се дружат по часовите или играат видеоигри заедно.

Чувството на посебност и припадност кон некоја група и прифаќање на она што ја издвојува од другите го означува **групниот идентитет**.

Кога се идентификуваме со групата, наместо да размислуваме со „јас“ или „себе“, мислиме, чувствуваме и дејствуваме со „ние“ или „нас“.

ВИДОВИ ГРУПНИ ИДЕНТИТЕТИ

Родов идентитет

Родовата рамноправност значи дека мажите и жените во општеството имаат еднаква можност и право да се реализираат, согласно со нивните желби, интереси и потреби. Ова значи дека не треба да има „машки и женски“ улоги во општеството, а родителите/старателите подеднакво треба да се грижат за семејството, без да постојат работи кои „мама“ или „тато“ ги работи во домот.

Во традиционалните општества, многу често е наметната улогата на машките деца дека тие треба да си играат со автомобили, да играат фудбал, додека девојчињата треба да играат со кукли или да одат на балет. Исто така, од жените се очекува дека треба да зготват ручек или да се грижат за домот, од мажите се очекува да ја поправаат чешмата или да го искосат дворот. Овие поделби се длабоко вкоренети во традицијата и обичаите на повеќето култури и го одразуваат односот кон половите во тоа општество. А, дали треба да е така? Жените може да се добри инженери, научници и мажите може да се добри негуватели на деца или учители. На овој начин, мажите и жените излегуваат од рамките на родовите улоги кои им ги зададо општеството.

Полот и половите разлики се однесуваат на она, според што биолошки се разликуваат девојчињата и момчињата, жените

и мажите. Родот и родовите разлики се однесуваат на тоа како општеството ја одредува улогата на девојчињата и момчињата, жените и мажите. Определбата што ќе работиш или што те интересира не треба да зависи од тоа што општеството очекува од тебе, туку што сакаш ти и што си одлучил/а ти да правиш, создавајќи сопствен родов идентитет.

На натпреварот по роботика, Ива беше единственото девојче во тимот. На почетокот, некои ученици мислеа дека нема да се снајде, но таа предложи иновативно решение што им помогна да го освојат првото место. Нејзиниот успех охрабри уште две девојчиња да се пријават следната година.

Размисли!

Зошто е важно секој да има право да учествува, без разлика дали е машко или женско?

Национален идентитет

Припадноста кон определена држава или нација го определува националниот идентитет на граѓаните. Националниот идентитет претставува вид групен идентитет, кој произлегува од чувството на припадност на некоја држава во која е можно да живеат повеќе етнички групи. Граѓанинот развива чувство на припадност кон сопствената држава, кон вредностите што таа ги промовира и кон другите граѓани што живеат во неа и ги споделуваат тие вредности. Националниот идентитет е поврзан со патриотизмот и од сите граѓани на државата се очекува да манифестираат патриотизам кон државата во која живеат.

Етнички идентитет

Етничкиот идентитет е многу сроден со националниот идентитет. И тој го одредува потеклото, односно на кој народ или етничка група ѝ припаѓа личноста. Во нашата држава живеат различни етнички групи, затоа граѓаните, според етничкиот идентитет, можат да бидат: Македонци, Албанци, Роми, Срби, Власи, Турци, Бошњаци или од некое друго етничко потекло.

Фудбалска национална репрезентација на РС Македонија

Открив!

Припаѓањето и разбирањето на групните идентитети ни помагаат подобро да се запознаеме себеси и другите. Исто така, нè учат да ги почитуваме разликите кои нè прават посебни.

Размисли и одговарај

Внимателно разгледајте ја табелата за Групни идентитети. Потоа, замисли си дека треба некому да му кажеш кој си, употребувајќи само три од понудените категории на идентитет што најдобро те опишуваат.

По изборот на трите категории, рангирај ги според важноста, така што со **1 ја означуваш категоријата што ја сметаш за најважна** кога треба да се опишеш себеси, со **2 помалку важната** и со **3 најмалку важната категорија**. На крајот, објасни го рангирањето на својот избор, разменете ги табелите и разговарајте во што сте слични, а во што различни.

КАТЕГОРИИ НА ИДЕНТИТЕТ Јас сум...	Рангирај од 1 до 3 според важност
Ученик/чка	
Син/ќерка	
Машко/женско	
Спортист/ка	
Гејмер/ка	
Човек	
Уметник/чка	
Македонец, Албанец, Србин, Ром, Влав, Бошњак, Турчин, друго	
Извидник/чка	
Брат/сестра/единец	

Активност 1

Поделете се во осум групи. Секоја група запишува:

- (1 група) **територија на државата,**
- (2 група) **симболи (знаме, грб, химна, пасош),**
- (3 група) **граѓани со различна етничка припадност,**
- (4 група) **историја (АСНОМ и независна Република Македонија),**
- (5 група) **главен град,**
- (6 група) **природни богатства (планини, реки, езера),**
- (7 група) **Устав и закони и**
- (8 група) **слоган што ја отсликува природата на државата.**

Подгответе илустрации (фотографии и/или текст) кои ќе го заменат напишаното. Отпечатените илустрации (по можност во боја) се лепат на соодветното место на таблата. (Подготвениот дијаграм може да се слика, да се отпечати и да се закачи на сидот на училницата или во холот на училиштето).

Активност 1

Секоја група ги презентира илустрациите што ги користела и од каде ги презела. Потоа, се објаснува дека дијаграмот го резимира „идентитетот“ на нашата држава и е во тесна врска со националниот идентитет на индивидуите кои се нејзини граѓани (на државата може да се гледа како на голема група определена со нејзината територија, на која ѝ припаѓаат сите нејзини граѓани; националниот идентитет на индивидуата произлегува од нејзината припадност на државата како нејзин граѓанин), а од тоа колку индивидуата се поистоветува со државата и колку е емоционално приврзана за неа зависи колкава важност индивидуата му придава на националниот идентитет.

Следува нова задача за групите – да кажат како се манифестира припадноста на државата преку компонентите кои го дефинираат идентитетот на државата определени со помалите кругови во дијаграмот (на пр., ако ги почитува сите граѓани, без оглед на нивната етничка припадност, ако го користи знамето на државата во сите прослави во кои учествува или ги организира, ако ги чува реките и езерата од загадување).

По презентацијата на сработеното од страна на сите групи, се води отворена дискусија во која треба да се заклучи дека националниот идентитет е поврзан со патриотизмот како израз на љубов кон татковината.

Проверка на знаењето

1. Кои се формални а кои неформални групи?
2. Дали во македонското општество живеат различни етнички заедници?
3. Како се нарекуваат улогите кои ни ги одредува општеството за момчињата и девојчињата?
4. Чии мислења и верувања имаат најголемо влијание врз формирањето на твојот идентитет?
5. Кои дилеми се јавуваат кај тебе кога другите те гледаат поинаку од она како самиот се гледаш себеси?
6. Дали некои аспекти од твојот идентитет ги чуваш во тајност за да бидеш прифатен од другите?

НЕПОЗНАТИ ПОИМИ

Авторитет – доверба, почитување, углед, влијание со лична вредност.

Аспект – гледиште, гледна точка, стојалиште.

Библија – збирка од стари канонски текстови кај Евреите и христијаните во два дела: Стар завет и Нов завет; Свето писмо.

Будизам – религија настаната врз основа на филозофското учење на Сидарта Гаутама, наречен Буда.

Вистинољубивост – стремеж кон вистината и нагласено барање да се зборува и почитува вистината.

Добро – сè што е убаво, вредно од морална гледна точка; нешто што е корисно за човекот.

Догма – верско начело што верниците треба да го прифатат без никаква критика како апсолутно вистинито.

Догматизам – мислење кое е засновано врз догми.

Достоинство – позитивна особина што се потврдува со високи морални вредности и самопочит.

Дијалог – разговор меѓу двајца, две страни.

Еднаквост – еднаква можност за секој поединец во општеството и еднаква примена на правила, норми за секој човек.

Емпатија – разбирање на чувствата и состојбата во која се наоѓа друг човек, емоционално соживување со чувствата на друга личност.

Етички кодекс – зборник на прописи, правила за правилно однесување.

Етнос – народ, племе.

Зло – тоа што е лошо, насочено кон уништување, навредување, правење штета, вознемирување.

Интерес – особено внимание, наклонетост, насоченост кон некој или кон нешто.

Интегритет – целина, севкупност, целост, морална целоста на личност.

Искусство – тоа што човекот сам го доживеал, го стекнал (знаења, вештини, навики) низ животната практика.

Ислам – монотеистичка религија што ја основал во 7 век, во Арабија, пророкот Мухамед, која се засновува врз учењето на Коранот (Куранот).

Јудаизам – сеопштиот начин на живот, поглед на светот, верата, традиционалните верски и национални чувства на Евреите.

Јудејци – Евреи.

Кариера – избрана професија, служба, занимање; време поминато во некое занимање.

Карактер – збир на суштествени, изразени и постојани морално-психички и интелектуални особини на поединец или на заедница, што се пројавуваат, се манифестираат преку погледите и постапките спрема околината; природа, нарав.

Карактеристика – суштествено својство, главна, суштинска црта, особина на некое лице, предмет, појава и сл.

Категорија – поим со кој се одразуваат најопштите и најсуштествените својства и односи меѓу предметите и појавите во реалниот свет.

Куран – света книга во исламот.

Морални вредности – квалитети на човекот, она што чини, етичка цел и стремеж на човекот, нејзин извор, извор на нормите за постапувањето.

Морална дилема – состојба во која треба да се избере меѓу две можности; недоумица.

Морално однесување – однесување со кое се прифаќаат моралните вредности и се прават добрини за себе и за другите луѓе, а во исто време никому не му наноси зло.

Мултидимензионален – повеќеслоен, повеќезначен, сложен.

Нација – историски создадена општествено-економска, културна и политичка заедница врз основа на заедничка територија, јазик, минато, традиции; свест за заедничка припадност.

Норма – правило, пропис.

Објективен – што е непристрасен, праведен, без предрасуди.

Одговорност – исполнување на обврските и свесност на човекот за своите постапки.

Одлука – краен резултат, заклучок од нешто (договор, средба и сл.) со кој се решава некое прашање и се преземаат некои активности; решение.

Особина – карактеристично својство на неког или на нешто, својство, одлика, обележје.

Патриотизам – емоционална поврзаност со татковината и нацијата. За разлика од национализмот и шовинизмот, патриотизмот не ја поставува сопствената нација над другите нации.

Поддршка – поткрепа, давање материјална и морална потпора на луѓето.

Поп – православен свештеник.

Праведност – исправен однос кон другите, еднаков третман на луѓето според нивните потреби.

Принцип – основна поставка на теорија, учење, наука и сл.

Професија – главна дејност за која се има подготовка и што служи за обезбедување егзистенција; занимање, струка.

Рабин – еврејски свештеник и вероучител.

Рейнкарнација – верување во некои религии дека постои преродување, повторно раѓање, пренесување на човечката душа по смртта во друго тело.

Религија – облик на општествена свест преку систем од верувања и сфаќања насочен кон толкување на природата и сè што е земско како волја и активност на замислени натприродни сили.

Религиозен екстремизам – претераност, непопустливост, непомирливост во постапките и во однесувањето, крајност.

Самодоверба – доверба во себеси, во сопствените можности и способности.

Самопочитување – почитување кон самиот себеси.

Секуларизација – претворање на нешто црковно во световно.

Секуларна држава – системот на јавно образование, правни и политички институции се развиваат одделно од црквата.

Секуларно образование – образование како суштински метод за градење на хумани, слободни, и демократски општества.

Секуларно правосудство – дејност, работа на судовите и на судските органи во една држава, во согласност со правните закони.

Солидарност – покажување на разбирање за заемна поддршка, што е израз на такво разбирање. **Социјални медиуми** – алатки и платформи кои луѓето ги користат на интернет за да споредуваат мислења, искуства, погледи и какви било други информации едни со други.

Сочувство и милосрдие – спојување во чувствата, имање разбирање за состојбата на другиот, готовност да се даде помош.

Смиреност и ненасилство – мирно однесување, без сила и повредување, без притисок и принуда, неповредување.

Талент – вродена способност за нешто, творечка дарба, надареност.

Талмуд – зборник од религиозни списи што содржат догматски, етички и општествени правила и толкувања на јудаизмот.

Толеранција – толерантност, трпеливост, уважување на туѓото мислење, став, карактер, на туѓите уверувања, вера, обичаи и сл.

Универзално – општо, сеопфатно, светско, сесветско.

Фактор – движечка сила, средство или услов за некој процес или појава.

Хиндуизам – индиска религија, една од трите најголеми религии во светот, со 1,2 милијарди следбеници, или 15% од светското население.

Христијанство – една од најраспространетите религии која се појавила во првиот век од нашата ера, а се темели врз верата во богочовекот Исус Христос.

Црква – христијански храм, објект во кој се вршат верски обреди.

Чесност – основна вредност, нерасипаност, чесен човек не лаже, не мами, не посакува зло, си стои на зборот.

Џамија – свето место, храм за молитва на верниците во Исламот.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Child Rights International Network (CRIN). *Children's Rights: International Legal Framework*. Достапно на: <https://www.crin.org>

Gornier, D. (1991). *Краток водич низ Европската конвенција за човекови права* (Short Guide to the European Convention of Human Rights), македонска верзија. Стразбур: Совет на Европа.

Smart, N. (1998). *The World's Religions* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Smith, H. (2009). *The World's Religions: Our Great Wisdom Traditions*. New York: HarperOne.

Stanford Encyclopedia of Philosophy. *Ethics*. Достапно на: <https://plato.stanford.edu/entries/ethics/>

Štefan, J. (2017). *Priručnik aktivnih metoda za građanski odgoj i obrazovanje s primjerima dobre prakse*. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj.

The European Union On-Line. Достапно на: <http://europa.eu/index.htm>

UNESCO (2015). *Teaching Ethics: Policies and Resources*. Paris: UNESCO Publishing.

UNICEF – Официјална веб-страница. Достапно на: <https://www.unicef.org/child-rights-convention>

Божовиќ, С., Анастасовска, И. (2015). *Учим е права: учебник за граѓански и политички слободи и права*. Скопје: Младински образовен форум.

Донеф, Д. (2010). *Етика на идентитетот*. Скопје: Аз-Буки.

Европски портал за активно граѓанство. Достапно на: <https://europa.eu/youth>

Ковачевиќ, Б. (2009). *Етика*. Београд: Завод за уџбенике.

Лајонов, Н. (2009). *Прирачник: Религии во светот*. Скопје: Младинска книга.

Обединети Нации (1948). *Универзална декларација за човекови права*. Њујорк: ОН. Достапно на:

<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

Организација на обединетите нации (ООН) (1948). *Универзалната декларација за човекови права*. Достапно на: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

Пачек-Баља, С., Рогинек, Н., Стојичевиќ, С. и др. (2002). *Теорија на праведност*. Скопје: Слово.

Совет на Европа (2012). *Compassio – Прирачник за човекови права за деца*. Стразбур: Council of Europe Publishing. (македонски превод достапен од Младински образовен форум)

Совет на Европа (2016). *Living in Democracy: A Manual for Human Rights Education with Young People*. Стразбур: Council of Europe Publishing.

Старделов, Г. (1999). „Нациите на Балканскиот историски контекст некогаш и денес (Македонско искуство)“. Во: *Македонија: Прашања од историјата и културата*. Скопје.

Стојанов, Т. (2008). *Етика и современ свет*. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“.

Стојановски, С. (2018). *Граѓанско општество*. Штип.

Темков, К. (2009). *Како да се биде добар – етика за млади*. Скопје: ОХО.

Темков, К., Поповска, Б. (2013). *Етика: Учебник за II година*.

УНИЦЕФ (2016). *Водич низ правата на децата*. Скопје: УНИЦЕФ Северна Македонија.

УНИЦЕФ (2016). *Правата на децата – Водич за деца и млади*. Скопје: УНИЦЕФ Северна Македонија.

УНИЦЕФ (2017). *Да ги почитуваме разликите – Водич за наставници за спречување на дискриминација*. Скопје: УНИЦЕФ Северна Македонија.

Човековите права како демократска вредност – *Te dreptat e njeriut si vlerë Demokratike* (2003). Скопје: Фондација Фридрих Еберт.

